

Димка Митева

РЕЧНИК

**НА МАКЕДОНСКИТЕ
НАРОДНИ ПЕСНИ**

– ТОЛКОВЕН –

ГЛАГОЛИ НА „У“

Скопје 2018

ДИМКА МИТЕВА

ГЛАГОЛИ
СО ПОЧЕТНА БУКВА *У*
ВО ЈАЗИКОТ НА МАКЕДОНСКИТЕ
НАРОДНИ ПЕСНИ

Скопје, 2018

УВОД

Лексиката на македонските народни песни е составен дел на македонскиот литературен јазик и сигурен показател за неговата автохтоност. Затоа во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје по создавањето на Одделинето за лексикологија и лексикографија, во кое работев и јас – почна да се собира материјал за изработка на толковен речник на македонскиот јазик, речник на јазикот на македонската народна проза и речник на јазикот на македонските народни песни.

Испишани беа над 3 милиони контексти, сместени во три картотеки (со стотици големи кутии). Тоа се: 1. Лексички фонд на современиот македонски литературен јазик (од Рацина до наши дни), 2. Лексички фонд од народниот јазик претставен во приказните, пословиците, во обрасци на народна реч, во дијалектолошки и етнолошки трудови и др. и 3. Лексички фонд на македонската народна поезија (од Ст. Верковиќ и Миладиновци до најновите печатени стихозбирки. Исто така се експертирани и ракописните збирки на македонската народна поезија што се чуваат во Архивот на Српската академија на науките и уметностите во Белград. (Вид. Библиографија).

Од трите картотеки релативно најполна беше последнава. Првата цел ни беше врз основа на тој собран материјал да изработиме колку што се може пополн речник на македонската народна поезија, којшто понатаму ќе послужи и како готов материјал за иден голем или помал толковен речник на македонскиот литературен јазик.¹

Изработка на таквиот (толковен, т.е. описан) речник започна во далечната 1975 година. Од тој речник засега се излезени четири тома: Мирјана Гигова, Тодор Димитровски, Димка Митева, Германција Шокларова-Љоровска (Под

редакција на Тодор Димитровски), Речник на македонската народна поезија. Том I, А–Г. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1983, 452 стр.; Мирјана Гигова, Тодор Димитровски, Димка Митева, (Под редакција на Тодор Димитровски), Речник на македонската народна поезија. Том II, Д–С. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1987, 506 стр.; Димка Митева, Германија Шокларова-Љоровска (Под редакција на Тодор Димитровски), Речник на македонската народна поезија. Том III, И–К. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1993, 529 стр.; Димка Митева, Тодор Димитровски, Германија Шокларова-Љоровска (Под редакција на Тодор Димитровски), Речник на македонската народна поезија, том IV, Л–М. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 2001, 375 стр.

Тој речник, Речникот на македонската народна поезија, ја опфаќа во мошне висок степен лексиката на јазикот на македонската народна поезија.

Целта негова е:

„„а. да го определи обемот на зборовниот фонд на нашите народни песни и ја посочи употребата и значењата на зборовите во нив;

б. да придонесе за проучување на лексиката на нашиот народнопоетски јазик од повеќе аспекти (лингвистичко-стилистички и др.) – „една опширна и скоро неначната област за изучување“²;

в. да покаже дека низа зборови во современиот литературен јазик не се, како што понекаде се мисли, заемки од соседните словенски литературни јазици, туку се зборови што во определена епоха ги снемало од разговорниот јазик, но се зачувале во нашите народни песни;

г. да изнесе на видело не мал број недоволно познати или подзaborавени зборови коишто, пласирани во пишаната уметничка и друга реч, ќе ја доживеат својата ренесанса“³. (стр. V–VI од Речникот).

Понатаму да ги открие зборообразувачките модели, дијалектната, регионално ограничената лексика, архаизми-

те, разните слоеви (турски и др.) во јазикот на народните песни итн.

Овој речник е, колку што ни е познато, прв описан, толковен речник на народната поезија на еден словенски народ. Тоа секако не е случајно. Да повториме, македонскиот литературен јазик многу го користи јазикот на народната поезија, па затоа и природно е што го работиме овој Речник.

Претполагаме со релативна точност дека проектот „Речник на македонската народна поезија“ ќе има осум тома. Бидејќи предвидовме да го обработиме и ономастичкиот материјал (имиња на села, планини, реки, лични имиња, презимиња, прекари, етници, ктетици и др. изведени зборови и сл.), содржан во македонските народни песни (и за таа цел почнавме да формираме посебна Картотека на имињата, а нејзиното оформување е во тек), IX и X том ќе бидат посветени токму на тој материјал.⁴

Засега на проектот „Речник на македонската народна поезија“ работиме само ние (т.е. јас). Нашата работа се состои во изработка на одделни потешки лексеми (со почетна буква: П, Р, С, Т, Ђ, У, Ф, Х, Џ, Ч, Џ, Ш). Картотеката (на јазикот на македонската народна поезија) на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ не ја користиме.

---

⁴ „Материјалот за овој Речник го собираа од 1967 година соработниците на Одделението за лексикологија и лексикографија: научниот советник Тодор Димитровски (сега веќе покоен), асистентите Германија Шокларова-Љоровска, Димка Митева (од 1971 до 2010 г.) и стручниот соработник Мирјана Гигова (сега веќе покојна). Извесно време експертираа речнички материјал и некогашните соработници во Одделението: вишиот стручен соработник Кирил Конески (до крајот на 1968 г.) и асистентот Петре Јанкулоски (покоен) (до крајот на 1971 г.). Овде треба да се спомене и придонесот на хонорарните соработници (сега веќе покојни): Ристо Проданов, Дано Китаноски и Благоја Ил. Димитровски и др.“ (Во статијата: Димка Митева, Кон Речникот на македонската народна поезија, Современост, број 3, Скопје 2015, стр. 55.).

²Блаже Конески, Јазикот на македонската народна поезија. Македонска академија на науките и уметностите. Скопје 1971, стр. 50.

³Мирјана Гигова, Тодор Димитровски, Димка Митева, Германија Шокларова-Љоровска (Под редакција на Тодор Димитровски), Речник на македонската народна поезија. Том I, А–Г. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1983, стр. V–VI.

⁴Пред многу години беше објавено дека „Речникот на имињата на населените места во Македонија“ е завршен и се очекува негово објавување. За жал, поминаа четириесет години оттогаш па и повеќе, од него немаше никакви вести.

Еден дел од овој долгоочекуван проект излезе во 2014 година под наслов: Олга Иванова (сега покојна), Речник на имињата на населените места во Р. Македонија (Б, Ѓ, Е, Ј, Н, Р, Т, Ќ, У, Ф, Х, Џ, Џ). Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 2014, 211 стр.

Обиди во областа на ономастиката се направени со изработка на други поголеми речници од кои треба да се споменат три: Речник на презимињата кај Македонците (од Трајко Стаматоски, Љубица Станковска, Маринко Митков), Речникот на личните имиња кај Македонците (од Љубица Станковска), Речник на лични имиња во македонското народно творештво (од Марија Коробар-Белчева, Весна Миовска и Мери Момировска).

ГЛАГОЛИ И СЛ. СО ПОЧЕТНА БУКВА „У“ ВО ЈАЗИКОТ НА МАКЕДОНСКИТЕ НАРОДНИ ПЕСНИ

Во прилог ги даваме обработените глаголи и нивните деривати – именки, придавки, глаголски придавки, прилози, глаголски прилози и сл. – (лексикографски) со почетна буква „У“.

У

УАПЕ *ѣл. свр. касне, ѣризне (обично за животни: змија, куче и др.); излезоа до три љути змии: / првата 'а кон с копита згази, / втората со сабја (Момчил) пресече, / треќата го за срце увала (Молер. 48, Разлошко); послушајте, виј другари, / лош сон ноќеска сонував: / црно куче ме ухапа / меѓу двете црни очи, / лоша рана ми отвори (ТМ 486); ќучук ми Стефан говори: / ... / нешто ме дремка надреме. / Лежало што ми лежало, / стануа соно кажуа: / – Црно ме куче уапа! (Мих. 213)*

УБАРЦА СЕ *ѣл. свр. уб(а)рџа се извалка се; сом удрила, дадице, драм белило, / он ми вели, си се убрџало, / убрџало урда ка си јало, /.../ убрџало ка да си вапцало (Биц. 9, 84); сом стаило драм белило, оно ми вели: / – Даде, си се јубарџало, / си се јубарџало, мори, урда ка си јало! / Сом стаило цревенило, оно ми вели: / – Даде, си се јубарџало, / си се јубарџало, даде, ка си вапцуало! (МФ II, 3–4, 448)*

УБЕРЕ СЕ *ѣл. свр. збере се, пообрере се; се убрала мома јубавица / мома јубавица, башта ми терзијка / оно му носила пунудица, / нешто пунудица варена папуда (лош грав) / варена папуда, шиќер црни сливи, / шиќер црни сливи, две благи јабулки (Тан. 292, Гевгелиско).*

УБЕСИ *ѣл. свр. обеси;* си слезохме долу в поле, / малце есте да земиме, / благо вино да купиме; / ниљ нè наска уситиа, / уситиа, уфатиа, / кого, мале, убисиа, / кого на кол си удриа. (Шапк. 5, 111)

УБИВА *ѣл. несвр. од уби е I.* Вид. **убие** I. Дафинке, моја прилега, / ја дај ми кубур на мене / сам ќи се убијам за тебе. / – Немој се, лудо, убивај, / ако за мене Циганка, / ако ми прстен минаја, / севдата ми је на тебе (СбНУ XVI–XVII, 65).

II. се убива 1. *себе си ѣо оѓема живоїтої;* јас сум чесен Македонец, крв македонска, / во ваши раце не се давам, сам се убивам! (МпНОБ 251); немој, синко, ти Науме, / не убивај се сам себе, / со пијаници не оди, / оти лошо ќе те најади! (СбНУ XVI–XVII, 108); Дафинке, моја прилега, / ја дај ми кубур на мене / сам ќи се убијам за тебе! / – Немој се, лудо, убивај, / ако за мене Циганка. / Ако ми прстен минаја, / севдата ми је на тебе: / ако приспијам та сонвам! (СбНУ XVI–XVII, 65, Кајларско)

2. *си ѣо оѓемаати живоїтої меѓу себе;* бој си бијат, не се убиват, / коњи биле два брата родени; / се фатија со тешки боздогани, / боздогани им се искршије (Р. 404, Мијачко).

3. *се ѣовредува;* Ставро вика од далеку, / од далеку, од чузина: / – Полека фаргајте, / оти члеме чарвосано, / та падинви – се убива, / попо чека со комкајне, / попадика со нафора, / питропица со пченица! (Атан. 80, с. Слимница, Костурско)

УБИЕ *ѣл. свр. I. оѓеме живої, усмрїти. а. за човек (обично со оружје);* ајде, кажи, кажи, / Мулафо, море, / кој те тебе уби? / Пазацијо море, / кој те тебе уби? (Р. 404, Мијачко); сакав д' убија татка ти, Каљо, жалба ми падна за тебе, / жалба ми падна за тебе, Каљо, да не повенеш ликото (Бел. 271, Галичко); молба ти чинам (пашо бре) голема: / чаре да бараиш за мене, / да не ме мене убијат! (ТМ 417); *ѣл. ыри9.* убиен и (ретко) убит; не ми беше темен облак, / тук ми беше турски жган. / Сардисаја кумитите, / таму долу кон се-

ло, / се започна бој ужасен, / меѓу Турци кумити, / грмат пушки малихери, / паѓат момци убити (МФ I, 1, 165). **б.** за *Боѓа (мошне чести, обично во клетви)*; тога велит Марко Кралевиќ: / – Бог те убил, Црна Арапино! / С Марка зборвиш, Марка не познааш! (Мил 165–166); Бог да го убие, (нане) / комшичето, мамо, терзичето, / тесно ми го скроја, нане, / ... / елечето, мамо, фастанчето (Црн. 63); Бог ја убил млада Маркоица, / што ми стана ногу насмејана, / си запрегна поли и ракаи, / та ми носи три бели погачи, / и наточи три здравици вино (Шапк. 4, 108); Бог да те убие, Јованке, / Јованке, мори, душманке! / Тија не беа арамии, / тukу беа твои, море, пријатели (Tax. 157); девојче ореоо ветче, босилькоо кивче, / не врви ми низ дворје, / не мами ми сина, сина Костадина! / – О мори, бабо стара, убил ми те господ! / Кој ти мамит сина, сина Костадина? (Мил. 344–345). **в.** за *животно (обично коњ)*; скочи коња да бегат, а Лазаре, / држи, Марко, не пуштај, а Лазаре, / дур да дојдат Лазарки, а Лазаре, / коњот да не убијат, а Лазаре (Р. 209); којна седлат (Марко) и очи целиват (на коња): / – Ај ти, моја Шарца брза коња! / Ќе ти качам моја стара мајка, / да ја вардиш да не ја убиеш / по патишта, по бели друмишта! (Мил. 209). **г.** за *пушка; ох!* Пушка носам, / пушка да ме убиет, / ори сабја носам, / сабја да ме пресечет, / ако љубам друга љуба од тебе! (СбНУ VII, 65; Брад. 3; Р. 80, Црна Гора, Скопско). **д.** за *јадење, пиење;* ај ти, брате, Болена Дојчина! / Не си имал верни побратими, / тukу биле Турци неверници! / Ми посака моја тонка става. / – Ај ти тебе, сестро Ангелино! / Убило 'и мојте побратими, / убило 'и јадење, пиење! (Мил. 121); *ѣл. приѹ. убиен*; слушај, бре пашо, валија, / јас ќе ти кажам два збора, / да не ме вадиш на мегдан, / зашто ќе бидам убиен / од наши клети терори (Црн. 310); дувни, издувни, тихи вардарец, / дувни, издувни, низ Велешкото. / ... / Там' е убиен борец народен, / там' е убиен Страшо Пинџурот (ИФ); кога чула Јана од Јанина, / ... / се опули на земја суроа, / и го виде дете Оливерче, / убиено на пат исфрлено (СбНУ XIII, 91); убит: Димко не е јубит, Димко ми е живо, / Димко ќе ти земит твојата кадана! (Мих.

270). Ѓ. во синонимен сртег со погуби; Бог ми го убил, погубил, / бре. она жолто Еvreјче, / Куруну што му велеше: / Што фати, дали ми дааш / ти, Стана да ти ја пограбам (Шапк. 4, 77).

П. убие се си одземе живої сам себе си; самоубие се; Диме Чакре и Илија / во огнот останаа, / сами себе с' убија, / живи не се дадоа (Црн. 279); ми станае до две мили сестри, / ми станае, ми го завршие. / От' ми умре братец Димитрија, / се убие до две мили сестри (Икон. 100, Дебарско-Кичевско); отиде горе в планина / кај Костовата пусија. / Огон ми Коста отвори, / доста ми Турци паднале. / Оружје му се свршило. / Тогај се Коста сам уби, / на Турци жив не се даде (Кав. 91, Битолско); Дафинке, моја прилега, / ја дај ми кобур на мене / сам ќи се убијам за тебе! / – Немој се, лудо, убивај, / како за мене Џиганка. / Ако ми прстен минаја, / севдата ми је на тебе: / ако приспијам та сонвам! (СбНУ XVI–XVII, 65, Кайларско)

убиен əл. *прио*. од у б и е; кога чула Јана од Јанина, / кога чула од свирки гласои, / си отвори шарена кочиа / си поткрена од лице превеза, / се опули на земја суроа, / и го виде дете Оливерче / убиено, на пат исфрлено, / душа брало, уште неумрено. (СбНУ XIII, 91, Прилеп)

убиен əл. *прио*. од у б и е ; Вид. у б и е I. д.

УБИРА əл. *свр. збира, берет*; флезнала мома в градина / цветјата да си полива. / Сутрин ги мома полива, / вечер ги момак убира. (Кауф. 285, Пирински крај)

убит əл. *прио*. од у б и е; **убиен**; Вид. у б и е I. д; имала баба три сина, / единут убит паднал, / другут поштука не му са знае, / третјо паднал за слубода. (Пеев 318)

УБОДЕ əл. *свр. I. а. со нешто осйтро (нож и др.)* йовеке боцне некојо нанесувајќи рана или смрт; еле је ајдут Никола, / не хте борба да се бори, / ту' си вади рушко новче, / та си убоде Младена / у негово клето срце, / па си поведе Калина (Кост. 101, Малешевско); от' ми истргна убава Јанина, /

да ми истргна острана сабја, / та 'и убоде два јаничара (Икон. 9, Дебарско-Кичевско); ми изговори / бреј Петровица: / – А Павлевице, / а јотрвице! / Да убодеме, / Павлева коња, / да убодеме / с Марино ноже (Р. 404, Мијачко). **6.** *ѹруг ҏеѹмей;* тргна лудо разбуди се, / н' има мома, н' има врага! / Извади си црно ношче, / та убоде перницата! (Шапк. 2, 147); мома му веле, веле ем говоре: / – Главата си давам, вера не продавам! / Па се разљутило това клето Турче, / па си извадило това рушко ношче, / па ѝ убодело това клето срце. (Фирф. 2, 220); *форми на -л:* у бол: па отишла Павлу на постельја: / – Стани, Павле, стани, мој стопане, / ваша сестра што је учинила: / ја убога твоје мушки дете! (Црн. 212); а ту зема кучка Павлевица, / украднала Мариното ношче, / та си ошла до дабоки јаре, / та убога девет сиви јунца, / и убога девет врани коња (Тош. 75, Пиринска Македонија); у болил: голем си зулум (Стојане), ее, правило, еј, дооо, / турска си булка, ее, одбудил, еј, дооо, / малка си жена, ее, заљубил, еј, дооо, / малка си мома, ее, попленил, еј, дооо, / машко си дете, ее, убодило, еј, дооо (Стр. VI, 6, 59); море, па извади, леле, рушко ношче, / па и он се, леле, јубодело, / море, двајца браќа, леле, останале, / останале, леле, Шар-Планина (ИФ).

II. убоде се со нож и ѹр. нанесе си себеси рана или смрт; пак поsegна Павле добар јунак, / пак поsegна во свилени појас, / си извади она фрушко ноже, / и сам себе јунак се убоде (Икон. 141, Дебарско-Кичевско); родила маќа две шчерки, / и двете Радул ќердоса! / Рушко си новче извади, / в клето се срце убоде (Кост. 56, Малешевско); излажа се рус Војвода, / да ѝ даде остро ноште. / Не рассече жолта дуна, / тук се Неда убодила / ов нејното клето срце (Мил. 247); придржа го млада Анѓелина / и на брата потиом говоре: / – Стани, браче, на јуначки нози, / оќе брат ти сам да се убоде! / Тогај стана брат му од под платно, / па се двујца прегрнале; / до дека са живеале, / никога се ни скарале. (Шапк. 1, 71); девојко, мори девојко! / С' лето мое, с' пролет, / на есен туга одмена! / С' лето сенка ти праев, / студена вода те поев, / с' блази јаболка те ранев. / Кога те видов на коња,

ми дојде да се убодам; / та жаль ми падна за мајка, / дека сум еден у мајка. (Мил. 404); од жалови клето Турче / уболо се в клето срце. / Проговора Ѓера моме: / – Течете ми, мои крви, / течете ми, мои крви, / потечете кај маќа ми! (Тр. 142)

УБОИ СЕ *ঠ. свр. исѣлаши се, усѣтраши се;* кога ми чуло Турче падарче, / од стреде село од Трајко гласо, / тој се убоја да му излезит, / в стреде село мегдан да дели (Tax. 42).

уболен *ঠ. প্ৰিৰ. заболен;* ој ти, мамо, мила мамо, / ојди мамо, на чаршија / да ми купиш портокали, / да разладам мојто срце, / мојто срце тригодинско, / тригодинско уболено (Кав. 44–45, Пирински крај).

УБОРА *ঠ. несвр. од убори; уборува; соборува, куттина, кутінува;* си го најдов (Мирче) под ела заспано; / кога Мирче душа поземаше / врвоите ми 'и убореше; / кога Мирче душа подааше, / врвоите ми 'и исправаше (Мил. 74).

УБОРИ *ঠ. свр. собори, кутіне;* лъто кăлнит стара мајка ајдут-Велкоа: / – Да би дал Бог силен ветар из Будина града / да уборит баден дрео тенко високо, / да г' убодит ајдут Велко сос мала мома! (Мил. 296); а Јанкула низ гора си шетат, / нишчо лов ми тој не улоја, / си дogleда крстетна орела, / и си пушчи еден сиви сокол / да уборит крстетна орела (Мил. 258); *во пасивна уйоітреба;* ај ти, Стано, мила ќерко! / Не одај ми рано в црква, / в црков имат многу ѓаци, / в тебе ќе се упулеет, / цркви ќе се убореет (Мил. 14).

УБОРУВА *ঠ. несвр. од убори;* Вид. и **убора**; тога рече крстатна орела: / – Леле Боже, леле мили Боже! / Што 'ва лошо мие шчо сторивме! / Дури бевме два браќа заедно / нишчо лошо не нè наожвеше, / никој нас не нè уборвеше (Мил. 258).

убосен *ঠ. প্ৰিৰ. (од убосен) сіланаті бос, обосен;* (овде за коњ: *нейоіткован, без ѹоткови*); ме канија нунко за свадба, / коњ ми беше многу убосено, / го однесо' коња да потковам / во Прилепа на два налбатчиња, / налбатчиња, две млади Турчиња. (ЗБР IV, ЕИ 1, 30)

УБОЦА СЕ əл. свр. 1. у б о д е с е – *нанесе си убоог;* сркнав каша – се попарив, / каснав риба – се убоцав, / се напив вино – с' опијанив (Р. 404, Мијачко); доброутро, стара бабо! / ... / Сркни риба – убоцај се, / косни каша – попари се! (Јастр. 31); утре вечер бодник вечер, / бодни коња на пазара, / купи риба и јогули. / Дојди дома да ја вариш. / Сркни риба, убоцај се, / пи си вино, весели се (Јастр. 30).

2. *убие се со нож и сл.;* тога си писна убава Јана, / и си извади фрушконо ноже, / си се убоца под бело грло (Икон. 10, Дебарско-Кичевско); добро утро стара бабо! / Дај ми колач и погача. / Напи се вино и ракија, / појди в племна запали ја, / сркни каша попари се, / касни риба убоцај се! (Икон. 6, Дебарско-Кичевско)

УБРИШЕ əл. свр. и з б р и ш е – *со бришење оиштрани неишто влажно и сл.;* уд очи (оној војно) ми убрса салзи огнени, / и си ма примини с чубанску руху, / с чубанску руху, најприличну, / и си ми пудади чубанска тујага, / та си ма заведе, та си ма приведи / прес црнту мори, през белик Дунав, / та заминахми на рамнту поли, / прес клету кунаре, прес честу чадаре (СБНУ XXXVI, 39).

УБУНИ СЕ əл. свр. збуни се – *изгуби присуситво на ухоН;* син.: збрка се; мили мои два девера, / извадете ваше рушко ношче, / пресечете до две свилни поли, / та повијте до две машки деца. / Сватове се многу убунили, / не знајали што да прават (Јан. 49).

УВАРИ əл. свр. завари, затлече, најде некаје, завласа некоѓо; си легнало (Турче) да поспиет, / и му дојде едно пиле / едно пиле на пенџери, / пиле му се запеало: / – Ај ти, Турче, потурјаче! / Арно сон те уварило, / тебе не те угредило (Мил. 178).

УВАТИ əл. свр. I. фати; па прииде (убава девојка) мера да си мере, / увати гу (Марко од Прилепа) за таја десна рука, / па гу врли с коња поза' себе, / однесе гу у своите двори. (МФ I, 1, 181, Овчеполско)

П. увати се *фаӣи се*; калуѓер гледа низ прозореца, / калуѓер фрла црната риза, / па се увати до млада мома. (Вас. 236)

УВЕДЕ *ѓл. свр. со водење внесе внаѝре*; като дојде мојта мома убава, / та ја фана за белата рачица, / уведе ја у новата келија, / та си тури црна раса постиљќа, / та си тури калимавка зглавница, / та се метна като риба при неа (Шапк. 5, 184).

уведен *ѓл. ѹриq. наведен*; не стој виштин, покланај се, Лазаре! / Оп невесто, оп невесто, Лазаре, црнооке, / што си толку, што си толку, Лазаре, уведено, / уведено, уведено, Лазаре, устрамено? (МФ VII, 13, 195)

УВЕДУВА *ѓл. несвр. од уведе; воведува – водејќи внесува внаѝре*; Алтана седи на чардаче, / колани ќердан наредује, / наредује, го разредује, / на бело грло го уведује (МФ II, 3-4, 462).

УВЕНЕ *ѓл. свр. овене.* 1. *за расштение, цвеѝ – изгуби свежина*; сите китки увенале / Јовано, Јованке, / сите китки у цепои / Јовано, Јованке, / твоата китка у пазуа / Јовано, Јованке (Р. 240 /1); стани, стани, девојчице, / ја ти китка увенала, / китка, моме, в десна рака! / – Ако вене, нека вене, / друга китка ќе наберам, / друга китка поубава! (МПр. III. 2, 105); мой невенче шестоперче, / да што си ми увенало? (Трен. 3, 44)

2. *стори да изгуби свежина*; јазе сношти (Каљо) там беше / под белата лозничка; / под белата лозничка, / на малата вратничка; / стори ниет да влезам / да закољам татко ти; / да закољам татко ти, / да убодам мајка ти; / гре ми беше за тебе, / ќе увениш лицето, / ќе увениш лицето, / ќе расфрлаш ќердани (Фирф. 2, 384).

УВЕРИ СЕ *ѓл. свр. убеди се (дека е таака како ишто се кажува)*; тогај се Вида увери / оти браќа ѝ умреле, / Богоја од гроб ѝ станал, / затоа мухла мирисал, / кога го таа поливала (Пенуш. 6, 190); стасал (љубовнико), богме, како сиви сокол, / та се двата тие милувале, / милувале и си беснејеле, / с очи

видел Србин доба॑р јунак, / се уверил на својата мајка (СбНУ XIII, 93); ој невесто, аман, добро мило, аман, / ја слечи ми десни скорен, оф аман! / Кога слече десни скорен, аман, / се увери невестата, оф аман, аман, / от' је нејзиното либе, аман, аман, (Кав. 43–44, Пирински крај); /.../ тогај се Вида увери / оти браќа е умреле (СбНУ XV, 86); проговори девојка Елена: / – Кај се ѓаци, брате, да 'и видам, / и срцето да ми се увери? / И извика царе од вурната / сто ј педесе ѓаци самоуци, / Еленино срце развесели: / – Фала Богу чудо што направи, / да се знајме брат и сестра да сне! (Рус. 43)

УВЕСЕЛИ СЕ ѣл. свр. развесели се, израџува се; тамам ја приближаа до бела шатора, / тогај Корун многу се увесели; / наче грло Корун да зборуват: / – Мори, ела ми, гузел Ангелино! (Шапк. 4, 122)

УВИВА ѣл. несвр. од увие; Вид. увие 2; брала моме зелен здравец, / ден го брала, ден кинала, / ден го китки увидала, / на глава го затинала (Кост. 40, Малешевско); паднала магла по поле, / сичко е поле покрила, / сал едно дрво оставила / и оно си е за чудо: / под него Злата седеше / и го сос китки увива, / да прашча Злата, да прашча / по малешевски ергење (Пенуш. 5, 168); помина си млади Стојан, / та си на Злата думаше: / – Злате ле, Злате убаво, / бери си китки увијај, / увијај китки распраштај / на твоите мили другачки (Мих. 43).

УВИЕ ѣл. свр. I. 1. завие, завиїтка; ајде, братко, ајде, / јас ќе си наткаја / до сто лакти платно, / та ќе ти увија / девет љути рани, / девет куршумлиji (Кост. 96, Малешевско); земете вода студена, / измите крви црвени, / земете черга шарена, / па си увите Димитри, / негови двори носете (Мих. 138–139); ѣл. ѹриq. увиен; овде: **увиен у црно** – силно ужален (пораџи смрїтка на близок); бре невесто, бре убава, / што си толку уилена, / уилена, угрижена / и у црно увијена? (Кост. 82, Малешевско)

2. направи венец, киїтка; брала мома зеленика / во два скута ѕата дена, / ми увила зелен венец, / на венецот девет

киски (Мил. 339); та набрал сам горско цвете, / горско цвете зелен здравец, / та увил сам вито венче, / вито венче на снашица, / да накита моја снаа (Мих. 22); брала мома, брала мома / во два скута, / ми увило на венецот / девет китки / Лазаре, зеленика, зеленика (СбНУ VIII, 29).

3. обиколи; шо чудо стана в Леринска кааза, / в Леринска кааза – село Прекопана, / на ден добар ден – Богородица. / Ка препаднаа грчки евзони, / ми го увија село Прекопана, / ми ја удрија селцката камбана. (ТМ 303; Црн. 329)

II. увие се 1. завие се, завийка се; грмна, тресна Госпок из јаснина, / не разгрмна Милош добар јунак, / ми разгрмна становити камен, / та излезе една љута змија, / уви му се окол' десна рака (Молер. 41, Разлошко); лели сакаш, синко, ти да видиш, / ти појди си кај белана чешма, / тамо има дрво јаороо. / Да се качиш и да си се скриеш, / во зелена шума ти уви се (СбНУ XIII, 93); Стојане мори, Стојане, / разви се гора зелена, / уви се повит по неја, / колкото листа по гора, / толкоа хајдуги из неја (Кауф. 45, Пирински крај); огrevјала јасна месечина, / не му дошла Смилјана девојка, / тук му дошла змија осојница, / уви му се окол десна рака, / улегна му у десна пазука. (Каран. 75)

2. (ирен.) покори се; ми отиде во Солуна града, / ми го најде жолта Евреина, / и му даде три бели нишани: / – Да ми дадиш три товари азно, / да не т' земам глава до рамена! / Се увила жолта Евреина / и му даде три товари азно (Рад. 22, Мариовско).

УВИКНЕ ёл. свр. извикне; юровикне; Илија татко не слуша, / потера коња наеро, / усфрла пушка оддалек, / увикна тенко високо, / чуле го Турци сватови, / чуле го и го фанале (Кон. 57).

УВИЛЕН -а и -лна (ёл.) приг. **а.** силно ужален; Страиле, море Страиле, / Страиле страшен војводо, / зашто си толку уилен? / Дали те старост налегна, / или ти пате омрзна, / или ти пушка дотегна, / или ти љубне омиле? (Кост. 229, Малешевско); Султана лепа царица, / та си на Гура думаше: /

– Ѓура ле младо војниче, / што по двор одиш уилен? (Молер. 225, Разлошко); Пене, што си уилно? / Лудо, татко ме кара. / Пене, зашто те кара? / Лудо, заради тебе (МД 1947, 8–10, 92).

б. *обично во синонимен срет со упрака и уриже и др.; куга да дојдам (Стевке) сè си уилна, / сè си уилна, сè си угрижна. / Дали си немаш куки високи, / куки високи, двори широки?* (Вас. 293); ми си дое Марко увилено, / увилено, до ма угајлено. / Си го питва негоа невеста: / – Ејди, Марко, ејди мој стопане, / зашо ми си толку увилено, / увилено, Марко, угајлено? (НСТВ. VIII, 29–32, 195); е, невесто црнооко! / Што си тоуку уиlena, / уиlena, уплакана / и у црно облечена? (Шапк. 1, 60)

УВИЛЕНО и **УВИЛНО** *при9. нажалено, моине
тажно; увilen Грујо увилно оди, / увилно оди покрај трпеза:
/ Та си покани своего кума, / и си покани свој старосвата* (СБНУ XII, 36); лепа Маро, што уилно шеташ, / лепа Маро, по чесна трпеза? (Мих. 27)

УВИЛИ СЕ *зл. свр. нажали се, растажи се; се увилиа,
бре, китени сватови. / Изговори нунко од трпеза: / – Ој
невесто, чудо ле! Наружај се* (Шапк. 4, 142); *во синонимен
срет со угржи се; куга било деветтата, / деветтата му
година, / китка му е повенала – / уили се млади Стојан, / уили
се, игрижи се* (Јан. Малеш и Пијанец, 77); што ми седна
Марко Кралевиќу, / во дворови, на мраморна плоча, / се увили
Марко завалија (Рад. 19, Мариовско); се увили дете Костадинче, / се увили, па солзи зарона (Рад. 34, Мариовско).

УВИРИ СЕ *зл. свр. стане (како) вир; завири се; тога
тије двајца се прегрнаа, / од солзи дури земја се увири!* (Шапк. 4, 23); се прегрнаа со млада невеста, / од жалои, од
плакој / дури земја се увирила (Шапк. 4, 21).

УВИТКА СЕ *зл. свр. увие се, завие се; ми си зеде* (Марко) тенеке газија, / ми си зеде трамба рогузини. / Си
увитка негова невеста, / 'а запали долум од нозите (НСТВ.
VIII, 29–32, 196).

УВЛЕЗЕ *ѣл. свр. влезе;* увлеговме земња Арапечка, / направивме големата кавга. (Р. 144, Скопско).

уврзан *ѣл. ѿриq.* Вид. кај **уврзе**.

УВРЗЕ *ѣл. свр. врзе јако, изврзе;* Грујоица нему му велеше: / – Слушај мене, младо Арнаутче, / ти донеси тешкине синцири / и донеси тешки букагии, / донеси ми гајтан од ко-прина. / Со синцири за гуша да врзам, / букаги нозе да укоам, / со гајтан раце да уврзам (СбНУ II, 115); извадила Кантелена, / свила платно триста лакти, / уврзал болни коски, / и си јана добра коња, / ни ранета, ни кована (Мих. 205); *ѣл. ѿриq.* у в р з а н: кога чуло луто Арнаутче / оти Грујо ти ет уврзано, / влезло внатре луто Арнаутче (СбНУ II, 115).

УГАЗИ *ѣл. свр. згази, наѓази;* Стојан Живана не почу, леле, / сам си отвори, море, си влезе, / Најденка ми е угази, леле, / викна Најденка, мори, да плачет: / – Оф леле, татко Ѓорѓија, леле, / Стојан ме мене, море, угази (МФ XXIII, 45, 133).

угајлен *ѣл. ѿриq.* од **у гај л и с е;** Вид **угајли се**.

УГАЈЛИ СЕ *ѣл. свр. заѓрижи се;* **у гај л е н – за-
ѓрижен;** ми си дое Марко увилено, / увилено, дома угајлено. / Си го питва негоа невеста: / – Ејди Марко, ејди мој стопане, / зашчо ми си толку увилено, / увилено, Марко, угајлено? (НСТв. VIII, 29–30, 195)

УГАСИ *ѣл. свр. 1. најрави нешиќо да не ћори, да не
свећи; изгаси, угасне; изгасне;* ќе дојдиме си три сестри, / вишни бога ќе молиме, / дробни салзи ќе рониме / да повеит силен ветар, / да заросит ситна роса, / да потечит силен по-рој, / да угасит силен оган (Мил. 99); дојде водата, угаси фурната / што изгоре дрвото, што отепа кучката, / што удави мачката, / што изеде глувчето, / што зеде фитильчето од стреде кандилцето (Црн. 232).

2. појписне жеq, внајпреишен оѓан и сл.; подај, Румо, подај тија зелен бардак / тая студна вода, / уста да натопам, срце да угасам! (Фирф. 2, 219)

УГАСНЕ *зл. свр. I. угаси.* 1. *најрави неишто да прес-тише да гори, да свети;* и говорит нему стара коња: / – Ич за това да не бериш гајле, / да ме јавнит Секула Детенце, / и со мене малу да поиграт, / покрај фурна ја ќе се застоја, / силна фурна ја ќе ја угасна (Мил. 203); ка ни надојдеја пазарски момчиња, / ка ни угаснаја, стара мајко, ламби ем кандила, / ка ни расфрија белите перници, / ка не разловија, стара мајко, низ бели јодаи! (Дон. 132, Егејска Македонија)

2. а. *престише да гори, да свети;* леле Боже до Господа, / Глигур умре, ми загина, / како свеќе ми угасна, / како пиле ми одлета, / од малце што болен лежа, / од пустата болес лоша! (СБНУ XVI–XVII, 113); отидов да ја венчавам: / вратите се затворија, / кандилата угаснаја, поповите онемеја, / ѓаконите ослепеја (ИФ); ми потече силен порој, / силен оган ми угасна, / куртулиса краљ Матлиа (Мил. 99). б. (прен.) *умре;* зетот је најде умрена, / над глава мајка је тажит, / зетот си зеде жар од оган, / је го кладе на ложичката, / угасна, ни мрдна ни претна (Р. 262 /1/). в. *исчезне, изгуби се;* твоја снага (Трповски) не угасна, / твојто име порасна (МпНОБ 276).

3. с и л а у г а с н е – *изгуби сила; снеможе;* Турци викат: – Алах, Алах! / Викат комитите. / Турци викат: – Бре комити, / предајте се веќе вије, / силата ви веќ' угасна, / царот ќе ви го опростит (Кис. 80, Охрид и Преспа); Турци викат: – Алах, алах! / Ура викат комитите. / Турци викат: – Бре, комити, / предајте се веќе вије, / силата ви веќ' угасна, / царот ќе ви го опростит. (Кит. 3, 141)

П. угасне се овде: *сам себеси зајален изгасне се;* скрнав каша – се попарив; / каснав риба – се убоцав; / се напив вино с' опијанив; / појдов в племна, се запалив; / појдов в река, се угаснав! (Р. 404, Мијачко)

УГЛАВИ *зл. свр. I. овде: сврши мома за момче заради брак;* мајка Марика углави, / Марика мајка думаше: / – Мајко ле, стара мајчице, / како не ме, мајко, попиташи / ќе се женали, неќу ли? (Пенуш. 6, 137); поврни се, Милош, на насаде, / ... / та си прати твоја стара маќа / та ја прати, Милош, на углава, / да си оди по сичката земја, / да ти тера лика и прилика, /

дури не најде лика и прилика, / тогај тебе, Милош, да углави (Тош. 27, Пиринска Македонија); у петок ја Ката, / Ката углавиле, / у сабота Ката, / Ката ја однеле (Мих. 171); углавен – *свриен*; што ти уста подгорела / како мома углавена? / Што си очи замрежила / како ружа повенала? (Р. 209); ја Вела им говореше: / – Леле снаи, мили снаи, / ниту са ми дари малку; / ниту са ми саи малку, / туку ми е друга грижа, / друга грижа, друг касавет (ИФ); сирац јазе ни углавен, / ни углавен, ни оженен, / ни ми је мома втасана, / ниту мома ни невеста, / ниту премлада вдовица (Кост. 233–234, Малешевско).

П. углави се (*за момче, мома*) *свриши се заради брак*; углави се Јанко Малешевец, / углави се през црното море, / за јубава Ружа прекоморка (Мих. 104); у петак се (Бојана) углавила, / до недеља свадба има, / Стојана са кум канили, / брата му старек турили (Кост. 85, Малешевско); Клисура село големо, / та најде мома за него, / изнајде, ем се углави, / па си се назад поврна (Пенуш. 6, 324).

УГЛЕДА *ѣл. свр. I. огледа* – *9оѣледа, з9оѣледа, забележи*; се капеле стари баби, / ги углядал стар бел дедо, / им ги зеде ризичките (ИФ); је угляда лудото, / прсна мома да бега, / ја закачи купина, / за свилена скутина (Ѓорѓ. 11).

П. угляда се – огледа се *види се еден со 9ру9 на оѣлед(a)*; Јана тргат голем танец, / а јанкула камењ фрљат. / С(е) углядаа, се зедоа (Поп. 198)

УГЛЕДУВА СЕ *несвр. си 9оѣледа лицетто во оѣледало*; Вид. кај **огледало**.

УГМЕЧИ *ѣл. свр. (и)зѣмечи; (за фуси9ан) исѣу9ка*; фустанче ти југмечено, / ћерданче ти разнижено, / руса коса размрсена, / бели дојки постискани (Пенуш. 5, 150).

угнетен *ѣл. при9. иоѣисна9, иоѣјармен*; ајде, браќа партизани, / да слеземе во град Прилеп, / каде плачат наши мајки, / наши мајки, наши сестри, / наши близки, пријатели, / од фашизмот угнетени (МпНОБ 108).

УГОДЕН -дна *ириод*. 1. за човек – *иријатен*; Стојан Стојанка оставе, / та оти ле 'а оставе? – / Оти не му е угодна / като првата недела / и повторната година (Молер. 209, Разлошко).

2. *штито има сè штито ќе посака човек; поѓоден*; говореше Марко од терпеза: / – Сичко ни е терпеза угодна, / току нема свеќа да ни свети, / да ни свети, слуга да ни служи (Молер. 52, Разлошко).

УГОДИ *жл. свр.* I. 1. *направи нештито накому за да му биде по волјата, иријатно, поѓоено*; леле Боже, мили Боже, / какво си е љубне водил, / та не му е угодила, / та ја ле ќе му угода (на Марко) (Јан. 32).

2. *најде (што му во дајена ситуација); затиче*; па си ојде јунак у вуќа му, / у вуќа му Стари Новакина. / Беше време на ден Велигден, / угоди го на чесна трпеза, / дека јаде, дека вино пије (Кост. 206, Малешевско).

3. *умери, поѓоши (со оружје)*; легнало моме, преспало / под теја дрво маслено. / Повеја ветар од море, / укрши ветка маслена, / угоди моме по лико (Гин. 235).

II. угоди се 1. *поѓоши се, зѓоши се*; угоди се, Јано, / на ден Велигден: / момите играа, / Јана оро води, / Јана најна-преде, / Јана ситно игра, / Јана мрено гледа, / Јана лепо поје (Кост. 104, Малешевско); ерген оди', бабо, сто години, / на сто ј педесет, бабо, се (ј)ожени: / мома сака', бабо, мома зема', / се угоди, бабо, болникава! (ХМ 1, 62); па се угодило на ден на Велигден, / таму си го нашла Стојан на вечерта, / први залак касна, Стојанничкум падна (Кон. 23); угоди се на нош, на полнош, / заспали са до три страшни лами, / пресегна се дете Малианче / да открши стебло јаферово. / Не открши стебло јаферово, / туку го од корено оскуба, / та го врза на кон за опашка, / та припушти вос поле широко. (Пенуш. 3, 255); јоре, што се угоди, цанам, једна лоша пролет, / једна лоша пролет. / Дејна врне, цанам, ноќа подлидува, / ноќа подлидува. (Биц. 1, 57)

2. усогласи се, сложи се; ќе доведам две млади невести, / и двете ќат се кучки угодити, / та ќат си нè, братко, разделити! (Стоил. 20)

УГОИ *ѣл. свр. нахрани (домашно) живоїно да има што по голема снаѓа, да се згебели; ѣл. ириq. угоен; да приготви јунак до три фурни, / до три фурни бел пексимит, / до три крави добро угојени, / до три товари дребен ориз (Иван. 133); одошто коњи многу удржани, / удржани многу угојени, / низ двороји плочи ќе искорнат (Р. 262 /1/).*

УГОРИ *ѣл. свр. наїрави нешиќо (фурна) да се вжешиши, да се вжари; aber чинат на девет вурнацији: / – Угорете вије девет вурни! / Угориле они до девет вурни, / па врлива това мушко дете (Р. 114, Блато, Скопско); ај, направил је царе во двор вурна, / је угори три дни и три ноќи, / па 'и втера во вурната сите, / ... / она вурна цар је запечати (Рус. 43); во пасивна уйотреба: у г о р и с е – заѓре се *го усвитеносит*; кад ујутру вурну отворише, / свите ѓаци у руке књиге чатив. / Кад тој виде царе срп Стеване, / па заповеда да се угори вурна. (Р. 80, Црна Гора, Скопско); ѣл. ириq. угорен; на пат го сретнале Турци караулци, / леле, /... / го туриле Дончо, в темни зандани, / во темните зандани, во тесни долапи, / на нози му Дончо тешки букагии, / на раци му Дончо тие лути спици, / на глава му Дончо угорени вршник (ХМ 5, 53).*

УГОТВИ *ѣл. свр. 1. зготви, сїреми, свари јасје (за ручек и 9р.); кумита рано станува / и мене рано ќе буди / ламбата да му запала, / огиндо да му навала, / ручоко да му уготва, / коњата да му извада, / в гората да го испрати! (Теох. 634); чекај, почекај Јанин девер, / да ѝ уготва Јани пелени (МФ ХХIII, 45, 98); дејди, мајко, мајко, стара душо, / ај вати си петел, бре јубави, / да г' заколиш, ти да го југотвиш, / ајде земи риба беловица, / да југотвиш риба беловица (Рад. 9, Марковско); море ќе премрежа', тебе ќе улова, / та ќе те уготва у стребрени сахан, / та ќе те поклона пред мојте стројници, / свекор и свекрва, золва и золовенник (Шапк. 2, 140); го викна Митре сиромашец: / – Ќе те клаиме кралца над кралеа, / ти*

прилегаш кралца да ни бидиш. / нарачай је на млада Митрејца / да уготвит господска вечера, / да прилегат како за кралеи (Мил. 167–168).

2. сѣлокми, сїреми, иригойви (соба, облека, женско чено); ајте со здраве, стројници, / много здраожио на момата. / О, мори моме, пребела, / уготви уба(а) одаја / да си пречекаш стројници (МПр. X, 1–2, 152); ако да ми је пишано, маје, / ја да го земем Турчина, / турско је гајле големо: / треба да рано станујем, / девет промене д' уготвим (МФ II, 3–4, 455); гл. ириq. уготвен; стани, куме, многу не раздавај, / девојка е лепо уготвена: / девојка е во шарен клашеник (Црн. 162).

УГРАБИ *ংл. свр. গ্ৰাবনে (দেবোজ্জা);* ој ти, Боже, мили Боже, / ја пушти ми темни облаци, / да си скрие мојта се(с)тра, / да не ја Турци уграбет (ИФ).

УГРЕВА *ংл. নেস্বৰ.* од угрее; ће се молиме на наш Христос / да ми даде кључеве од небеси, / да закључам магли и облаци; / три години дож да не заврне, / три години санце да н' угрева (Мил. 33); брата Турци го зедое, / каде санце ми заодвит, / а мене ме однесое, / каде санце ми угревит (Мил. 178); од ке санце угревјаше, / нигде мома не ареса, / ни некоа машка жена (Мил. 150); Јанкула го попление, / г' однесое горна земја, / каде санце не угревјат (Мил. 151); дејди, море, Кралевику Марко, / од опако звезда не угрева, / таја звезда нешто нишанлија! (Рад. 13, Мариовско)

УГРЕЕ *ংল. свр. ওগ্ৰে. I. জা সন্তোষ, মেসেচিনা, স্বেজা. 1. a. излезе, појави се, засјаи; момиче ми заплака, / ситна роса зароси, / момиче се насмеа, / летно сонце угреа (Шапк. 4, 99); угрејала месечина, / двајца браќа вечераја, / вечераја, збор зборвеја, / збор зборвеја за крадење (Вас. 300); ајде угреала месечина, вај-вај, / ајде Јованои рамни дворје, / ајде Јовановци вечераа, / ајде вечераа, збор чинеа: / – Ајде што е време, што е коа, / ајде за грабење Марушето! (Цеп. 322); со-паши се, стари куме, / опаши се, нови куме, / откако се крст одврза, / еве три дни ем три ноќи, / сега сонце го угреја, / се-*

га ветар го навеја, / сега роса го нарости! (Цел. 100, с. Слатино) **б.** *најрави сонцето да огрее;* дали се сади босильок, / на сува рида без вода, / на неградена градина, / посеј ми, моме, босильок, / јас града ќе ти заграда, / јас сланце ќе ти угреја (ИФ).

2. облее некојо со светлина; мајко ле, мила мајко ле! / Кога ми змиа кладовте, / как да ме роса оброси, / кога ми огон кладовте, / как да ме санце угреа (Мил. 401); мајка родовита / деца раѓала, деца немала, / на сон ѝ дошло / дете да роди, / дете да крие девет години, / човек да не го види, / сонце да не го угре (Стр. VIII, 2, 43).

УГРЕЈУВА *жл. несвр.* од угре; угрева; кога ветар, мило мале, кога ветар подујнува, / мила капа, мило мале, мила капа сангарува, / кога сланце, мило мале, кога сланце југрејува, / мила капа, мило мале, мила капа приласкува (Мпр. VI, 1, 114).

УГРЕШИ *жл. свр.* **1. стпори грев, згреши;** деојче, цвеќе првено, / рано в градина никнато, / никнато ненавадено, / прескочив да те навада, / угрешив па те пољубив (ИФ).

2. стпори некој да згреши; и ја зеде Стојаница, / Турче дома ја однесе, / си легнало да поспиет; / и му дојде едно пиле, / едно пиле на пенџери, / пиле му се запеало: / – Ај ти Турче, потурјаче! / Арно сон те уварело, / тебе не те угрешило (Мил. 178).

УГРИЖЕН -а и -жна *тиро. тојонаш во гржи; за-гржен;* (редовно) *во синонимен сиреѓ со у в и л е н;* куга било деветтата, / деветтата му година, / китка му е повенала – / уили се млади Стојан, / уили се, угржи се, / дружина му говореа: / – Стојане, море Стојане, / што си уилен, угржен? (Малеш и Пијанец 77); попита го негоата мајка: / – Ој Илване, ој ле мили сину, / што си, сину, илен и угржен? (Кост. 222, Малешевско); бре невесто, бре убава, / што си толку уиlena, / уиlena, угржена / и у црно увијена? / Дали ти је мајка болна, / или ти је татко умрел? (Кост. 82–83, Малешевско); куга да дојдам (Стевке) сè си уилен, / сè си уилен, сè

си угрижна. / Дали си немаш куки високи, / куки високи, двори широки? (Вас. 293)

УГРИЖИ СЕ *ѣл. свр. најде се во ѣрижи; заѣрижи се;* овде: *во синонимен сїреѣт со увили се; куга било деветтата, / деветтата му година, / китка му е повенала – / уили се млади Стојан, / уили се, угрижи се* (Малеш и Пијанец 77).

УГРИЗЕ *ѣл. свр. ѣризне, укаса, касне;* овде: (*во клетва*) **желката те угризла!** – *лошио да ти се случи!;* о, ја не сум ти мајка, бре треснал, / ... / о, туку сум ти жена, бре, треснал, / желката те угризла! (Кар. Л. 114)

УДАВА *ѣл. несвр. од удаде.* I. *мажи, омажува (мома); колач ти се умесује, / цар сина жени, крал ќерку удава, / цар сина жени, кралица гу не дава* (Р. 80, Црна Гора, Скопско); што ми беше Бошковата мајка, / па и (јој) вели млада Бошковица: / – Бошковице, моја мила снаше, / ај утре тебе ќе удавам, / ќе удавам ју темна чаршија (Р. 114, Блато, Скопско).

II. **се удава** (*за мома*) *се мажи, се омажува;* удава се бела Неда, / бела Неда рубеткиња, / рубеткиња три ковчега, / три ковчега три кошуле (Р. 80, Црна Гора, Скопско).

УДАВЕН -вна *ириq. штѣо (е штолку ѣолем штѣо) служи за ѹавење;* Дунаве, тиха водице, / имаш ли вода удавна, / да си се јазе удава? – Дунав ђели, говори; / – Калино, моме Калино, / имам си вода удавна, / но нема да ти ја кажа, / оти си пуста, убава, / водата ќе ми пресањне, / ќе ми изумрат рибите (Кауф. 819, Пирински крај).

УДАВИ *ѣл. свр. I. 1. заави, зауши, умрѣви ѹото-ѹувајќи во вода и сл. а. некоѓо.* 1. *за човек;* Делчев ми коњи оставил, / прв се в Бабуна отпушти, / по него верна дружина, / калеш невести извади, / Турци поганци удави (Разгл. III, 9, 943); изговоре Црна Арапина: / – Дај, дете, младата невеста! / Ако пљунам, сет ќе те удавам, / ако дунам, сет ќе те однесам (Мил. 243); 2. *за река, езеро, море, ѹожо, кайка;* фтасал Вардар, фтасал Вардар, / мотен и поројен. / Ми удавил, ми

удавил / дремливи девојки, / ми удавил, ми удавил, / дремливи невести (Јастр. 93); Дунаве, бели Дунаве, / ај да би ми се исушил! / Зашч' ми г' удаи брата ми, / моиот братец Стојана? (Мил. 243); го зедоа триста калуѓери, / го фрлиа во широко море: / Три дни в море Евреин што стојал, / нејќи море него да го удајт (Шапк. 3, 549); посака Мара водица, / Марко вода н' донесе / од това бистро езеро – / езеро се разиграло, / ведро се ничкум удрило, / Мария ми го јудовило (Фирф. 3, 122); удри Јане, удри капидане, / искрши силна дабувана – буздована. / Ил го Ибра Турци поплениа, / ил го Ибра огон изгорело, / ил го Ибра вода удавила? / ни го Ибра Турци поплениа, / ни го Ибра огон изгорело, / ни го Ибра вода удавила, / ток задумал Ибро да се женит. (Клич. 63, Галичко). **б.** *иоштои, уништии (гемија, диван, чардак, манастир)*; девојка се Богу помолила: / – Дај ми боже пролетни дождеви! / Да удави таткови дивани, / да направит татко висок диван (Икон. 41, Дебарско-Кичевско; Р. 404, Мијачко); дуна ми ветор повеја, / морето ми го слелеја, / в море ми имат гемија, / ќа ми удавит гемија, / в гемија триста момчина (Јастр. 213); разигра се море светогрско, / ќа удавит Илинден манастир, / бел Илинден на сред света Гора (Р. 404, Мијачко); девојка се Богу помолила: / – Дај ми, Боже, пролетни дож(д)еви, / да удави таткови дивани, / да направит на татко висок диван, / да се кача горе ја на диван, / да си види бекар коде спијет. / Бекар спијет с очи опулени, / бекар спијет с роци разгрнати (Јастр. 165).

2. зајави, зајуши, умрїви сїпскајќи ѝо ѡрлошто; дојде кучката, удави мачката / што улови глувчето, / што турна фитилчето (Ѓорѓ. 59); мајчице мила, најмила, / синојка сме се карале, / на повноќ ме напудиле, / ка не ме удајле кучишча, / под стреа сум ноќевала! (МФ II, 3–4, 453); Марко справа коња на сабајле, / ем га справа, ем га љуто калне: / – Да би, коњу, вук те удавија! (МФ I, 1, 180); Стојанке, мори ѓаволке, / црн ѓавол да те удавит, / зашто не дојде синоќа, / на таа слатка вечерва, / на това јагне печено? (Трен. 1, 59)

П. удави се **1. а.** *заѹши се, умре ѹоїтоїен во вода; кажи ми, Радо, кажи, / дека има вода дубока? / И там да одам, да се удавам (Ив. 138); Катето седит, говорит: / – Каде има вода дубока, / каде има вода дубока, / да ида да се удава? (Ѓорѓ. 98); не оди, моме, крај река, / брегот се рони, ќе паднеш! / – Камо го, леле тој Господ / да паднам, да се удавам, / ... / кумита маж да не земам (Фирф. 1, 44). **б.** *за гемија – пропадне сосе луѓето;* дуна ветор, повеја, морето ми го слелеја, / во море имат гемија, в гемија триста момчиња, / ќа се удавит гемија, / говорет триста момчиња (Икон. 85, Дебарско-Кичевско). **в.** *за живоїни – пропадне;* кум се чуди што да чини: / ... / глувци му се врасол опилили, / скопци му се в медо удавили, / в сирење му црвје израснили (Кост. 131, Малешевско); комар вино точеше, / мушичка му светеше; / удави се мушичка, / викна комар да плаче (Кост. 132, Малешевско).*

2. *умре заџавувајќи се.* **а.** *со јаже, ѡајтан и ор.;* та појди си во горното лозје, / тамо имат дрво кистатово, / префрли си три силни гајтани, / та врзи се под белото грло, / сама себе, сестро, удаи се (Мил. 355–356). **б.** *ѓубејќи здив (оѓ лијање);* колку Дојка ми отишла / до нејзина милна мајка, / мајка си ја прегушнала, / како си се прегушнае, / така си се удаи / од жаљање, од плачење (Мил. 285).

УДАДЕ *ѓл. свр. омажи;* другачки верни, неверни! / Да би ме татко жалило, / не би ме мене удало, и! (Р. 404, Мијачко); Бог да убијет татка ми, / татка ми сосе мајка ми, / да што ме мене удало / леку по леку, далеку (Р. 404, Мијачко); и дочуле клети мајки, / клети мајки, две мошчени, / една мома угадаје, / угадаје в Куманово (Вас. 265); Ката ја удали – / Като, мори Като! – / преко девет рида, / у десетта града (Мих. 171).

УДАРА *ѓл. несвр. од удари.* **Вид. удира.** **I. 1.** Вид. у д и р а 1; па го прати телчиња да пасе, / али дете беља ми праеше, / едно дете крева, друго го (j)ударат, / па си идат деца плачејќи (Р. 139, Скопско).

2. Вид. у д и р а 2; на вишен Господ гледате, / с куршум га ударате, / ... / сос мажи не се бркате! (Верк. 243); а туј си врлаш, / а мене ме (j)удараš / со златна јабука / ју белото грло, / у ковано џерданче (Р. 114, Блато, Скопско).

3. *посилно џоири;* кинисале по бели друмови, / ќе поминат низ гора зелена, / отсреќа им една страшна беда, / страшна беда хала-халетина, / халетина, Црна Арапина. / Долна уста на гради му бие, / горна уста в чело го удара (Милош. 65).

4. Вид. у д и р а 4; па тргнала Илинка дивојка на гости на првиче. / Го прашала Илинка дивојка братче Алииче: / – Шо ми удараш, Алија бре братче, душа земноина? (МФ II, 3–4; 489); какво е лично, убаво, / пролечоина удара, / свекакво цвеќе се развива, / најнапре личен кукуреk (МФ II, 3–4, 430).

5. *їрен.* (за чума и сл.) *їлокосува, унишиѓува, исѣре-бува;* сите држат по једин дуќан, / Димитрија младо чоаџиче, / оно држи до девет дуќана. / Па је дошле таја црна чума, / какво ги је маќа здобивала, / така ги је наред ударала (Ил. 310).

II. се удара **1.** *се удира;* избрало је коња Карамана, / познал го је хујлија, ѕутлија; / седум пати на војска ходило, / с' ударало с црните Арапи, / што легнува ничкум коленички (Мил. 241).

2. *се бие себе си;* пишти јаден, в раце се удара. / Фала богу за чудо големо, / кој нам ова чудо ни го стори: / девет коња сите убодени (ИФ).

УДАРИ *ѓл. свр.* Вид. у д р и. **I.** **1.** Вид. у д р и 1. а.; подуна ветер од море, / скрши се гранка маслинка, / удари Биса по лице (Фирф. 3, 201); мори мале, пуста мале, / пуста да је пуста веќа, / извити се, удари ме, / удари ме по рацете (Кост. 33, Малешевско); колк' се заказала силнана ламја / тој ми ја удари со златни мăздрак, / ми искочиле свите граждани (Шапк. 5, 101); коња вода поев, коњи се срипаа, / коњи се срипаа, та ме ударија, / та ми направија белег бело грло (Иљ. 228). **6.** Вид. у д р и 1. в; *со оружје и 9р. їоѓоги;* кăд се врли дете Голомеше, / га удари меѓе црни очи, / жив Арап на зем-

њу не падна (Р. 80, Црна Гора, Скопско); турише нишан на бука, / кој ќе ми нишан удари, / тај ќе ми биде војвода (Р. 80, Црна Гора, Скопско); **в.** у д р и 1. г; пушка пукна в гора зелена, / та удари војводата. / Вресна, писна војводата: / – Кој ќе чува мојата жена, / мојата жена и мојте деца! (Фирф. 2, 215). г. Вид. у д р и г; пушка пукна в гора зелена, / та удари војводата. / Вресна, писна војводата: / – Кој ќе чува мојата жена, / мојата жена и мојте деца! (Фирф. 2, 215); пушка пукна во гора зелена, / та удари тове добар јунак! (Кон. 80); прва са пушка как пукна – / Дельчо срцето јудари (ИФ); ајде пушка пукна јуф темна зандана, / ајде го јудари најдоберот јунак, / најдоберот јунак – Лазо Асијата. (Филип. 38–39, с. Курија, Неготинско). д. Вид. у д р и; пушка пукна из Будина града, / па јудари един син у мајка, / у д а р и го между двете очи, / между девете очи црнооки. (Сазд. 118)

2. *иочне 9а бие во ѡтайан; силно бувне, зачука; тувариа* дванаесе тувара / та такнаа какх Нови Пазара, / засвириа свирки, запискаа, / удариа тăпане, затупаа (ПСп. VIII–IX, 249).

3. (*за чума*) *иоѓоди, најаџне;* оддалекум викум викат (Недините браќа): / – ејди Недо, мила сестро, / постилај ми на широко, / ставај зглавје на високо, / кај идеме девет браќа, / сите глави преврзани, / не удари црна чума (Фирф. 3, 120); одих си, Стојане, одих, / ама не ми ја дадоа, / чума ја је ударила, / ногу болна, сину, лежин / сину ле, ќе да се умре! (Тош. 199, Пиринска Македонија); боли Јана бело грло, / не је грло, като грло, / но је грло црна чума, / црна чума безредница: / без ред бие, без ред мрие, / што удари не преболи (Тош. 88, Пиринска Македонија).

4. *ловачне ударав – нишићо не иоѓоди;* ејди, горо, пуста останала, / как си одам три дни и три ноќа, / ништо лова јас не си удариш. (Црн. 215)

5. *снег удрил – наврнал;* снег ударил девет педи, / леле, Боже, студенило (ХМ Соборски 99); кад удари летња роса, / туру-лулулеј, / ... / ти изнеси ново ведро (Р. 209)

6. *удари друм, пат и др. – ѿтайши се, тргне во ои-ределен правец;* вишом ми Јова извишете / вишом небо пред

облаци, / да не види моја маќа, / да не види кои друми, / кои друми ќе ударим! (Псп. VIII, 39, 663); куга станем да си крнем, / ајде да караме девојче, / друми да ни кажува. / Та кои друми да ударим / сос това арно девојче? (Стоил. 19); ја Марко и говореше: / – Милице мари, Милице, / јаг за тебе дојдаја, / горни друми (j)ударете; / јаг се с тебе врнаја, / горни порти (j)отворете, / долни друми (j)ударете, / јудари ис тевница пуминете (СбНУ V, 44); ај да удариме ју Салково, / Салково море у купривине, / каде копривине ју Бечиново / да го јутепаме Станко ќаја (Р. 139, Скопско)

7. на маки удари – *поодложи на мачење*; Стујана Турци фанаха, / фанаха гу ле, врзаха гу, / јудкови му потковаха, / на маки гу удариха, / приз село гу прикараха, /.../ с букагии на нозето (Кауф. 589, Пирински крај).

8. удари (на) дно – *најде се неочекувано некаје*; поминале двујца младоженци, / запливале и на дно удариле, / двуица се они удавиле, / останале две млади невести (Драг. 218).

9. удари глас – *јочне силно ја бие (за ја се слуша)*; куга фанеш през нихното село, / ударете гласи на тапање, / запојте си тиа танки гласи, / зафрлајте тиа танки пушки, / ќе те чује твоа милна сестра (СбНУ XII, 72)

II. удари се исто што и у д р и 11. а; овде: *фајти, јочне (многу често)*; собраме се на ладна мејана / да си пием това рујно вино, / да си пијме, либе, што си пијме, / меѓу нас е чаша погинала, / чаша бере седемдесе кила. / Удариме се клетва да се калнем (СбНУ 53, 392)

УДВИЕ *жл. свр. највие, највладее, победи; борили се* (Марко и Дете Дукатинче) два дни и три ноќи – / удвило е дете Дукатинче (Јан. 67)

УДИРА *жл. несвр. од удри. I. 1. бие силно повекетајти; нанесува удари со оружје и пр.; боздоган удри Арапина / го удира меѓу двете очи; / с' истркаља од коња на земја, / падн(а) Арапин, Секула нападна, / па изваде сабја од ножица, / та пресече сабја арапската глава (Мил. 196); и по-*

викал китени сватои / 'и заредил со тешка боздогана, / кому еден, кому два удирал / и секому даро му повраќал, / што му зела лоша сверетина (СбНУ XVI–XVII, 179); хaj ѓиди Бегу, Цељадин-бег! / Не ќе си ода на круши, / тук ќе си ода на куршум, / с куршум ќе си удираам, / куршуми ќе 'и пречеквам (Шапк. 4, 168).

2. *йогодува ювекејаи;* јас ним (на сватовите) киска подавам / тие за бела рака стискает, / други с јаболка фрљаает, / прау по гради м' удираа (ИФ).

3. *йодложува на неишто;* овде: **тимар удира** – *тимари;* коња му веле, говоре: / – Што ме на тимар удираш? / Даљ ќе ме мене продадиш? / Или ме менка учиниш, / за друга коња похарна? (Мил. 132)

4. (*прен. за миризба и ор.*) *зайлиснува некоѓо;* кога поминува / реа ме удират, / мамо, мила мамо, / реа од босильок, / ... / реа од трендафил, / мамо, мила мамо, / реа од трендафил. (МПр. X, 1–2, 156)

П. се удира се бие, води бој, бийка со некоѓо; Кузману да му излезит / пашата иль садријазам, / хич гајле Кузман немат, / со ними ми се удират! (Шапк. 4, 179)

УДОВИ *жл. свр.* место о вдови – *осстане вдовец, вдовица; овдовее;* дејди чајуш море, Али чајуш море, / ај, тргај, чајуш, црни аскер – / ајде, многу мајки, чајуш, ќе проплачат, / ајде, многу ле деца, чајуш, ќе оставиш сираци, / ајде, многу жени, чајуш, ќе удојат (Совр. XXX, 1, 32).

УДОМИ *жл. свр.* I. *ожени, омажи, окуќи;* ми остана три сираци, / двете машки, едно женцко, / сите три на мојте раце, / сите три јас да 'и гледам, / да 'и гледам, да 'и растам / и јас си 'и удомам, / домаќини да 'и сторам! (СбНУ XVI–XVII, 111); и многу тој се трудеше / момче арно да ти најди, / тебе да ми те удоми, / ами сега те остави / на рацете на брата си (СбНУ XVI–XVII, 113).

П. удоми се *ожени се, окуќи се; омажи се;* јој Јано, Јано, јој мила штерко, / расла нарасла колко топола, / исширила се като планина, / (j)оженила се, (j)удомила се, / та не видела

чедо (ј)од срце (Тр. 206); *гл. прио*. удомен; теб прилега ниве и ливаде, / теб прилега сто дуљума лозе, / теб прилега бре сиво стадо, / оти си си, брате, уженено, / уженено, брате, удомено (СбНУ V, 77).

УДРЖИ *гл. свр. 909ржи, возоржи; овде: удржан,*
удржан коњ – коњ многу јако држан и гледан; одошко
коњи многу удржани, / удржани, многу угојени, / низ двороји
плочи ќе искорнат, / ќе искорнат во рамни двороји (Р. 262 /1)

УДРИ *гл. свр. I. 1. а.* мавнувајќи со нешто нанесе удар;
он ми удри Веле Костурјанче, / он ми удри гости, пријатели, /
ја запусти чесната трпеза; / си ја зеде млада Марковица, / ја
занесе во Прилепа града (Рад. 6, Мариовско); удрила ме по-
падија / со полено по колено. / Да ми беше нешто жена, /
жалба да ми не е, / а она е едно аро / што го нигде нема (Кон.
271); подаде му Јана студна вода, / та не фана лудо за стовна-
та, / ту' ја фана за десната рака, / па ја фрли зад него на коња,
/ удри коња сос чатал камџија / и одлита през поле широко
(Кост. 45, Малешевско). **б.** нанесувајќи удар *йовреи* (*се*);
сметнав си пушка од рамо, / да удрам сура елена. / Не удрив
сура елена, / удрив си нога десница! (Кон. 19). **в.** нанесувајќи
удар, *йогоди*. 1. *за йреомет*; шчир, шчир, лобода, / падна вес-
ло од Бога, / удри баба по нога (Кав. 9, Пирински крај); по-
дувна ветре од море, деј леле де, / ... / окрши гранче мас-
линче, де / удри га Веца по лице, деј леле де (Крст. 41, Тे-
товско); извадил Арап сабјата, / па манал накај Петрета. /
Уште сабјата не удри, / Петре се стрчал, затрчал, / фанал си
чудо за грклан (Разgl. III, 3, 293) **г.** со именка како објекти во
реченициата образува *йолуизраз*: лов удри – улови; само и-
мам еден мали братец, / и тој ми е во гора зелена. / Ми ски-
тало три дни и три ноќи, / ни еден лов не ми е удрило (Црн.
215) **д.** удри пушка, залп – *исйтрела*; го докледале ти-
рани, / тиранска пушка пукнала, / Ванча го в нога удрила
(Кав. 102, Пирински крај); што му рече Димко, брат му: / – Ој
ти, Коне, мили брате, / оваа страчка нас застражи! / Уште
Димко не дорече, / прва пушка ми го удри, / ми го удри ка-

пидан Коне / на вратата од портата (Црн. 282); Кузо извика: – Удрайте, деца, / удрајте, деца, силни залпови, / удрајте, здраво, на месо стрелајте, / да се прочуе по цела Европа (ТМ 303) *ѓ. ѹогоди со куришум, ѹушка и сл. некоѓо или нешиќо смрќино, силно;* ајде се налути / Тоска Усеин, / што си ја сметна / танкана пушка / и ми ја удри / бела Румена (Црн. 255); тргна Иванка танката пушка, / главатарот в гради го удри (Tax. 49); та си манах, сестро, с бујно копје, / та го јудрих, сестро, в бели гради, / на местото, сестро, дете го оставих! (Пенуш. 6, 264); *ѓ.л. прио. удрен;* како да влезе крседар / од онје Турци охрицки, / од охрицкине бегои? / Јас вака влегвам крседар: / – Што ќе си удра, удрено, / што ќе опера, опрано, / за мене завал да немат (Шапк. 4, 165); Елено, моме, Елено, / Елено, пиле шарено! / Чула си, нешто разбрала / от' болен лежа, ќе умра / од тешка болест неверна / со два куршуми удрено (Мил. 353). **е.** *во ѹасивна ѹојореба;* оште си речба / не си дорече / Соле војвода, / пушката пукна – / Соле ми се удри (ТМ 269). **ж.** (*јрен.*) *за чума – силно ѹогоди; унишиши; сојре;* не је било огён като огён, / туку било пуста зла панукла, / што ми удрила триста јунаци / и триста мали моми (СБНУ XVI–XVII, 68); црна е чума чукнала / из жална Македонија, / црна е чума удрила / из това пусто Кукушко (Црн. 308); роса росит под селото, / над селото салнце греет, / среде село чума биет. / Шо удрило – преболело (Црн. 93).

2. Ѣресне, Ѣаџне силно. **а.** *ој нешиќо;* тргнале рибари в широки моришта, / длабоки водишта, длабоки долишта, / тебе да те фатат (жабо), од брег да те удрат (ХМ 6, 46); удри река Стојан од колено, / го догледа неговиот вујко. / А Стоане, мое мило мнуче, / зашо биеш рака од колено? (Икон. 112, Дебарско-Кичевско); удри писмо од земја, / кај сте бре верни другари, / со мене вија да идете (Tax. 34). **б.** *на нешиќо;* ка се наведел дете Дукатинче, / махнал Крали Марко со сабјата, од дете Дукатинче коњот удрил на колена, / Крали Марко не можел да го удре (Шапк. 5, 317); колку се напи од коња падна, / од коња падна на ножот удре, / на ножот удре, и часот умре (Пенуш. 6, 261). **в.** *во нешиќо;* тоа ми дочул Куз-

мана, / удри си рака в колено, /.../ отиде горе в планина (Совр, XXXI, 4, 111).

3. забие, забоје; го навала Марка Кралевиќе, / и го удри в земи до колена / на грлото што му кладе синцир (Р. 255); лели тогај коња му зборуа: / – Дејди, Марко, мои стопанине, / стреде река ти удри колје, / за да заприте дрвје и камење / дури да си није поминиме (СбНУ II, 119); извика си: – Ејди, куме, куме и старејко! / Овде ми е гинеја Богдан добар јунак / и овде гине убава невеста; и си удри сребрну чекију, / у своето клето срце (Драг. 101).

4. најадне некоѓо; там најдоха едно орле пиле, / го удриха два брата соколи, / едно го бие доле под крилја, / друго го бие над крилја (Пенуш. 6, 255); силна си војска удрила, / на крале Карпош дружина, / силен си Карпош загина / со своја верна дружина (Разгл. III, 3, 291); викна се Јана провикна / од високите чардаци, / од сребрените пармаци: / – Удрете, браќа, пукайте, / Јавер-пашова дружина! (Мих. 279)

5. стави, постави, клаје. **а. со именка како објекти во реченицата;** **сурме:** дојди вечер ама побргу, / оти порти ќе заклуччам / со две сламки 'рженови. / Ќе му удрам две сурмиња, / две сурмиња лозинкови, / од никаде не ќе можиш, / не ќе можиш да поминиш! (Кав. 27, Пирински крај); **таван:** извајте ме на крај и оној дробен песок, / и оној дробен песок и оној јадар бисер; / црква ќе напраам пречиста Марије. / Сидој ќе напраам од црнијон восок, / таван ќе си удрам од белијон восок (Шапк. 5, 127); **темел:** бласе братче, сестра што послуша! / Бласе сестре, што брата поучи! / Го откупи камен мерџанлија, / удри темель сугради манастир (Мил. 56); **фес и вес:** чије је она девојче, / што рано рани на вода / со две стомнички шарени? / Удрило февче над око, / сошило алтайн на чело, / тргнало долу под село, / убава песна пејало (СбНУ II, 31); **јавни** си којна дорија, / удри си весо над око, / чифте пишчолје на појас, / острата сабја на колко (ИФ); **февче:** чије је она девојче, / што рано рани на вода / со две стомнички шарени? / Удрило февче над око., / сошило алтайн на чело, / тргнало долу под село (СбНУ II, 31); **чадор:** одбегнала Ша-

ина робина, / одбегнала од града Стамбola, / попленила зелена пастуфа, / одбегнала во гора зелена, / ми удрила зелена чадора (Мил. 205); кондисала црна Арапина, / кондисала во солунско поле, / ми удриа зелена чадора, / ми написа една бела книга, / ми допушти до солунски старци (MJ VIII, 2, 197) **б.** удри на нешто – стави на нешто; Неда му зборува: / – Лудо, море лудо! / Удри, лудо, удри, / коња на букай, / камиле на хортоме (Верк. 284).

6. упавши се; тргне брзо во определен правец; јурне. **a.** без објекти; ој да (j)удриле ју Селаково, / Селаково море у купривине, / каде купривине (j)у бачшово / да го јутепаме Станка џаја (Р. 139, Скопско); удри крајно, удри на крај да појдиме ихиии! / Таму ќе имаме чудо за чудење, ихиии! (Стр. IX, 4, 79); Цилка је боли грлото, / удри по билки да бара / по тија пусти планини, / по тија води студени (МПр. X, 1–2, 144); дигна стомна на рамото / и киниса да си оде, / на мен' много жаль ми падна, / вјахнха коња, удрих, бре, по неа, / пристигнах ја најмалкото пати (Шапк. 5, 234). **б.** со објекти; удри друм(и); та се зговор зговараа (арамиите), / кои друми да удраа / дали горни ели долни, / ели стредна Румания. / ... / Говореше најмалкото, / најмалкото арамиче: / – Ај да удрим долни друми, / та да идем у попове (Молер. 61, Разлошко).

7. намери се (на некојо); лајсала е звезда, / не е била звезда, / туку била мома, / од Турчин бегала / ноќе на темнина, / со ламба борина, / под пола криена, / од Турчин бегала, / на Турчин удрила (Стр. IX, 2, 37).

8. удри на исчушити мирис силно; замириса силно; овде: со објекти: душа; еве ге, мајко, идит путници, / путници, мајко, наши сељани, / Барбула, мајко, душа удрила / грозјојна, мајко, леблебијона (МФ II, 3–4, 476); го зела мома убава / го стајла во гола медра – / удрила душа момојна, / момојна и беќаројна (МФ II, 3–4, 442).

9. за звезда (Дојница, Зорница и сл.), сонце и сл.: појави се; блесне силно; (за сонце) силно озреа; **Дојница:** се стемна, легна – задреми, / удри Дојница – усуга, / си вјавам коно, си ода, / си ода да го напија (Рап. 46); **Зорница:** удри

Зорница, осунва / момите одат за вода, / невестите да перат / од момите фустаните (МПр. X, 1–2, 143); **свѣзда**: удрила свѣзда над село, / мен' ми се стори, осуна / и си ја вјана којната, / право на чежми си тргна, / тамо си најде што бара (Кар. 171); поспи ми, моме, подреми / на мојте бели пазуви, / на мојте златни колена, / дури да удри свѣздата (Р. 262 /5/); **сонце**: *огреа*; санце удре, лудо младо, оре зајде! / Месечина, лудо младо, рог подаде, / дробни звезди, лудо младо, наренија! / Како дома, лудо младо, ќе си одам? (Спасе 80); сонце удри, си ми зајде, / месечина рог подаде, / ведричица коренвати, / кога, мајко, мене побара, / кога дојде на чешма шарена, / кога нè виде два јунака добри (Р. 209).

10. со *реѓ* именки образува йолуизрази. **а.** именката е објект во реченицата: удри наредба – уследи наредба, изваде наредба; и дур да рече, дурече, / пукна си пушка далјан, / по неа сите наредби удриа (Драг. 197); удри телеграф – исїраїти телеграф; на телеграфана си отидов / и си удрил телеграфо / во Битола на еќимо (СБНУ XVI–XVII, 110); ја аскер ти пушчи ми, / за да удрат кумети, / зар телеграф ќе удрам / на пашата в Битола! (Црн. 278). **б.** именката е поимет во реченицата: бутур удри – се разболе од бутур; што си глава, гиди Димо, преврзало, / дал' то коњи бутур удрил? / Дал' ти овци метил фатил? (Гин. 236)

11. силно почне, фати. **а.** со да - реченица; сретнали се (Марко и Момчил) сред поле широко, / па удрија бој да се бијат (Сазд. 190); кога ми Осман видело / оти ми Дервиш паднало / ... / удрил си Осман да бегат / по Бистричката планина (Шапк. 4, 176); што ми удрило (моме) да колнет: / – Тој што ми скрши гранката, / да му се скрши раката! (Стоил. 53); удри јунак јуначки да лажи / и пропадна вода до колена (Р. 209); удри Митра да се моли, / да се моли и да плачи: / – Таксај, Митро, што ќе таксаш? – / Жолта Митра одговори: / – Ќе ти таксам чисти ќостек (Паск. 46–47, Егејска Македонија). **б.** со објект во реченицата – образува йолуизрази; удри ветар – фати, почне силно да дува; па удрила силните ветришта, / превртова бунар ладна вода, / извадива зми-

ја аловита, / и од змија млади младожења (Р. 114, Блато, Скопско); удри град – *йочне силно да јаѓа граѓ*; да ми удрат пролетни градеви, / да дотечат реки суводолки, / да ја кренат кула од олово, / да го види Груја Валбација, / дали оди како си одеше, / дали носи како се носеше? (Рад. 50, Мариковско); удри клетва – *фајти да колне*; си кралеви на нозе станаа / да си тресат поли и ракаве, / да тераја чаша по-златена, / па не можат чеша да си најдат, / па удрија клетва да се канат: / кој у љубне кој у машко дете (Пенуш. 5, 192); удри мирис – *фајти да мириса; замираша силно*; ми кинисала Станковата мајка, / да ми оди на голем радост, / мирис ми удрило Станкова мајка, / мирис ми удрило на темјан и восок (Стр. XII, 4, 62); удри молитва – *фајти да се моли*; што ми бева триста самоуци, / и што беше стара егумена, / си удрива тврдата молитва, / се молива Богу до молење (Р. 114, Блато, Скопско); што ми беше стара егумена, / туј говори пуста калуѓера: / – Калуѓери, триста самоуци, / а удрете голема молитва! (Р. 114, Блато, Скопско); удри сврдли – *йочне да əлаби*; удри Пројчо сврдли, карпа што дупат, / и ка се Пројчо качи до стреди карпата, / ми пресече умот на пилето (Шапк. 5, 65). **в.** *йочне да свири, засвири.* **1.** за човек; му фрли овен во дворје, / си удри пуста тамбура. / Стана кадиа да играт, / ... / си фрли шапка на греди (Мил. 327). **г.** за музички инструменти; ми удриле свирки табуани, / ми чукнале гласи, таламбаси, / кинисале китени сватои / овде-онде во бели друмои (СбНУ XVI–XVII, 175); си ојдоа сватовите, / удрија свирби жалосни, / ушче на полпат не ојдо, / Димјана ми се разбуди (Кис. 30, Охрид и Преспа). **д.** *йочне да бие, бувїта.* **1.** за човек; удрите зурли, тапани, / не ќе идеме далеко, / ене гу моме на оро (Фирф. 1, 88); удрите сурли, тапани, / внука за вујка се мажит (Р. 240 /1/). **2.** за инструменти: камбана и сл.; и оделе, што оделе, / крај црква се приблизала, / тапан удрил жалоито (Мил. 317); шо чудо стана в Леринска кааза, / ... / ка препаднаа грчки евзови, / ми го увија село Прекопана, / ми ја удрија селцката камбана (ТМ 303).

П. удри се 1. а. *мавне се сам себе си*; излези, бабо, да видиш, / да не е син ти Тодорче. / Излезе баба да видит, / удри се баба во гради. / тоа ми било Тодорче (НД 1945, 3, 57); што су седнал дванаес' години, / ни су ручал, ни пак су вечерал, / пак се удри царе Ефимијан, / си се удри по десно колено (Р. 404, Мијачко). 6. *тресне (одземи и сл.)*; *добие удар при паѓање, налегнување и сл.* 1. *за човек*; ах! Отидо, мале, јази да га венча, / кај искараха, мале, кадун Тодора, / првото ми љубе, / като го видо, мале, од земја се удри (Верк. 234); напи се брате, лута ракија! / Напи се, сестро, ти си постара! / Напи се, брате, господе постар! / Колку се напи, од коња падна, / од коња падна, на нож се удри, / на нож се удри и (в) часот умре (Кон. 32). 2. *за преомеј*; посака Мара водица, / Марко вода ѝ донесе / од това бистро езеро – / езеро се разиграло, / ведро сеничкум удрило, / Марка ми го јудавило (Фирф. 3, 122).

2. *повореди се, убие се*; таја ости е(д)на мома, / кое момче ќе му дајме. / Чувајте е да не па(д)ни, / да не па(д)ни да се удри (Паск. 19, Егејска Македонија); та загледах сур елена, / та откацих тенка пушка, / да ударе сур елена; / не ударих сур елена, / 'ми се удрих в лева рака (Молер. 150, Раз-лошко); само викна Секула Детенце: / – Ајде, ајде, Ерино са-мовило, / ајде, ајде, моја посестримо! / От' си паднав на мој војни копје, / та се удрив в мое бело срце (Мил. 81).

3. *судри се*. а. *еден со զրդ, меѓу себе*; тога веќе с' одделите млади, / с' истргнале онје остри сабји, / се удрија два јувака млада / с тие триста одбрани јунаци, / та посекле тристамина силни, / све посекле два јунаци добри (Мил. 94); пристигна турска потера / горе Пелистер планина. / Таму се тие удрија, / ситички 'и изгубија, / ни еден жив не се врати (Црн. 316); се удрија со острите сабји, / се сорони Марковата сабја, / се ватија со јуначки раци (Р. 209). 6. *сам со զրդ(u)*; и го виде Дебел Новак, / тргна сабја, бојно копје / да се удри с кираџиче (Милош. 40); однеси го (Мујо) н' она раскрсница, / да се удриш таму со Богдана, / да г' исечиш на четири звона, / да г' обесиш на четир' чингели, – / кој да види, сè да прикажува! (Рус. 54); на сердар веле и говоре: / – Сердаре, сердаре,

јуначки семјени, / собери си сите јуначки сејмени, / или детето да го излажиш, / ти немој со силом да се удреш / и со превара да го превариш (Цеп. 157)

4. йочне, фати силно; овде: се удри на делба – еден со 9руг ѹочне (фати) да се дели; брата сестра си го караше: / – Стани, стани, мое мило брате, / Бели град се на делба удрило / кому падна коња невјавано, / кому падна сабја дипленица, / тебе падна коња објавано (Ник. 178, Охридско).

Во изразите: **в глава нè удри** (за вино и др.) – нè оии; они му велат говорат: / – Зет Јоване, нова рода! / Санош сме вино точили, / та нè је ф глава удрило, / за това сме презвзали / црни крпи до веждите (Стоил. 35); **в мака удри** – положи на мачење; еден ден имат в година, / ден си имат, ден Бајрам, / па не знаjt кога иди. / Как дочуха врли Турци, / оште в мака ја удриха; / не им стигна тежок тумрук, / не им стигна дребен синцир, / ... / в нокти спици ѝ набиа (Мил. 104); **го удрија во судна мака** – жеситоко ѡо казнија; та фарлиха (него) в темен зандан, / та удриха судна мака / с тежок тумрук на носете, / дребен синцир на грлото, / белезии на рапете (Мил. 103); **го удри од црна земја** – ѡо убие на самото месито; Поповиќ Јоване а што беше Поповиќ Јоване, / на него му свидно не паднало, / наљути се јунак, насрди се, / разљути се јуначкото срце, / јуначки го с раце прифатило, / па го дигна од себе на горе / и го удри од црната земја, / направи го просени зрна (Кост. 192, Малешевско); **десет (девет, сто итн.) удри, едно брои** – силно ѹеја; открших си суровица, / суровица, дреновица, / десет удри, едно брои / и ја питам: – „Доста л' ти е?” – Она вика „малку ми е” (Совр. XXXI, 5–6, 65); ај, појди си ќумурвица, / отсечи си дреноица, / ни кастрена, ни делкана, / девет удри, едно брои (Совр. XXXI, 5–6, 65); Бог те унија Крлевиќ Марко, / завитка нејни руси коси, / со лева рака ѝ зеде / со десна боздованот, / и почнал Марко да унијет, / до сто удри једно броил (Р. 262 /1/); **друми да удри** – да оїпапува; закукала кукувица, / санџето е на заода, / орото е на растура, / аргатето на разода, / арамии на поода; / та се зговор зговараа, кои друми да удраа, / дали горни ели долни, / ели

стредна Румания (Молер. 61, Разлошко); **му го удри ножот во срцето** – *ѓо убие*; ништо јас ти неќам, тебе ми те сакам, / aber да си пратиш право на султано, / оти лек се најде и за тебе, Шефки! / Па му удри Димко ножот во срцето, / така се прослави Димко Могилчето. (Црн. 334); **на маки го удри** – *ѝочне 9а ѓо мачи, измачува*; Стујана Турци фанаха, / фанаха гу ле, врзаха гу, / путкови му потковаха, / на маки гу удриха, / приз село гу прикараха, / приз село на јорото. (Кауф. 589, Пирински крај); **удри на десно, на лево** – *се размава*; како удри на десно, на лево, / ми загуби седумдес'т јунаци, / ми направи седумдес'т гробој, / таја сите ми 'и закопала (Мил. 206); **удри на јуриш** – *јурне, најадне силно*; тогај ми Ѓорѓи, леле, песна запеја: / – Деѓиди Тодо, Тодо посестримо, / нека излезат, Тодо, верна дружина, / нека ми (ј)удрат, Тодо, сите на јуруш (Фирф. 3, 170); **удри на кол** – *ѝоѓуби (со набивање на кол)*; комшиа ми е баш душман, / ... / брата ми го фатиле, / и на кол ми го удриле (Мил. 345); наживеле гладни арамии – / да седите све недели време. / што ќе најте на кол да удрите, / да смирите Кочани Клисури (Цеп. 39); **удри на нож** – *заколе*; сè што фатија / на нож удрија, / на нож удрија мало и големо (ТМ 515); **удри на ченгел** – *ѝоѓуби (со набивање на ченгел)*; не ги нихка препознали, / познале ги, фатиле ги; / едниот на кол удриле, / другот на ченгел удриле (Шапк. 5, 116); **удри сабја** – *заколи ме*; тога Петреица пак што си му рече: / – Ja слушај ми ти мој... господаре, / добре ти е сабја тебе са во раце, / удри сабја тега, заутре не ме остај, / баре да си умрам чиста јас пред бога. (ММ 1946, 91–0, 420); **удри се на јунаство** – *води заемна борба*; одговори Болен Дојчин на Црна Арапина: / – Ајде да се удрим на јунаство! (Нед. 21, Малешевско); **удри ќотек (триста оки)** – *многу изнайїеїа*; море што ти требат со Турци работа, / ти да фрлаш камен во Солуна, / ако сум ти Дојчина побратим, / еден ќотек сега ќе ти удрам, / што ти требат облог со Турчиња (Р. 262 /1/); море дали думаш, дали паметуваш / кога ме вати в она Ѓогдере? / Две оки тутун качак ми најде, / ами шо ми удри триста оки ќотек, / како да те пуштам, уште ме боли!? (Рус. 79); Ѓорѓи нему вака ми ве-

ли: / – Дельми си носел, уште поарно, / ќе ми исплатиш ден-губнината. / А дали знаеш кога ме фати / во тоа село Долно Коњари, / кога ме фати со три ока тутун, / кога ми удри три-ста ока ќотек? / Ете за тогај јас ќе ти платам! – / И си стана, глава му отсече (Кав. 94, Пирински крај); **удри шамари – из-наїтейа; исшамари;** колку се наљути господарот Петре, / шамари му удри нему по забите. / Силен јунак беше помал брат Никола, / силен јунак беше, на му одгоори (ММ 1946, 9–10, 419).

Во клетви: **ал да те најде** – Вид. кај приш(т) да те удри; **бутур да ги удри** – *најлошо да ѝ најде; да настрига(aī)*; Итн. пуста им стока стојала, / кога је момче малаво, / мало момче, будало, / ... / коњите бутур да 'и удри, / овците влкот да 'и изојт, / на чуму ми је стоката? (Спасе 131); **да би пушка те удрило;** Станка стое на портето / прсти крши, мамо, / солзи рони, мамо, луто колни: / – Да би пушка те удрило / што те нема, либе, да поминиш! (Стр. 63, 1, 64); **зло да го удрит;** ал да го најдит (момчето), / зло да го удрит, / друга мома љубит, / на механа ноќува, / дома си не дојдува (Р. 274); **куршум да (го) удри;** Ристано, моме Ристано! / Да знаиш, моме, да знаиш, / оти те мајка свршила / во едно село големо, / во една куќа богата, / за едно момче малечко! / – Пусто да бидит селото, / оган да горит куќата, / куршум да удрит момчето! (Мил. 362); **маликот ми те удрил;** о, ја не сум ти мајка, бре, не бил, / маликот ми те (j)удавил! (Кар. Л. 113); **приш(т) да те удри;** мајко ле, свекрво ле, / ал да те најде, приш(т) да те удри, / што штета ме најде (Цеп. 301); **устрел да (го) удри;** мале ле, мила мајчице, / метил да фане (j)овците, / шуга да фане козите, / бутурач фанал коњето, / устрел да удри говеда, / куга е момче малечко! (ИФ); **чума да ја удри;** Енгената мајка помолила: / – ветар да завее, роса да зароси, / Енѓа да открие, чума да ја удри (Tax. 131); го кăвнала нијна стара мајка до девет синои: / – Да ве удри, до девет синои, чума радомирска, / шо ми дадоте, до девет синои, ќерка на далеко (МФ II, 3–4, 488)

УДРУВА *гл. несвр.* од удри; уцира; Секулица Арап ми го лажи, / ми го лажи во бела шатора, / а Секула боздоган (j)удрува, / го (j)удрува, Арап го кутнува (ЗБР LXVIII, ЕИ IV, 34).

УДУМА *гл. свр.* дума удума (си) – (заемно) *го-
говори се, со^гласи се;* запроси Милен Мариа, / проси ја и да доа му ја, / и за свадба удумаја – / сега недеља, до друга, / до друга, свадба голема. (Шапк. 1, 115); ситно Стојно, ситничанко, / ако синоќ (дума) удумахме / да си идем на пазаро, / на пазар и на панаир / што видеме, ќе купеме (Мих. 65).

УЖАЛА и УЖАЛИ *гл. свр.* I. *на^грави неко^го да жа-
ли, да шаѓува, да йлаче; ујаои, увили;* леле до Господа, / да што беше клета рака, / клета рака од берберо, / што ти го изваде тебе забо? / Кога тргна тој да иди, / забо да ти го изваи, / што лош саат се погоди, / тебе младо да те умри, / црна земја да те клаи, / мене, синко, да поцрниш, / а невеста да ужалиш?! (СБНУ XVI–XVII, 110, Прилеп); Јаглико, јаглен мајка ти, / Јаглико, оган татко ти / и голем срам за браќа ти – / цело село ми го ужали (Кав. 74–75, Пирински крај); викнал ми Турче тој да ми плачи / и да го моли Спира Џрнета: / – Аман, бре Спиро, брат да ми бидеш, / прости ме сега, тако ти вера, / немој ми сечи русата глава, / да не ужалиш мојата мајка! (СБНУ XII, 83); леле мило, моје брате / ... / мајка, сестра ти изгоре, / брат, невеста ти ужала / со твојата умирачка, / умирачка на туѓина (СБНУ XVI–XVII, 115–116); го ужали: ужали га оплача га, / па га тамо јаз остави. / Хајде, Дојне, понагоре, / понагоре на спанчове. (Верк. 106)

II. *ужала се и ужали се* *спаане жален, жалосен; увили
се; ујаои се;* се ужали пусто спаивчето: / таму куј си пошол, назад не е дошол / та ми слезе млада Маркоица / и му велит Кралевиќе Марку / – А єјгиди Марко, мили стопане! / А зошто олку си се ужальало? / Што си кршиш раце од камена? (Шапк. 4, 108); кога чуло Марко Кралевиќе, / дечињата дека ми плакале, / многу му се срце ужалило, / и на арап „добро

утро“ рекло, / „Здраво живо”, она ми сторило. (СбНУ XIII, 100, Прилеп)

ужалан *ѣл. ириq.* од у ж а л и (с е); Вид. **ужален**; го догледа Стојаница / каде жаљат, каде плачит; / и му рече Стојаница: / – А Стојане, а стопане! / Што си толку ужальано, / ужальано, уплакано? (Мил. 177); ој ти, бабо, мори, стара бабо, / што имате, море, бабо, во селото? / – Немој, ага, немој, не питај ме, / цело село ми је, ага, изгорено, / цело село ми је, ага, расплакано, / расплакано, Асан, ужалано, / ми умрела, Асан, чучук Митра. (ИФ); а ејгиди млада Маркоице! / Како да н(е) су ногу ужальано? / Дојде ангел мене од небеси, / ме-не прау што ми доказало: / – Ушче три дни ќе су живеало! (Шапк. 4, 108)

УЖАЛЕН *ириq.* *увилен*, *ујаден*, *ожалосиен*, *разжалосиен*; (леле чедо, слатко чедо!) / ти си умрел многу мачен, / многу мачен и ужален, / ти со жал в земи си влегло (СбНУ II, 66).

УЖАСЕН -сна *ириq.* *шило* *иричинува ужас*; *сирашен*, *сіправоітен*; зададе се темен облак / од крушовската страна; / не ми било темен облак, / тук ми било турски свер; / бој се почна, бој ужасен, / меѓу Турци, комити (ТМ 243; Црн. 321); почна се борба ужасна, / почна се бомби да фрлат, / веднаш ми пат направиле (ИФ).

ужасен -и *ѣл. ириq.* од ужаси се; Вид. кај **ужаси се**.

УЖАСИ СЕ *ѣл. свр.* *вцаши се, се најде во ужас*; овде: у ж а с е н: Турци ужасени, Турци уплакани / за качак Шевкија – царот македонски (Мих. 270).

УЖАСНО *ирил.* *многу сирашно, сіправоіно*; Јано ле, мила ќерко ле, / дали е тешко в зандани? / – Мајко ле, мајко роѓена, / ноќе е мачно и не е, / дење е тешко, ужасно, / кога да свири трубана (Иљ. 69).

уженен *ѣл. ириq.* од о ж е н и; теб прилегаа ниве и ливаде, / теб прилегаа сто дуљума лозе, / теб прилега бре си-

во ни стадо, / оти си си, брате, уженено, / уженено, брате, удомено, / та си имаш млада супружница, / супружница Томана невеста. (СБНУ V, 77, Разлошко)

УЖЕНИ *ѣл. свр. омажи*; една Калинка у мајка / и неа мајка ужени, / ама а на зло намери – / на зла свекрва вдовица, / през нош поиска водица. (Молер. 210, Разлошко)

УЖИНА *ѣл. свр. и несвр. изеде, јаде ужина*; постил ми Марко пости велики, / што ми пости до седум недели, / седум пати Марко ужинал, / седум пати во седум недели (Иљ. 84); ела си, Јано, да поужинаш! – / Тогај ми велит убава Јана: / – Дејгиди, мори, моја свекрво, / ужинајте си, не ми се јадет (Брад. 45); ужинај, Тоде, ужинај / бела, пребела погача, / сугаре јагне печено, / со суво грозје пайлнато, / со црвен шеќер солено (Црн. 220).

УЖИНУВА *ѣл. несвр. Вид. ужина (несвр.)*; добро јутро, сину Димитри, / руча ле ми, сину Димитри? / Ужинува ле, сину Димитри? (Стоил. 25); куга ми и билу / на црвста пладнина, / тами са седнали / да ми пупладноват, / пупладноват, јужиноват (СБНУ XXXVI, 74).

УЗАВРИЕ *ѣл. свр. заврие; завриен – зовриен*; ќе се врлам во белото млеко, / ќе се врлам млеко узаврено, / ќе ми здинат, млеко ќа изладат, / ќе излезам и јас позлаќени! (Рад. 29, Мариовско); ќе изладам вода узаврена. / Ми се пикна дете Костадинче, / ми се пикна во казан на огњо, / се искапи и па ми излезе (Рад. 35, Мариовско).

узаспан *ѣл. прио. од узаспие; Вид. кај узаспие.*

УЗАСПИЕ *ѣл. свр. заспие; овде: у з а с п а н:* ворза коња за маслина, / форли ќуркот на трондафил; / на трондафил, на авлија, / од авлија на стреата; / од стреата на гредата, / од гредата на перница, / од перница на бацата, / најде мома узаспана / меѓу мајка, меѓу татка (Шапк. 1, 417).

УЗБОРУВА СЕ *ѣл. свр. созборува се, 9оѓовори се;* узборувале се Јанини друшки: / – Ој друшки, друшки, Јанини

друшки, / ајде д' одиме у Јана, / да успијеме Јанина мајка, / да загубиме убава Јана, / дека ја Јана многу сакаєт, / од сите места стројци праќаєт (Црн. 215); сид ми сидале девет мајстори, / дења сидале, ноќа паѓало. / Узборувале се девет мајстори: / – Која (невеста) ћа доет сутрум порано, / ћа је клаеме темел да бидет (ИФ).

УЗВИЕ СЕ *гл. свр. извие се, извиши се; узвил се је сиви сокол / над убави Цариграда. / Ем се бије, ем се вије – / два-три дни и три ноќа* (СбНУ XI, 32).

УЗВИКА *гл. свр. извика; приблизала до селото, / узвикала невестата* (Шапк. 2, 118).

УЗВИКНЕ *гл. свр. I. извикне. II. извикне се* Вид. **извикне**; узвикна Стојан, провикна, / од Калин камен високи: / – Дочуј ме, мале, та дојди, / змија ми флегна пазуха (Горѓ. 6); узвикна се Мемед буљукбаша: / – Хеј, сејмени, хе, мои левени, / ја ќе умру младо ем зелено, / со џилит ми гробот премерите, / сос ножеве гробот ископајте! (Црн. 272); узвикна се Марко колку може: / – Мори горо, огин те изгорел! (Пенуш. 6, 268); узвикна се Мемед буљукбаша: / – Хеј, сејмени, хе, мои левени, / ја ќе умру младо ем зелено. / Со џилит ми гробот премерите, / сос ножове гробот ископајте! (Црн. 272)

УЗВИКНУВА *гл. несвр. од узвикне; извик(н)ува; туј се Марко млого наљутило, / узвикнује Марко Кралевиќе, / од гору ми шума попаднала* (Р. 80, Црна Гора, Скопско).

УЗГОВОРИ *гл. свр. изговори: овде: во синонимен сиред со проговори; уговори Асан, проговори: / – Еј дружина, море, браќа мои, / не слушајте, море, бела Неда, / бела Неда, ајде, што кажуе, / стегајте си море, опинците, / на опинци, ајде, ремењето, / на пушките, завал, кремењето* (СбНУ XIII, 45).

УЗДА *гл. несвр. става узда на коњ; зауздува; обуздува; а јуначе, китка босилькова! / Кој те китил, кој те изнекитил? / – Има татко, коња ми седлало, / има браќа, коња ми*

уздале, / има мајка, руво ми готвила, / има сестри, перчук ми чешлаше (Јастр. 438).

УЗДИВА *жл. несвр. здива, збива, воздивнува*; вечерале (баба) уздивала, / малко је бабе вечерница. / Десетти вечер ба-ба вечерала: / ... / девет коња нековани, / осум рала биволи (Р. 114, Блато, Скопско).

УЗДИВНЕ *жл. несвр. издивне, воздивне*; е виека, ки-тени сватове, / и тизека, куме господине, / вије мене на душа земате, / нима Димчо с очи да погледа, / нима Димчо с душа да уздине (ИФ).

УЗДОСА *жл. несвр. стави узда на коњ, заузди, обузди* (коњ); да 'и знаев чиви биле, / јас долу ќа си слезев, / ќа им ставев срма џубе, / коњи ќа 'и седлосав, / ќа исфрлев срмен колан, / коњи ќа 'и поткојев, / ќа истаев чевре пафти, / коњи ќа јуздосав. (ИФ, Џутит круша она стрна, Струшко 1963)

уздубен *жл. при⁹.* од уздоби се; Вид. кај **уздуби се.**

УЗДУБИ СЕ *жл. свр. заодлабочи се;* овде: у з д у б е н – 1. *заодлабочен, водаен.* 2. *замислен;* не го веруј, маје, не го слу-шај, / од вечера, маје, се јуспало, / мене остај младо уздубено, / со ручице, маје, кончосане, / ... / со веѓице, маје, чатмосане. (МФ II, 3–4, 447)

УЗЕ *жл. свр.* Вид. уземе I. 3.

УЗЕМЕ *жл. свр. наиоредно со жл. узме, В. земе I. 1.* Вид. земе 1; уземи си, Мило, / сребрената игла, / позлатено ташче, / та разрани, Мило, / моји девет рани, / девет куршумлии, / па наточи, Мило, / гнојове, кровове, / та бележи, Мило, / по дрво, по камен, белото јафорје, / гастото габерје (Кост. 99, Малешевско); ќе закопчит сребрена копеца, / по-сле ќе ја по совра изведат, / на сватови рака ќе уземат (Р. 291); Русено, руса девојко, / уземи си кључовето, / па от-кључчи сандा�ците, / облечи си свилно руо, / свилно руо ко-принено (Павл. 30, Малешево).

2. Вид. земе 2. б. 1 и 2; олеле, Боже до Бога (викнала Јованка), / никој ме мене не зема! – / Дочуло Турче Мегленче: / – Молчи ми, Јованке, не плачи, / јас ќе те тебе уземам, / во Меглен ќе те однесам, / млада Мегленка да бидиш (Стр. IX, 2, 37); остави лоша, / Стале овчаре, / уземи арна! / – Как се остават, / Цвето девојко, / што се венчало? (Р. 404, Мијачко); да не је пуштит (Мара мајка ѝ, вели Marinata кума) боса по роса, / ем гологлава по вруќо време, / ќе ја догољедат сончеа мајка, / ќе ја уземит снаа за сина, / за сончогледа (МФ IV, 7–8, 152); сите се редум редеје, / никој не может да фрлит, / да го префрлит зелен бор. / Тује помина старичишче, / старичишче с бело брадишче, / теја префрли зелен бор, / теја узеде Јаника (Јастр. 220).

3. во облико $\bar{\imath}$ у з е – земе; шилигарче е станало, / та ѝ одврза ѓурдане (на Румена), / ѓурдане од бело грло, / та ѝ откопче колане, / колане од половини, / малане од руса коса. / Та на планина отиде / код тиа млади чобане, / та си им узе облого. (Молер. 194, Разлошко); чујеш ли ме, Глигур Соколовиќ, / веќ остави више борба не прај, / мој момчиња се ми попаднаше, / све ми младе ноге поломише, / малиќери Срби узедоше! (Р. 291, Јужен Брод, Порече)

II. уземе се Вид. земе се; мори Недо, бела Недо, / ајде да се уземиме / по Велигден, / пред Ѓурѓовден, / празниците, / да не гинат делниците, / да не лежат севгарите, / да се празнат амбарите (Стр. VI, 6, 58); Али-дервиш говореше: / – Радице ле, бела Радо, / ела, Радо, да се бањаш, / да си двата подумаме, / да се двата уземеме! (Молер. 144, Разлошко)

УЗИМА *жл. несвр. од узме и уземе. Вид. зема.* 1. Вид. зема 2. б; тиво му Милка говори: / – Ој море, лудо и младо, / триста суда да ме тераш, / па сакам т' узимам, / сакам те не узимам! (Р. 80, Црна Гора, Скопско)

2. Вид. зема 4; туѓо ораш, туѓо копаш, / межници си мењавало, / од семе си узimalo! (Вас. 245)

УЗЛАЕ *жл. свр. џочне да лае силно; залае;* подуна им тии ветер, / леле Јане, бело Јане! / Тии ветер ветерушка, / од-

несе ја честа гора, / у гората дели Димо, / с неговото сиво стадо, / узлааа зли кучета (Мих. 112).

УЗМЕ *жл. свр. найоредно со уземе; минашо ойределено:* узе, узеде; *мин.* *неойредо:* узел, узвел. Вид. **земе**.
I. 1. Вид. земе 1; ја царица говореше: / – Да иј пратим у башчата, / у башчата в јабаките; / кој е машко, ќе обори, / ќе обори баш јабака, / ќе ја узме, / ќе умине; / кој е женско, / ќа зазбира, / и црвливо и шупливо (Кост. 188, Малешевско); та си станах, лудо, мошне рано, / та си узех, лудо, нова стомна, / та си појдех на новата чешма, / вода си најдех, ред си не најдех (Мил. 367); пустиа му (на Нено арамиите) десна рака, / та си узе писан кавал, / та засвири милно, жално, / милно, жално, дори тажно (Молер. 251, Разлошко); мори, да знаеш, моме / ... / на двори би ме, моме, чекала, / у раци би ме узела, / воз скала би ме изнела, / в одаја би ме, однела / и на постельја сложила / и ти до мене легнала! (Кост. 26, Малешевско); как се облече Секулчева, / Секулчева прва љубна, / как си (j)узве остри сабја, / остри сабја димичкија (Шапк. 4, 341).

2. Вид. земе 2; младо саках, младо узех, / се погоди, мале, трескуљаво, / трескуљаво – болникаво, / на ден глава, / на ден тенки половини (Шапк. 5, 502); тој (кral Волкашин) си узме Момчилова сестра, / та четири рожби са добили, / четвртата – млади крали Марко (Молер. 48, Разлошко); невесто, око калешо, / мааната ти је готова: / откако сме те узеле, / еве за девет години, / камо ти дете на рака, / камо ти лулка на глава? (Р. 291); (*во юасивна употреба*): остави лоша, Стале овчаре, / земи си арна! / – Как се остават, Цвето девојко, / што се узело? (Икон. 22, Дебарско-Кичевско). **2. со би;** на ќерка је (она) тихо говореше: / – Па излези, ќерко, не излегла, / ти да видиш што ни добро дошло, / добро дошло у наши дворови! / Да сум стара, би го посинала; / да сум средна, / би го заљубила; / да сум мала, би си го узела! (Мил 434)

3. Вид. земе 3. а; и рипна Марко на јуначки ноги, / и си спрема до два добри коња, / и Марко узе сина свој Ѓорѓија (Р. 114, Блато, Скопско).

4. Вид. з е м е 4; ја што беше мало дете, / мало дете ацамија, / си јузело добра коња, / добра коња си (j)узеде, / ем си зеде јостра сабја, / ем наметнал танка пушка, / танка пушка каранфилка (Р. 139, Скопско); вчера беше Марко сред пладнина, / та си (j)узе това брзо конче, / седло клади два змеја, два брата, / потпрег клади зелени гуштери (Кауф. 103, Пирински крај); узе коња лудо, коња води, / коња води, џанам, пеш ми оди, / леб ми носи, џанам, гладно иде, / воду гази, џанам, жедно оди (Р. 209).

5. Вид. з е м е 5; бегала е (откај бегот) Елена робина; / узела е бегу врана коња, / узела е бегу тенка пушка, / узела е бегу машко дете (Молер. 237, Разлошко); на патишча, по друмишча / 'и престигна клети Турци / ... / му ја јувзе Грујовица, / неговата првна љубна (Шапк. 4, 341); мори Недо, бела Недо! / Ним бери какар, касавет (што го загубила платното од разбојот), / јас ти узех тенко платно, / та го носих в град Солун / на солунски бојации, / да се вапса за чадире: / един бел, а втори румен, / а третиот чадир зелен (Мих. 393); разјади се танка Јуда, / танка Јуда самовила, / та си флезе фов селото, / та си узе сто дечица, / сто дечица пеленчета, / сто девојки неглавени, / сто јунаци неженени, / та 'и води на планина, / на планина, на вишина (Молер. 39, Разлошко).

6. Вид. з е м е 7. а; ал' ќе дадете дар шо сте узеле? / Ал' ќе дадете ваше русе главе? (Р. 80, Црна Гора, Скопско); та (шилегарчето) на планина отиде / код тие млади чобане, / та си им узе облого (Молер. 194, Разлошко).

7. Вид. з е м е 9; и свите ми сељам јузедова, / и свите го сос очи гледава. / Што ми беше Марко Кралевиќе, / ни на ноги јоно не му стана (Р. 114, Блато, Скопско).

8. Вид. з е м е 10; узе млада да си го утеши; / она теши, он се не утавја; / удари го сос десната рака, / удари го меѓу двете вежди, / с прстенеје му белези турила (Кост. 167, Малешевско); узе лудо да врагува, / малка мома (Неда) да тагува (Молер. 109, Разлошко); узех да шиа, мори, а па не умем, / рукаха да плача, мори, па срамота е (Молер. 133, Разлошко).

II. узме се Вид. земе се; брат и сестра пораснаа, / на пат се сретнаа, / се сретнаа, не познаа, / не познаа, се узеа (Стр. VII, 1, 68); дал' ме чујеш, Грујиће невесто? / На младост се не јузедомо, / ако Бог да сега ће те земам, / ће те правам тај бела кадања (Р. 114, Блато, Скопско); Еленка, прва ле љубене, / знаеш ли, мари, помниш ли / кога се двата јузееме? / Тогај си ништо немааме, / ни едра стока ни дробна, / ни кашта, ни покашнина (Кауф. 49, Пирински крај).

Во изразите: **Бог го узе(де)** – умре; аво туго, аво Боже, / остави ме црну кукавицу, / да кукам у зелену гору, / како црна кукавица мене ме остави, / зашто ми го, Боже, мене узеде, / зашто ме, Боже, мене не узеде? (ВМКД III, 3–4, 97); **глава му узе** – ѡо убие; Илија на ум думаше: / – Арно ме татко учеше, / ама јас него не слушав! / Да не се, вујчо, ожешиш, / да не је вујне поведиш, / на каква свадба ме викаш! / Турци му глава узеле (Кон. 57); га однесле цару господару / и еднаг ми главу узеле, / га врлиле девет зандане (Р. 80, Црна Гора, Скопско); **душа му зеде** – ѡо умре; нему змија крвта му испила, / нему змија душа му однела, / нему змија душа му јузеја (Р. 114, Блато, Скопско); **земја го узеде** – умре; кој ће ти, синко, на твоји деца гајле бере, / кој ће те, синко, тебе облече? / Куда, синко, ти отиде у црну земју, / та те црна земја тебе узеде? / Куда ме мене остави, / куде твоју куку остави? (ВМКД III, 3–4, 96).

УЗМИНЕ ёл. свр. I. замине некојо; размине; кој ме помина (болен Јанкула) и ме узмина, / а ти помина, не ме узмина, / кога помина из дивна гора, / ми подгореја ситниве крилја, / ти ми извади од седло нога, / и ме откина од силен огон. / Теја ти добро ја паметува. (ГлЕМС 2, 182; Клич. 89)

II. узмине се замине се (зајемно); размине се; се стретова тесно место, / се стретова, с' узминава, / Јана му се шега подби, / стрете волкон рудо јагне / не умее да го јаде, / не умее да го задрет (ИФ).

УЗНАВА ёл. несвр. од узнае; (во пасивна употреба) не се узнава – луѓето не дознаваат; блазе му нему ста-

рата мајка, / што го гледала, што го доила! / Каде поминвите,
не се узнатават; / ал ветер го веит? На нозе не газит! (Шапк. 1,
8).

УЗНАЕ *жл. свр. I.* **1. а.** *узнае;* едно ми виде мршата, /
тој (лекарот) ми ја узна болјата: / – Невесто, мари невесто, /
момчето ти е Мерика, / твојата боља од мерак (Паск. 66,
Егејска Македонија); трагата ти ја најдоа, / леглото ти го уз-
наа (ХМ 5, 61); Стојна ми змеа љубила / љубила што го љу-
била / за дванаесет години; / никој ја Стојна не узна, / дури се
сама казала (Мил. 20). **б.** *разбере, чуе, научи;* узнал е Стојан
овчаре / за едно моме битолско, / многу ми било убаво, /
срцето му го раздрало (Кав. 8, Пирински крај). **в.** *познае;*
Гино кротко в одаа је влезе, / бела Петра не ми го узнала; / и
је отскри нејсиното лице, / со ризата роса је избриса. (Мил.
126); војници стапче сечеја, / Тодорка фурка пресече! / Тога
ми сите узнале / ал је Тодорка момичка (Р. 404, Мијачко).

II. узнае се **1.** *сфаши* (*своя положба*); али си се сама не
узнала? / Аљ не гледаш црвена долама? / Кога дојде за мене
невеста, / долама крај со крај ти идеше, / ама сега крај со крај
не идет (Мил. 276).

2. *излезе;* што ми удрила (пуста зла панукла) триста
јунаци / и триста мали моми; / па ми запусти триста дуќани /
... / и нигде Босна не се узнала, / де гиди Сарај Босна града!
(СбНУ XVI–XVII, 68)

УЗНЕ *жл. свр. варијанита на узме.* Вид. **земе.** **I.** Вид.
з е м е 1; чуете ли, свите сејмени, / стегнете ноге, ремење, /
узнете пушке кремење (Р. 80, Црна Гора, Скопско); еди моме,
убава девојко, / ти узни тај бела книга, / па напиши това
ситно писмо (Р. 114, Блато, Скопско); збогом иди, незнајна
делија! / Ако узну овај ситан песак, / обе очи ја ќе ти истерам,
/ зашто мене ти ми се присмеуеш / дека сам голо
голишаво (Р. 80, Црна Гора, Скопско).

2. Вид. з е м е 2. б; кад зачула сестра му Марија, / вик-
на сестра, у Бога се чуе: / – Ој до Бога, Бога единога! / Дали
бива брат сестру д' узне?! (Р. 80, Црна Гора, Скопско); узни

ми, тате, Милкана: / ако ми Милка не узнеш, / ја ќе бидњу, тате, калуѓер, / ја ќе бегам, тате, далеко / ако ми Милку не узнеш (Р. 80, Црна Гора, Скопско); узни ме, узни, Петкано, / дури си бела, црвена, / дури си танка висока, / дури си млада зелена, / докле си ружа румена! (Р. 80); кој ќе преврли зелен бор, / тој ќе узне Божана. / Ми го преврли удовец, / викна Божана да плаче. (Р. 209)

3. Вид. земе 4; ај поручуј господскога ручка, / ај да узнеш твоега душманина, / да га однесеш у Прилепска земња (Р. 80).

4. Вид. земе 5; узнете му коња ѓокатога, / наберете трава чемерница, / коњ да пукне и стопан под њега, / не дошол за арно за мене (Р. 80).

II. узне се Вид. земе се; стара баба ем га љуља, / ем га љуља, ем му поје: / – Нани, нани, машко дете, / дек' се чуло и видело / брат и сестра да се узнев? (Вид. 2. 299, Кумановско); о, да се мије, лудо, море младо, / мије, море, и узнемо, / о, да викнемо попче Стојанче, / о, да нè води црква шарена, / о, да те венча тебе за мене (Р. 209).

Во изразот глава узне – *убие*; врати се, чучук Стеване, / узни ми глава рамена, / да не гу Турци узnev, / да не гу колац турив, / да не гу нишан гаѓав (Р. 80, Скопска Црна Гора).

УЗРЕЕ *čl. свр. стане зреј. а. за џлој ој распјение;* кога за Јелка појдоха, / вишни череши цавтеа; / кога се с Јелка врнаха, / вишни череши узрели, / кум господин зобаше / и Јелци говореше (Тош. 231, Пиринска Македонија); сељам да му чиниш, Јело, дома да ми дојде, / Јело мори, ќеро, што до ма да дојде. / Ниве му уздреле, Јело, 'ржој попанале, / 'ржој попанале, Јело, сосве се истресле, / Јело мори, ќеро, сосве се истресле (МФ II, 3–4, 475). **б.** *за човек – доспихне определена возраст* (*за да биде способен за нешто*); вистина јас не сум ти кажало / дека си ми уште аџамија, / јас те чекав ти да ми уздреиш, / за тоа јас не сум ти казала (СБНУ II, 117).

УЗРИКА *гл. свр. срика, изрика; зажени се тънка Митра, / там долу Овче Поле, / ускрцаа колиштата, / узрикаа волиштата* (ХМ 6, 42).

УИГРА *гл. свр. овде: разигра (коњ); па уигра дете Дукатинче, / уигра си тая добра коња, / уигра го на лево на десно* (Мих. 191).

УЈАВНЕ *гл. свр. јавне качи се на коњ и сл.; се преслече Марко, Крали Марко, / па се стори гола Дервишина, / си ујавна Шарца добра коња, / та без узда, а и без оглавник, / с боси нози коња по пат тера, / право иде на Демир Капија* (Милош. 44); што е ската мома црноока, / штодека е ного чорбацика! / Штодека е од голема рода. / Еднаш ојдо бирден ја излажа, / а камоли повтор да повратам, / а камоли коња да ујанам (Мих. 45–46); ој рако, рако мори, рако осмокрако, / ... / промени се, рако, мори, на свадба да оди, / ... / запали чебуко, мори, ујана мулето, / запали чебуко, ујана мулето. (ИФ)

ујаден *гл. прио. од ујади (с е); јадосан, насекиран, распашен; го пречека млада Митреица: / – Ејди Митре, мое господине! / Што си олку мошне ујадено? / Што те тебе нужба дотерало?* (Мил. 168)

УЈАДИ *гл. свр. I. насекира, јадоса; ужали, нажали, распажи; дојде облак, голем сен засени, / шо засени девојкини дворје, / шо ујади девојкини татко, / шо расплака девојкина мајка!* (Р. 404, Мијачко); *гл. прио. ујаден; а сватои ми проговориле: / – ај ти тебе, убава невесто! / Али си ми многу разболено, / разболено за твоја роднина? / Али си ми многу ујадена?* (Икон. 96, Дебарско-Кичевско); ама веќе не дојдуваш, / толку саде со зборвеме! / ... / ќа одиме ујадени / како сини кукавици! (Р. 404, Мијачко).

II. ујади се *насекира се; ужали се, нажали се, распажи се; сите је се шега исподбие: / – Ај неесто крадена грабена, / ај неесто без закон замена! – / А неестата мошне ми се ујади* (Икон. 123, Дебарско-Кичевско)

УЈАДУВА əл. *несвр.* од ујади. I. *јајосува, секира;* ужалува, *распажува;* милни бабо, милно ти се молам, / да не ми ја мајка ујадуваш, / сама ми је мајка ујадена! (МФ V, 9–10, 103); əл. *тириј.* ујадуван; не можеше мајка збор да дайт, / одвај Митре је одгоорило: / – Как да не су, мајко, уплакано, / как да се сум мошне ујадвено? (Мил. 260); ручек готвит неестица ./ умилена, ујадвена, / со санце се разговорвит: / – Ај ти санце, јасно санце! / Ќе те мольам и опитвам, / ти ми гриеш по са земја / ... / аљ ми греиш господина? (Мил 442)

II. **се ујадува** се ужалува, се *распажува;* Симон мошне ми се ујадвело, / мошне младо ми се уплакало; / и си појде при своја брза коња; / – А егиди моја брза коњо! / Моиот цар изан не ми дават (Мил. 8)

УЈАЧИ СЕ əл. *свр.* ојачи се – *спане (ио)јак, (ио)-сilen на снага;* овде: əл. *тириј.* ујачен; а ејгиди, незнаен делио! / И нива ми је ногу родоита, / а волои ногу ујачени, / ама и се чудам с Марка од Прилепа: / зошто ми је пуста јунашчина, / зошто му је и негоа краљщчина? (Шапк. 4, 108).

УЈДЕ əл. *свр.* влезе; свари млеко преварено, / испече им рудо јагне, / рудо јагне препечено. / У шли му са добри гости, / до среднош се добри гости, / од среднош са лоши људи (Кауф. 241, Пирински крај).

УЈДИСА əл. *свр.* I. *иогоди, наѓоди, уреди, нареди, намести;* əл. *тириј.* ујдисан – *иогоден, соовеќен со զրց (шака што ирејсиставувааш иар);* ој невесто, мило добро моје, / ој невесто, моја крштенице! / Дали место, место не погоди, / али момче не т' је ујдисано? (Рад. 56, Мариовско); жали, моме, да жалиме, / како ќе се разделиме, еј моме! / Ти од мене, јас од тебе, еј моме! / Како беме посвршени, / посвршени, ујдисани (Рад. 69, Мариовско); во синонимен *сиреѓ со дујдисан;* Алтано моме, Алтано, / што ал го најде татко ти? / Што си продаде чифлико, / што беше чифлик ујдисан, / ујдисан, дури дујдисан. (Иљ. 65); погоден; Бог да го бије, Каљо, татко ти / што ти продаде, мори, чивликов, / та

што ти бече, Каљо, ујдисан, / ујдисан, Кањо мори, погоден!
(МФ XVI, 32, 264).

П. ујдиса се сложи се, зоружи се, усоћласи се, зѣласи се; еднага Димче у гроб ми седнало, / зема јунак кавал да ми свири, / димче свири Ката бре ми поје, / се ујдисале како брат и сестра (Р. 144, Скопско); запое си Ката Катранцијска, / засвири си Димчо, гален Димчо – / гласи им се двата ујдисаја. / ако ни се гласи ујдисаја, / на лице сме лика та прелика, / ние с тебе, Като, ќе се земем! (СбНУ ЛIII, 534)

УЈДУРСУВА əл. несвр. од ујдура са – Вид. **ујдиса**; ја си е јадам, Маро, / и в село давам, / и ујдурсувам, Маро, / свадба да правим! (Вас. 185).

УКА əл. несвр. вика силно у-у-у; миринско пиле, орле крилато, / високо леташ, далеку гледаш / далеку гледаш, дури во Русија. / Што пушки пукает, што лубе укает, / дали Русија Плевен разбиват, / дали Болгарија при рода влезе? (Иљ. 41); укај, Каљо, укај, Маљо, / Турци него го сусреле / и главата му ја зеле (Ник. 123, Охридско).

УКАДИ əл. свр. **окади** 1. со каџеж, զим, чаզ ӣоцрни. 2. (ірен.) црно укаден – ӣоцрней (օզ жал, ղազа); нашите мајки црно јукадени, / нашите мајки црно јуплакани (ИФ).

УКАЕ свр. сожали; мори, јој Јелено, Јелено робињо! /.../ мори, нету се је Босна запалила, / мори, нету си је паша џанајлија, / мори, тuko си је чума безредница, /.../ мори, дури јузе једен син на мајка, / мори, туга се је Босна запузнала; / мори, кој гу чуло, сè гу укајало, / мори кој гу виде, сè гу упракало. (Фирф. 3, 324)

УКАЛУВА СЕ əл. несвр. овде: **укалеван** əл. ӣриց. извалкан со кал; вечер дојде уморена, / уморена, укаљвана, / дек минала, там заспала. (Кауф. 591, Пирински крај)

УКАПЕ əл. несвр. овде: (за коса) окаје – ӣаџне; стига си, Јанко, редила, / руса ми коса укапа, / черна ме мута потана, / бело ми лице погрозне, / не мога, Јанко, да стана / да

вида мојте дечица / и деветтото на срце. (Кауф. 215, Пирински крај)

УКАРА *ѣл. свр. 1. ювеџе, однесе;* море, па укара (он) младата невеста, / ... / море, па ја качил на високи диван, / леле па ја качил на високи чардак (Мих. 188)

2. юмине; ато се је, ато се је време јукарало, / време јукарало, хајде, пусто, бре, спладнило, / нема, нема (мома) Ајша оште да си стане (МФ XII, 24, 209).

УКАСА *ѣл. свр. со каснување (убодување) направи рана;* пладнина дојде, ручек не дојде, / позаспала ми ратеицата / ратеицата с ратаетого, / во шерен одар, под шарен јорган, / ... / ми ја укаса проклета болва, / со нога клоцна чорба истури (Мил. 458); кој ми та, Мито, кој ми та, / кој ми та сношчи укаса? / – Бога ми, мајко, душа ми, / темница беше, не видов (Кис. 103, Охрид и Преспа); па сон си виде младо спајиче, / го укаса љута змија, / а по него клето срце, / ќе се премажит негоа невеста (Р. 262 /2/); старавински моми / змији присојници! / Ништо не одбираат, / ќа ми те укасат! / Тија челадина / се како дивина (Рад. 82, Мариовско); ми излегол (јунак) од гората, / ми натурил рудината. / Тука место не бендиша, легна јунак да преспие. / Лош сон јунак ми видело: / што ми дојде лута змија, / сака јунак да укаса! (Кон. 64–65); спаивчето лош сон видело, / го укаса љута змија / меѓу двете црни очи (Р. 240 /4/).

УКАСНЕ *ѣл. свр.* Вид. **укаса;** сношти јаска сон со нував за нас двајцата: / ме укасна змија лута меѓу веѓите, / тоа било разделвање за нас двајцата, / ти ќе љубиш друго либе, јас друго момче (Кон. 192); проговора спаичето: / – Ај ви, верни мили другзи, / брза коња добра ми је, / арчлук доста јас си имам, / туку лош сон сум сонувал, / ме укасна љута змија, / меѓу двете чатма веѓи (Совр. XXXI, 4, 105–106).

УКАШКА *ѣл. свр. извалка, изгнаси;* *ѣл. юрио.* укашкан; куга ојде, сине, вечер на вода, / бело сајче, сине, облечува, / ред копчета, сине, закопчано; / куга се врне, сине,

јод водата, / бело сајче, сине, раскопчано, / раскопчано, сине, јукашкано (Пенуш. 5, 173).

УКНЕ *жл. свр.* од ука. I. 1. руке – *викне (силно)*, *извикне*; укнала Димка да плаче: / – О, леле, Боже, до Бога, / која ли гора да хванам? (Горѓ. 119); пливат моме низ рода голема, / ... / негде-где моме подвикнуват: / – Немој, мајко, да ме заборавиш, / на три дена каначи да пратиш / да ме каниш, мајко, на првиче. / Укни, моме, многу нажалено / да расплачиш са, рода што имаш (Ник. 77, Охридско); приблизала во двори, / кога гледат велмо чудо: / ... / стара мајка в мутав завиена, / в прагот ми е попражена. / Како двете ми укнале, / така, завал, ми пукнале (СбНУ XV, 60).

2. *чувне во устата*; од Станкините жални зборове / Господ се смили на неа / и му укна право фустата (Пенуш. 6, 334).

II. **укне се** – (*из*)*викне (се)*; зела е чуден кон, / чуден кон и чудни човале, / та е товарила чудно сирење, / та откарала на чуден пазар. / Којшто накуси, се укна, се пукна. / Пукнали се тиа очи што погледнаја. / Бели ли са, сиви ли са, / сиви ли са, черни ли са?; заорал е на чудно поле, / изорал е чудна змија. / Којшто ја видел, / се укнäl, се пукнäl. (СбНУ XII, 150, Неврокопско).

укован *жл. приг.* Вид. кај укове 1.

УКОВЕ *жл. свр.* 1. *окове*; чува мајка девет мили ќерки, / девет ќерки, девет ластавици, / десетијо, Димо кајметлиа. / Од севда му љуљка уковале, / уковале злато – позлатиле (Шапк. 1, 24); Грујоица нему му велеше: / – Слушај мене, младо Арнаутче, / ти донеси тешкине синцири / и донеси тешки букагии, / донеси ми гајтан од коприна. / Со синцири за гуша да врзам, / букаги(и) носе да укоам, / со гајтани раце да уврзам (СбНУ II, 115); укован: ливадана зеленејет, ливадана зеленејет, / мојво срце ми венејет / за едно моме вдовичинско / дека одит парталаво, / да му купа антерија / да му купа два ќердана, / два ќердана уковани / да ми одит променато (Бел. 259–260, Галичко).

2. поїкove (коњ и ор.); колку книга таа (млада Рајко-ица) поглеала, / вчас на нога таа се фрлила / и си влезе в темни коњушници, / си изваи коња певлиана, / ја однесе у Муса налбатин / да укоит коња певлиана (Мил. 269); боцна коња он да бега, / коњ му у меса укован, / и крила му коњу подгорена (Р. 800; мори, сестро Ангелино, / ако те целиват, ништо не се чинит! / Хај ти, сестро Ангелино, / престегни ми полоината, / та појди ми Имеру налбату / да укоиш коња версија. (ИФ).

УКОЛНЕ СЕ əл. свр. заколни се; Марко нема у што да се кане, / уклел се е у враната коња (Јан. 72).

УКОПА əл. свр. 1. стави во искойана ѹйка и поїтоа заштруїа (гонекаје или најолно); Невен се Неде фалеше: / Ја ќум те, Недо, ја ќум те, / ја ќум те тебе улова, / ја ќум те тебе укопа / в д(о)лна градина на зеље, / ... / в горна градина на цвеќе (Јастр. 414); море одоздола дофтасаја, / дофтасаја аскерите, / укопаја топовите, / ќе разбијат, џанам, / ... / Велкова кула куршумлија (ИФ).

2. поѓребе; што имаше ѓаче стара мајка, / му направи покров од ибришим, / в понеделник ѓаче укопаје (Јастр. 224).

УКОРУВА əл. несвр. од укори – прекори (каже остири зборови) за нешићо; осудува; чекала е Мара годината, / браќа нема на госје да идат, / свекрва 'а често укорува: / – Да си, Маро, арна и работна, / на теб' браќа госје ќе ти дојдат! (Јан. 46)

УКОТЛИ əл. свр. затвори; зградила (Милица) тевници, / искова нови томруци. / Пуста се згода згодила – / нејно ѝ дете укотли (Молер. 243, Разлошко)

УКРАДЕ əл. свр. 1. скришно земе и присвои шуѓо (имоћи и ор.)

Со именките: **ведро:** тумбала, Стано, тумбала, / што не го жените Никола? / – Мислиме да го жениме, / малу сме винце сториле, / ... цевка бурилце неполно. / Ми се научила гидија / та што ми украл две ведра! (Фирф. 3, 302); **вол:**

омилело му крадење, / украде Тодор, украде, / чичови сиви волове, / вујкови коње ергеле (Мих. 77); **гунче**: Дафино, вино црвено, / момчето ти је заспало, / на Каракамен планина. / Ми поминаја хајдуци, / гунчето му го украле (Вас. 274); **севгар**: не се научил Тодор ее златарче, / научил се Тодор ее да краде, / украде Тодор девет севгари ее волови (Стр. VII, 1, 64); **јаганце**: украде Димо девет јаганца, / девет јаганца, од девет трла (Вас. 278); **клуч**: тогај Марко вели, проговора: / – Ај ти тебе, арапска девојко, / само тоа добро ти стори го. / Им украла од браќа клучови /. го пуштила од темни зандани / си ја зеде за љубов за него (Ник. 155, Охридско); **коњ**: би те зело, малој моме, коња си нема! – / Ка украде брату коња, с' тебе ќе дојда! (Р. 404, Мијачко); што е цвилба (мила моме), / у вашето село, / у вашата маала? / Дали ви са, Ѓулме, / коње украдени, / или ви са, Ѓулме, / сиди сотурени (Тош. 204, Пиринска Македонија); цару Костадине, / нито ми са, цару, / коње украдени, / нито ми са, цару, сиди сотурени (Тош. 204, Пиринска Македонија); **кросно**: Влах не уме да оре, / ... / току уме да краде. / Та украде, украде / на кумото кросното, на кумата кравата. (Молер. 227, Разлошко); **мамудија**: што је јасна месечина, / што је моме за крадење, / на далеко за ноќење. / Украде је мамудија (Ѓорѓ. 31); **ноже**: како што се кучки сузборвее, / така си го зборот свршие. / Браќа ошле в гори на лоење, / откључие шарена одаа, / украдие фрушкине ноќина, / стреде диван дете загубиле (Мил. 70); **пиво**: кад пијемо зашто не певамо, / зашто не певамо / ово пиво неје украдено / не је украдено (Р. 209).

2. (за моме, џеќе и сл.) *ѓрабне ој роџителската куќа*; легнала Ангелина на големата нива, / до татка ѝ, море, и до мајка ѝ / сред ноќи дојде ќучук Исмаил / да ја украде, море, убаа Ангелина (Tax. 74); кога царот книга ми отпеа, / тогај ми се мошне најтуило, / и ми пушти Турци јаничари; / ископае лагами под земи, / ми појдоа во земни керали, / да украдет млада Тодорица (Мил. 272); *ѓл. џријо*. украдена; на сон Ѓера украдена / од кај мајка, од кај татко, / украло ја клето Турче, / клето Турче, дренополче (Тр. 142). *во џасивна*

уиошреба; дек се чуло ем видело / од сон мома да се укреде; / од сон мома да се укреде / меѓу мајка, меѓу татко (Фирф. 2, 459); два ми брата во зандана лежат, / и му фрлиле тешка ифтирија, / се украдла чифуцка девојка (Р. 209).

Со именките: **брате**: оре Турче, бре, солунче! / Ја си имав једно брате, / арамије го украдоје, / теја имаше голем нишан (Р. 262 /5/); **господин**: бильбил пее на трендафил! / Ај бильбиле, лепо пиле, / не пеј ми утро рано, / не буди ми господина; / сама сум си го украдла / сама ќе си го разбудам (МФ IV, 7–8, 37); **гуњче**: на кумитската море равнина, / на сува рида, море, без вода, / тиј поминаје, море, кумита, / гуњчето му го, море, укrale (Р. 247, Тетовско); **дејче**: ми дојдоа арамије, / арамије ацамије, / го украа дејче, леле, / г' однесоа Шар-Планина (МФ II, 3–4, 462); **детенце**: ов, а што беше, Велко, млади ќаја / па си украде, море, мушко детенце, / низ меѓу мајка, море, низ меѓу татка (Иљ. 254); **јаганце**: облагале се девет јовчари, / девет јовчари, девет чобана: / кој ќе да слезе доле ју поле, / доле ју поле, близу до село, / близо до село, село Јергеново, / кој ќе јукраде девет јаганца, / девет јаганца јод девет трла, / башка нишани, башка катрани. (Биц. 2, 41); **кадана**: бре Марко, бре маџарине! / Украл е Марку, украл е / Сјулманица кадона: / гола, боса, гулоглава, / ни шамие на главата, / ни папуце на нугите (СбНУ XXXVI, 50); **мома**: 'а украде леле мома Гела, / меѓу мајка леле меѓу татко, / меѓу девет леле мили браќа (Стр. IX, 2, 36); **моме**: са ноќ штетав, ништо не уловив, / кад би зора, слегов крај селото. / Си украдов едно мало моме, / го украдов татку од постела, / го украдов мајке од пазува (Гин. 235).

3. *обземе, совлаџа*; јела ми, сестро, отвори, / да легна, сестро, да заспа. / Та му отвори Румена, / та легнаа, та заспаа. / Пус(т) си 'а сонок украде (Молер. 194, Разлошко).

II. **украде се** *усиее да побегне, да се скрие*; укради се мајке, Стано, / да дојди кај мене. / Кој се украдл мајке, лудо, / и ја да с' украда! (Трен. 4, 44); два ми брата во зандана лежат, / и му фрлиле тешка ифтирија, / се украдла чифуцка девојка. (Р. 209)

УКРАДНЕ *гл. свр. украде*; а ту зема кучка Павлевица, / украднала Мариното ношче, / та си ошла до дабоки јаре, / та убola девет сиви јунца / и убola девет врани кона (Тош. 75, Пиринска Македонија); јучил се Тодор терзија, / јумрзнал му е терзилак, / јумилела му кражбата, / јукраднал Тодор, јукраднал / на башта сигвар волове (Кауф. 698, Пирински крај); Бог ја убил кучка Павлевица, / украднала, бре, фрушко ношче, / отишла е у ладни јаре, / убola е девет врани коње (Кауф. 645, Пирински крај).

УКРАСИ СЕ *гл. свр. накийти се со цвекиња и ор. за да си пане (ушите) (ио)убав*; и се шетала рајска градина, / и си набрала кискине цветка, / та се украси ушче п'убава, / бело ми лице красно, прекрасно, / ти да ме љубиш как јас те љубам! (Шапк. 1, 392–393).

УКРИВА *гл. несвр. од укрие; крие, скрие, скрива, сокрива*; и сега, горо, укривај / всички наши партизани, / нашите славни герои / с војвода Крум Хаџирадонов (Совр. XXIX, 7–8, 16).

УКРИЕ *гл. свр. скрие, сокрие*; појдов долу в ливаѓе, / најдов сено косено! / Се наведив, го зедов, / и го јукрив в пазувје (Шапк. 1, 389).

УКРОИ *гл. свр. скрои*; терзиче, младо терзиче! / Ти да ми кроиш вастанче, / без ендезе да го укроиш, / без ножици да го пресечеш, / без игла да го сошиеш (Стоил. 49).

УКРОТИ *гл. свр. скроити; сиитоми; ириитоми*; Маврово тешко издивна, / крваво чело избриша: / – Не прашувај народ поробен, / поробен народ, напатен, / се собра красна дружина / да ја укроти дивина (ИФ).

УКРШИ *гл. свр. скриши, сокриши*; легнало моме, преспало / под теа дрво маслено. / Повеја ветор од море, / укрши ветка маслена, / удари моме по лице (Р. 404, Мијачко); јуначе море јуначе, / кроткум води ја коњата, / да не укршиш ружата, / или је ружа вадена, / ујутро и вечер со салзи, / а на пладнина со вода (Р. 247, Тетовско).

УКУСИ *жл. свр. о к у с и – сīтане (ио)кус;* Зенепо, бела кадано, / стана девет-десет години, / всичко си, Сенеп, имаме, / само едно си немаме. / – Алијо, прва севдијо, / мен ми сā дреи укасели, / укасели и утеснели. (Кауф. 218, Пирински крај)

УЛАДИ *жл. свр. олаџи;* постој, моме,очекај да ти рече два збора, / дејгиди моме, убаво, дејгиди севдо голема! / Да ми дадиш тро вода да улада срцето! (Дон. 120, Егејска Македонија).

УЛАЗА *жл. несвр. влеѓува;* ни си имамо, Пено мори, кула на три ката, / кула на три ката, тркало на врата. / Мешечки улазај, Пено мори, грбечки искачај (Кар. Л. 124).

УЛЕВА *жл. несвр. од улегне, улезе; влеѓува;* ела, да нема жив човек, / у село да ја однесе, / при мене душа да даде, – / да ѝ улевам пазука, / гнездо да си напраам, / мали змијчиња да ведам! (Пенуш. 6, 159).

УЛЕГНЕ *жл. свр. влезе;* искочија млади Стојан, / искочија у дворови, / улегнаја у јајри, / па убоја девет коња (Вид. 2, 300, Кумановско); па улегнала одаја, / изговара си Илинка: / – Какај е овје мрт'в'ц – / ногите му са на потскок, / очите му са на поглед, / руките му са на преграб. (Каран. 18); кога дојде шемшир порти, / шемшир порти затворени / сос два страга босилкови, / сос две сламки раженови, / прериипна си превозите, / улегна си у дворове. (Мих. 54); собраа го (Станка калуѓер) они сосе земја, / фрлија го вов то слано море; / тогај се е морето сопрело, / четириесет метри улегнало (Нед. 31, Малешевско); огрејала јасна месечина, / не му дошла Смилјана девојка, / тук му дошла змија осојница, / уви му се окол десна рака, / улегна му у десна пазука. (Каран. 75)

УЛЕЗЕ *жл. свр. влезе;* па си улезе у земни клети, / си испуштила голема бочва, / голема бочва од триста ведра, / од триста ведра, сè рујно вино (Верк. 297); наближиле стара Качаника, / улегова у теснине клисуре, / па излегова више Качаника, / углегова у рамноно Косово, / тува коње Марко про-

зборело (Р. 144, Скопско); се испразни црква Грачаница, / па улегол Марко да се исповеда (Р. 144, Скопско).

УЛЕЗНЕ *ѣл. свр. влезе;* улезна си стар свети Никола, / па си фана таја мрена риба, / риба му се милно помолила: / – Пушти мене, стар свети Никола, / ала да е златото и сребро! (Мих.16); кога си виде Еленка / дек' си Димитри караа, / зема си чаша беленка, / улезна долу земници, / наточи вино црвено (Пенуш. 6, 304); леле, куме, и тизе старејко, / и тизека девојкова мајко, / ќе улезна јазе каде Магда / да ѝ бркна јазе у пазука (Мих. 61).

УЛЕТНЕ¹ *ѣл. свр. леїнне;* от' ја врза неговата жена, / от' ја врза кону за опашка / от' улетна више под небеси / от' отиде во Прилепа града (Труд. 102); Трен. Под сенка (4, 99).

УЛЕТНЕ² *ѣл. свр. залеїнне;* жена мажа продава /.../ за една ока брашенце. / Си месила комате, /.../ седна на праг да ручат. / Прв касај ѝ улетна / од мажот ѝ греови (Трен. 4, 37).

УЛИЖЕ *ѣл. свр. излиже;* сура кравица, суро теленце утелила, / сами го утелила, сами го улижала, / сами го пулекувала, сами му лек дала, / да даде лек и на (болнија) (СбНУ XII, 150)

УЛИЗНЕ *ѣл. свр. слизне;* ми засвире Димче гајдаџија, / ми се фате Сирма да ми играт. / Штом се фате Сирма да ми играт, / ми ј' улизна таја десна нога, / ја навина таја лева рака (Вид. 1, 79, Поречко).

улишен *ѣл. ѿрио.* од улиши; Вид. кај улиши.

УЛИШИ *ѣл. свр. а. унишиши; заїусши; уїроїасши;* Глигуре, ти што ми стори, / срцето ти ми издроби, / куќата ти ми улиши, / невестата си поцрни, / вдоица си ја остави, / од две години земена / и пак назад повратена (СбНУ XVI–XVII, 113; 115, Прилеп); **б. наѓрии;** дарујте ми, мила сестро, / век со очи ќердосале, / Бог ви чуал челад ваша, / од црната сипаница, / што ме мене ослепела, / што ме мене улишила (СбНУ I, 50); *ѣл. ѿрио.* улишен: кој ќе тебе праша, ти да прикажуваш /

заошто си вака улишено. / Живу мажу жена да се не зема! (Цеп. 109).

УЛИШУВА *жл. несвр.* од улиши; Разделино мало моме, леле, / не бричи си твоја коса, леле, / ... / не улишуј твоја глава, леле, / ... / твоја глава, твоја става, леле, / ... / ти прилегаш за кадана, леле (Цеп. 309).

УЛОВЕН *жл. приг.* од улови; **уловена:** што ти уста, Стојан, погорела / като кора, Стојан, лимонова, / што ти, Стојан, очи примрежени / като риба, либе, уловена (Кауф. 624, Пирински крај).

УЛОВИ *жл. свр.* во лов *файти* дивеч, *риби*, *штици* и сл.; плела мома мрежа од коприна / и ја фрли длабоко езеро, / улоила риба шестокрила, / в стребрени ваган ја сварила (Мил. 427); стани, стани, господине! / Дружина ти на лов ошле, / улоале еребици; / мој господар дома седи, / ми улоал малка мома (Кон. 230); бегај, бегај, Ружица девојко, / ето ловци, све млади јунаци, / ќе те тебе, севдо, уловеет, / не может да ме уловеет, / ќе се скрија мајке во пазу (МПр. X, 1–2, 155); што го избраја Црне Црновче, / Црне Црновче од град Прилепа; / ми се навати Црне Црновче / качак да оди, да го улови! (Рад. 76, Мариовско); во составите: **лов улови:** прошетале пашини сејмени, / прошетале низ гора зелена / прошетале лова да ми лова, / ништо они лов не уловиле, / уловиле два горски ајдука, / два ајдука, два брата родена (Крст. 55, Тетовско); војвода се бричи, / во гора ќе оди, / лова да лови / срна и кошута. / Обричи се војвода, / војвода си крена, / лова си уловил / срна и кошута (СбНУ VI, 41); па подвикна јунак на коњица: / – Еј ти коњу, еј ти мило добро, / што искахме лова уловихме, / бегај, коњу, сега да бегаме, / пливај, добро, Дунав да препливаш, / зер ќе видат будимски јунаци, / ќе нè видат, коњу, ќе нè стигнат, / та менека младо ќе загубат, / а тебека, коњу, ќе заробат. (Кост. 182, Малешевско); **ловчок улови:** одев, шетав низ гора зелена, / ништо ловчок не сум уловило / ... /, сум уловил едно малој моме (Ник. 72, Охридско); билбил пее во горана: / – Стани, лудо, да

не станеш, / ловциине на лов ошле, / уловиле голем ловчок, / голем ловчок – мало моме (Иљ. 19).

УЛУТИ СЕ *ѣл. свр. 1. налути се, расрди се; се уљутил Марко Кралевиќе, / ми потргнал десна тупаница, / го распалил млади мејанција* (Р. 144, Скопско).

2. стане луѓ, иоган човек; уљути се Димитрија, / заљуби си своја сестра; љубиле се три години, / добиле си машко дете (СбНУ IX, 60).

УМАЖЕ СЕ *ѣл. свр. намачка се, измачка се; па се умаза углени ќумури, / па му ујана арапскога коња, / те се врати у Теарце града* (Р. 80).

УМАЧКА *ѣл. свр. намачка, измачка; што ми бева до девет браќа, / и сестра си катран умачкава* (Р. 114, Блато, Скопско); *па си умачка Грујица невеста, / умачка је у катран, у восок* (Р. 114, Блато, Скопско).

УМДИСА *ѣл. свр. овде: мисли; се најева; ем јази јада, на комшии давам, / на комшии давам и па умдисам, / и па умдисам да ми артиса, / па да артиса свадба да чина* (Верк. 128).

УМЕ *ѣл. несвр. Вид. умеє; кани, кани, малко моме, / ја не умем да те кана, / сами Господ да те кане* (Молер. 113, Разлошко); *седнах да ткаја, морим а па не умем, / рукинах да плака, мори, да срамота е* (Молер. 133, Разлошко); *Влах не уме да оре, / ни да оре, да копа, / току уме да краде* (Молер. 227, Разлошко).

УМЕЕ *ѣл. несвр. знае, може, вешти e, способен e; а. да вриши нешишо; изговори свети Јован: / – Так ми Бога божја мајко! / Ja и смеја и умеја, / и умеја кум да бида* (Р. 404, Мијачко, Мијачко); *умејала невестата свекрва да послужит! / Умејала невестата кума да послужит, / умејала невестата погачи да умесит, / умејала невестата печиво да сучет* (Икон. 75, Дебарско-Кичевско); *се улага лудо младо, / ја остави бела Јана; / тамам лудо позамина, / Јана му се шега подби: / – Стрети волкот рудо јагне, / не умејт да го држит; / стрети со-кол еребица, / па не знайт да ја јадит* (Мил. 386); *умејала не-*

вестата кумот да *послужић*, / умејала невестата свекор да *послужић*, / умејала невестата свекрва да *служић*, (Клич. 70–71, Галичко) **б.** *да зборува некој јазик;* фатил сокол еребица, / ка ја носит грцка земја, / таа пиштит, тој ја тешит, / таа грчки не умейт (Мил. 424)

УМЕРИ¹ *гл. свр. 1. почно походи (со куршум, стрела и сл.); последен куршум исфрлил, / последен душман умерил (ИФ).*

УМЕРИ² *гл. свр. нађе; ногу брже дете пораснало / и паднало јунак над јунаци, / па се шетна по вични дивани, / умерил је сабји, боздогање / и умерил руби у ковчези (Кост. 142, Малешевско).*

УМЕСИ *гл. свр. (из)меси (леб, похача); говореше Јанкула војвода: / – Стани, стани, млада Јанкулице, / промени се како шо си дошла, / и промени наше мошко дете, / и умеси две бели погачи, / и наточи две здравици вино, / и потседлај до два брзи коњи, / ћа одиме у цара на гости. (СБНУ VI, 50, Дебарско); маја му се милно помолила: / Убо да ме умесите, / убо да ме упечите, / от ће појдам мошне надалеку, / да н' ме мене шега подбијеет. (Трен. 3, 79); ај искәпи си (невесто) машконо дете, / и умеси си бела погача, / ће те носиме у мила мајка (Мил. 319); Тодоре, моме високо! / Да ни умесиш погача, / ... / в пазува да ја испечиш (Јастр. 212); та ми стана негоа стара мајка, / ми засучи поли и ракаи, / ми умеси две бели погачи / И наточи две здравици вино (Шапк. 4, 130); да умесиш (млада чорбацијке) преблаги баници, / да нараниш прегладни жетварје. / Намесила млада чорбацијка, / намесила, наготовила. / Не дојдоа премлади жетварје / ... / но дојдоа врли Крџалии (Шапк. 1, 219); умејала невестата кума да послужит, / умејала невестата погачи да умесит, / умејала невестата печиво да сучет. (Икон. 75, Дебарско-Кичевско)*

УМИ *гл. несвр. мисли; овде: со гл. ч у д и мори, чуде ју- ме кучка Павлувица, / какво чудо она да направе. (Биц. 1, 99) уме, чуде лудо, лудо младо, / как да виде малка мома. / Да си*

појде во град Солуна, / та си купит праматиа, / та си појде во селото, / си кондиса стредселото, / стредселото, крај чешмата / да продаве праматиа. (Мил. 450)

УМИ (СЕ) *гл. несвр. а. мисли, размислува; а. уме, чуде лудо, лудо младо, / как да виде малка мома. / Да си појде во град Солуна, / та си купит праматиа, / та си појде во селото, / си кондиса стредселото, / стредселото, крај чешмата / да продаве праматиа. (Мил. 450). б. си се уми сираќ Коло, / пара нема ни црвена (Мил. 180); а што беше Вела везарија, / та не везе, туку си се умит (Кост. 96, Малешевско); кинисало (братец) само да си одит, / и ми одит и само се умит: / – Што би ова, јас што сум сторило?! / Како мајке јас ќе си је кажам (Шапк. 1, 51) б. во *стој со гл.* с е ч у д и; тук се чудам, тук се умам! / Та се качив на авлија, / од авлија на куќата, / па полека до бацата, / кроткум, кроткум во куќата (Кав. 28, Пирински край); сношчи отиду кај либе, / там си гу најду, леле, заспано, / и ка се уми и чуди, да го либе, леле, разбуда (Дон. 178, Егејска Македонија); гости с' чудат, гости ми се умат: / – Марка нема, многу се забави! / Тогај клука Марко тешки порти: / – Ето Марка, Марко ми пристигнал! (Рад. 18, Мариовско); се дан се чудам, се јумам, / как д' ја, боже, разбудам, / ах, как да ја, боже, разбудам, / сус вода да ја попрскам, / страх ми је да не замрзне. (Биц. 1, 144)*

УМИВА СЕ *гл. несвр. од уми е се; два си браќа јако живували, / живували, јако милували. / Ф еден си са, мамо, одер спали, / феднош си са фуртом станували, / ф една се са вода умивали (Молер. 202, Разлошко); та ти, Маро, шо чиниш? / – Бело лице умивам, / с раки сапун претривам (Молер. 395, Разлошко).*

УМИЕ *гл. свр. I. измие; станала и диојка / утрина рану ф нидела, / та си и јуда (вода) дунела, / та си и глава умила (СбНУ XXXVI, 28).*

II. умие се измие се; та да ни станит рано на утро, / да се умиет, да се прекрстит, / та да ми појдит на студна вода (Мил. 21).

умилен *ѣл. ѿрио.* Вид. **увилен**; ручек готвит не-естица / умилена, ујадвена, / со санце се разговорит: / – Ај ти санце, јасно санце! / ќе те мольам и опитвам, / ти ми гриеш по с' земја / по с' земја, сè виљает, / аљ ми греиш господина? (Мил. 442)

УМИЛЕН -лна *ѿрио.* **1. мил, ѹраг.** **2. нежен;** во писмото пишуваше / до две три думи умилни (ИФ).

УМИЛЕНО *ѣл. ѿрил. на начин како кај умилен; се зачуди Митре сиромашец, / си отиде Митре дури дома, / умилено, момче ујадено* (Мил. 168); Марко шета низ широко поле, / у среќа му неговата сестра; / – Леле, Марко, леле, мили брат! / Што си, Марко, много умилено! (Драг. 69)

УМИЛНО *ѿрил. увилено, ујадено, нажалено;* мошне (Марко) жаљат и умилно плачит / и со коња лакрдии чинит: / – Леле коњу, леле брза коњу! / Как не имав моја остра сабја, / да пресечам Гино на патишта! (Мил. 140); си го опитвите младо спаивче: / – Егиди море младо спаивче, / ... / Што ти се тебе мошне нажали, / та олку плачиш мошне умилно? / Али за мајка, али за татка? (Мил. 88)

УМИЛИ *ѣл. свр. увили, ујаши; ужали;* еј девојко, не толку убаа, / да што ми си срце умилила! / Ели си ми магиа сторила, ели си коња бильосала? (Мил. 460)

УМИНЕ *ѣл. свр. ѿмине, замине;* ја царица говореше: – Да иј пратим у башчата, / у башчата в јабаките; / кој је машко ќе обори, / ќе обори баш јабака, / ќе ја узме, ќе умине; кој је женско, ќа зазбира, / и црвливо и шупливо (Кост. 188, Малешевско); *во синонимен сїреѓ со гл. помине;* му одговори болен Јанкула: / – Да ај ти тебе, пиле соколе! / Што добро ли ми паметуваш? / Да ај ти тебе, болен Јанкула! / Добро ти тебе ја паметува, / Кога врвеше силната војска, / кога гореше силнијот огон, / кој ме помина и ме умина, / а ти помина, не ме умина. (Јастр. 454).

УМИРА *ѣл. свр. од умре.* **1. В. умре 1;** го видело, го целива, / тивко нему проговора: / – јас за тебе си умирам. /

Уште речта не дорече, / и еднош моме си умрело (Мил. 352); немој, жено, не умирај! / Сакај, душо, што ќе сакаш! – / Ми посака понадица – / либеница од Струмица (Црн. 234); болен Дојчин болен леже, / болен леже три години, / ни умира, ни станува (Шапк. 4, 198); *во сий со ѕл.* премира; брала Цвета, брала / зелен горски здравец. / Дека го брала, / там се разболела. / Умира, премира / на башчини двори / на мајчини скучи (Кост. 110, Малешевско); море шумело, думало: / – Имам си, моме, имам си, / ама назаде од мене, / водата ќе ми пресаќне, / рибите ќе ми умират, / без вода ќе си остана. (Кауф. 650, Пирински крај); зетот си зеде кумата, / кумата и побратимо, / да не девојка се пишманит, / да не ми умира од навал (Р. 262 /1, Крушево)

2. ѓине во борба; таму се бие четата / на тој ми Добри Даскалов. / Од што ми беше млад Добре / со брада аскер плашеше / и команда даваше; / – Ура, ура, момчиња! / Ура, Македончиња! / Се бориме, умираме / за правда и за слобода! (Кит. 3, 227)

3. има силна желба за нешто; девојче, црвен трендафил, / од трендафил си по црвен, / умирам да те целивам. (Каран. 78).

УМИРАЛО *ср. умирачка, смрт;* старила, / немала, / ни старила ни па умирало, / што ме даде Мусу кесацију, / кесацију, ноќни арамију! (Идн. II, 3, 83).

УМИРАЊЕ *ср. џл. им. од умира;* *умирачка;* татко ти сношти со латинци пило, / табе те свршило многу надалеку, / многу надалеку во латинска земја, / во латинска земја умирање има, / умирање има, видување нема (ИФ); једнаш, мајко џанам, појдување, / и уште еднаш нема повраќање, / умирање, мајко, повраќање (ИФ); отидаа Милка да ја видат, / ... / кога да видат, што да видат – / Милка беше за умирање (Tax. 73).

УМИРАЧКА *ж. умирање;* *сосипојба прео смрт;* таја што била долу под село, / таја ми била за крштевање, / таја што била среде сред село, / таја ми била за венчавање, / таја

што била горе над село, / таја ми била на умирачка (ИФ); сега кажи, што да прајме? / Старос идат, грда старос, / кој ќе шетат, кој ќе прусат? / Ушче имат умирачка – / кој ќе очи ми затворит, / кој нас во гроб ќе нè кладит? (СбНУ XI, 19); *во синонимен сиреѓ со к у р т у л а ч к а: леко мој е умирачка, / умирачка, куртулачка.* / Вака, Аце, се редеше / и сам себе се тажеше (СбНУ XVII, 105).

УМИРИСА *гл. свр. најправи нешиќо (за) да мириса;* поминале две ѓачиња, / па скinalе две страчиња / однеле ги у манастир: / сет манастир умиришале (Шапк. 5, 173).

УМИРИ *гл. свр. 1. смири, укроїти (нароќ, земја);* разбрал ми паша солунски / самиот писмо испрати: / „Как да ми знае Стојан да дојде, / млад булукбашија да биде, / Вардарско поле да чува, / рајата да ја умири (Стр. VI, 6, 66); ќа те питам, бабо, да ми кажеш / што е Скопје, бабо, умилено? / ... / немат луѓе, бабо, да вреворат, / дали го огон Скопје изгоре, / дали го Вардар Скопје однесе? (Иљ. 13); цар испратил до три војски, / да го тражат Монида, / да умират Македон'ја (Мих. 263).

2. усикооки (срце); ој девојко не толку убаа, / да што ми си срце умирила! / Ели си ми магиа сторила, / ели си ми коња билјосала? (Мил. 460); ошол ми Стојан Битола, / момето тој да го види, / за една барем недела / срцето да си умири (Кав. 8, Пирински крај).

УМИРУВА¹ *гл. несвр. од умири; кунаа го, умирува го, (детето) не окунува се, / лажаа го, не залагува се* (Молер. 51, Разлошко).

УМИРУВА² *гл. несвр. од умре; умира;* Димо болен лежим мајко, ќе да умирува, / неговата мајка, на глава му седи, / ... ем си го опитва: / – кажи, Дино, кажи, сино, што гревови имаш? (Шапк. 5, 181)

умислен *гл. прио. (многу) замислен, задуман;* а бре војниче, младо војниче, / шо си војниче, толку умислено? (Лин. 25)

УМНОЖИ *гл. свр. I. найрави нешићо (количество и
ср.) да стане многу љовеке; отиде Стана в поле на жетва, / в
поле на жетва, на ангирија, / на ангирија у господаро. / Таму
имало проклети закон: / ми се ваљале свети Јована. / Кој ће
го држи, да го умножи, / кој не го држи, да го суложи.* (Фирф.
3, 162)

II. умножи се *стапе (нешићо) многу љовеке одошићо е;*
одговарају целепи трговци: / – Леле Јано, убава девојко, / ни-
ти му се стадо умноумножило, / нити се е младо оженило, /
тики си е младо загинало (ГлЕМС 1, 299).

УМОДАВЕЦ -вци *м.* (пејор.) *советник, советодавец;*
Бог да бије еснафите, / собрале се набрале, / напред беа, се-
деа / даскалите умодавци, / чорбации јадачи (Фирф. 3, 255)

УМОР *м.* 1. *умирачка, сос тојба прео смрт;* овде: н а-
у м о р – *на умирање;* мајка му си го тажеше: / – Стојане,
синко рогене, / сите девојки дојдоа, / бела Бојана не дојде, /
на умор пизма држала (Мил. 266); слинцено ми је на зајдум, /
деојка ми је на умор / на високана планина / меѓу две жолти
јасики (Р. 291, Јужен Брод, Пореч)

2. *масовно умирање; мор;* (во придавска служба) *умор*
г од и на – година во која љораши болести и ср. идело до масовно умирање; во манастиро има дос, девет попови, / девет
попови, десетто ѓаче, / ... / ѓаче Николче само учено / книга
да гледа ем да кажува, / ова(а) година дос, умор година, / ќе
умира(т) се девојките (Стр. VII, 1, 74).

УМОРЕН *прио. ој многу работи и найори кайнат,*
тайсан, ойтейан, разнебийтен; сончок мене тешко ме навали, /
јас ќе легнам малку да поспијам, / ти вкачи се горе на ку-
лата, / да повардиш качански клисури, / да повардиш до че-
тир друмои. / Грујо легнал и веднаш си заспал, / дека било
многу уморено. (СБНУ II, 114– 115); оту сет морни, уморени,
а Лазаре, / везден дена щетале, / везден ора играле, / везден
песни пејале (Р. 209, 259); стани, стани, сирота вдоице! / На-
цицај си твоя машко дете, / оти ти је дете уморено; / одамна
не си го нацицала (Мил. 48)

уморен¹ -рна *čl. īriq.* исто што и у м о р е н (-а); седи ми, сино, не оди: / твои са коне уморни, / сношчи си са од паќ дошли, / тешки товари носили (Молер. 245, Разлошко); ој Јоване ле, мило брате ле, / ... / кротко води го лепото оро, / да н' ги замориш малките моми, / ... / тие се сами моми уморни (МФ XV, 29–30, 214); *во синонимен сīреž со īriq.* м о р е н; Петор и Павле две ора водит, / едно Петрово, друго Павлево. / Петор Павлеве му говореше: / – Еј Павле, Павле, еј мили брате! / Кротку води го витото оро, / от' се девојки морни, уморни / везден денеска крсти носиме (Бел. 257, Галичко); море милно невесто, е Лазаре, / не отворај портите, е Лазаре, / да не бегат 'ртките, е Лазаре, / да не изедат лазарките, е Лазаре, / што сет морни, уморни, е Лазаре! (Tax. 198)

уморен² -рна *čl. īriq.* *шико се однесува на м о р, у - м о р; уморна ćоџина – м о р г о д и н а;* Ванче је мајка говорит: / - Ванчо ле, мила ćерко ле, / стани ми, Ванче, легни ми, / ал је уморна година, / да не ми умреш јадовно, / рувото да ти останет (СбНУ XVI–XVII, 58).

УМОРИ¹ *čl. свр. I. најправи некого (да биде) кайнаћ, ћајсан, разнебићен;* не крши го танецот, ъка умориш момите, / ъка умориш момите, ъка направиш фустанот, / вчера си го купила, уште не је платено (Брад. 40); Петре и Павле два танци водат / Петре Павлету му говорело: / – Полекум, Павле, полекум, брате, / полекум води ситното оро, / да н' ги умориш младите моми, / везден шетале по рамно поле (Ник. 155, Охридско); Бог да бијет млади поштаџија, / што ми фатил теснине патишта, / ми уморил младине момчиња! (Брад. 41); девет сам, Цонке мори, коња уморил, / десет је сива кобила, / и он је на теве крстена, / од мерак, Цонке, за тебе! / На конак, Цонке мори, кога доваѓам, / ти ме пресретнеш, испратиш, / еј, Цонке, убава оре! (ИФ, Цонке ле мори оросајбике, с. Градско, 1955)

II. умори се ог ћтуј, борба, најори изгуби сила, ћајса, кайне; доста, Тасо, доста, ćерко, / доста тажи, мило чедо, / оти ми се ти умори / и грлото ти зарипна (СбНУ XVI–XVII,

116); утидоа крај река Вардара, / крај Вардара, на Демир Ка-пиа, / там најдоа пубратима Марко / да се бори с Муса кесе-циа, / уд борење срце се уморило, / уморило, душа затаила (Пенуш. 3, 162); јуди си играли, / јуди самовили, /.../ дур са уморили (Шапк. 5, 77); поручај, Тодоро, поручај / поручај солца и лебец, / да не се Тодо умориш, / дур да ти дојдит ручегот, / ручегот јагне печено, / од Карапман крадено (Ник. 136, Охридско); тогај ждребе ми се уморило, / и на сую тоа ми излегло, / на Марка се тоа поклонило, / за чудење Шареџ прогоори / и на Марка вака тоа рекло: / – Ој јуначе, незнаен делија, / ја кажи ми чие си колено, / јас да сум ти твоја верна слуга: / јас сум јунак, ама ти по јунак. (СБНУ II, 117, При-леп); манеста збори, говори: / – Имам девера бекара, / барам да ручек онесе, / жетвари се јумориле, / ручек да не им за-доцни. / Ја би им ручек онесла / да ми се мује роднини, / род-нини и побратими. (Биц. 9, 36)

УМОРИ² *ѣл. свр. I. убие, оѣтїа, умре (некоѓо); умр-тви; Мараше, Мараше, / ќе ти го умора / твојто лепо момче, / јаска ќе те зевам. / – Турче агаларче, / и да го умориш, / јаска не те зевам, / Туркиња не станвам!* (Паск. 76, Егејска Македонија); јас од двор кога излезам, / чума во двори да влезе, / да ти умори, умори / деветти сина левенти / и девет снаи не-венки (Кон. 34); Господе, вишен Господе! / Умори ми ја де-војка, / бело да лико изеда, / црни да очи испија, и! (Р. 404, Мијачко); мајка му си плачи / горе на чардако: / – Сине, ми-ло сине, / фрли, умори ме, / дека сакаш оди! (Паск. 71, Егејска Македонија)

II. умори се (сам) *убие се, оѣтїа се; се измами лудо младо, / па си ода, взаде вода; / се умори мала мома.* / Ка ми дојде лудо младо, / каде виде млада мома, / само лудо се умо-ри (Мил. 347).

УМРЕ *ѣл. свр. I. 1. пресѣтане да живее, доживее смрт (природна или насилен).* **a.** *за човек; на дрво стои црна орлица / и на јуначе вели говори: / – Умри си, умри, младо ју-наче, / да ти испијам црните очи, / да ти исколвам машкото*

срце (Фирф. 1, 43); ал' ќе ме жалиш, мило пиле, / ако ти за-гинам? / Ал ќе ме плачеш, слатко пиле, / ако да ти умрам јас? (Кон. 289); си дружина коњи си врзаа, / коњи си врзаа за танка маслина, / јас коња врзах за момин кивур, / коњ се по-тресе, киур се повлече, / та се поглеа момино лице. / Тоа не било момино лице, / тук ми била света Неделица. / Викни ми, мајко, до девет попој / да ми пеет простена молитва, / бельки ќе умрам, бельки ќе станам. (Мил. 305–306); Мурчовица вели и говоре: / – ја сум тебе, добро, почујала, / на Јанкула отрува сам дала, / и Јанкула младо си умрело (Мил 255); море да ми пукнет брза коња под мене, леле! / Да ми умре мошко чедо на роци! / Ајде, ако љуба друго љубе при тебе, леле! (Р. 404, Мијачко); растурај ми, Цвето, магиите, / ил растурај, ил притурај, / ил да умрам ил да стана. / Книга ми е испратена / од мајка ми, од татко ми, / ќе ме глават, ќе ме женат (ИФ, Растурај ми, Цвето, магиите, Берово 1953); никој ми нишан не згоди, џанам, / нишан погоди Костадин, / Костадин болен војвода, џанам, / нишан погоди и умре. (Крст. 65, Тетовско); свитка глаа ти да умриш, / од маќа да куртулисаш; / умри, умри, па неумрен, / душа лесно не излегуат, / судни маки си претргав, / сè што имав – си издадов / и во голем борч си влегов. (СБНУ XVI–XVII, 106, Прилеп)

б. за коњ; сїока; дај си, попе, жената, оди ти оф драмата, / умре ли којнот ми, трева ним да никне (МПр. VI, 4, 108); сестра му си го прашаше: / – Што си ми, Јове, налутен / налутен, брате, насрден? / Дали ти стадо умрело / дали волко изело? (Стр. VI, 5, 59); **в.** со преодлизиће: **без:** стани ми, Јано, легни ми, оту је морна година, / да не ми умриш без комка, / без комка млада, зелена (Кис. 42, Охрид и Преспа); **за:** оди, мајко, барај ја, / дали ја дават за мене; / ако не ја дават за мене, / за друга јас не се женам, / ... / за неја, мајко, ќе умрам (Tax. 163); ништо не ти сакам, / лудо ле младо, / мене да ми пратиш. / Многу ти се молам / побргу да дојдеш. / Ако се забаиш, / лудо ле младо, / за тебе ќе умрам (Кон. 293–294); **заради:** три години се љубевме / лоша дума не рековме, / нели ти е жал, бре либе, / тебе за мене, / јас да умрам заради

тебе? (Фирф. 1, 68); **од**: болен си лежам, јас ќе си умрам / од тешка болест, / од силна треска, / од силна треска, од силна глава (Мил. 436); мајка му викна, провикна: / – Ах леле, синко, Гиоргија, / кога ти велев не слуша, / не излезуј, синко, арамија, / арамија куќа не рани, / од куршум синко ќе умри (Tax. 44); ви се мола, мој' другачки, / многу слзи не роните, / од слзи си млада умрев! (Р. 404, Мијачко). **г.** во синонимен *сирег со примре*; каде чула Ангелина, / умре, примре, мртва падна, / сази роне, прсје крше! (Шапк. 4, 198)

2. койнее, има страдна жељба; умрех, загинах, Ленко за тебе, / дур да се ставам, Ленко, со тебе, / под твоје грло да летувам, / на твои дојки, Ленко, да зимувам (Мил. 364–365); залъбил Стојан Марија, / не може да си ја види, / и си ја праша мајка си: / – Умрев, мајко ле, загинав, / как да ја видам Марија? (Кон. 166); ненаситни меанџии, / да би аир не виделе, / ни од пари, ни од челад, / ни од здравје, ни од живот. / Што на мене кайдисавте, / нунета ми го умревте / и стоката му пленивте (СбНУ XVI–XVII, 108); проклета му нивна душа, / на мене што кайдисаа / и од куќа ме истераа, / голем страм ми донесоа, / тебе ми те распадија / и без дена те умреа, / куќата ти запустија / честа ми ти расипаа! (СбНУ XVI–XVII, 115, Прилеп)

П. 1. убие, соубре; змија си Бога молеше: / – Умри ја, Боже, девојка, / гнездо в кося и да правам, / од лице месо да јадам, / од очи вода да пијам! (Кон. 20); а Господе, а вишен Господе! / Умри ми ја свршена девојка, / црни очи нејзе да испија, / бело лико нејзе да изгледа, и! (Р. 404, Мијачко); леле, леле до Господа, / да што беше клета рака, / клета рака од берберо, / што ти го изваде тебе забо? / Кога тргна тој да иди, / забо да ти го изваи, / што лош саат се погоди, / тебе младо да те умри, / црна земја да те клаи, / мене, синко, да поцрниш, / а невеста да ужалиш?! (СбНУ XVI–XVII, 110, Прилеп); а Господе, а вишен Господе! / Умри ми ја свршена девојка, / црни очи нејзе да испија, / бело лико нејзе да изгледа, и! (Р. 404, Мијачко)

2. (прен.) *предизвика коинеж, страсна желба кај некоѓо; еј ти водо, извор водо! / Ка сом танка и висока, / да бех малко черноока, / бих умрела ергените, / а најмного вдовците.* (МПр. X, 1–2, 148);

УМРЕЖ *м. умирачка, смрт; јубаво Јане, ле, по пат одило: / – Ој, дај ми, боже, јумреж да јумра, / ју рај да ида, там да си вида, / там да си вида мојата мајка* (Кауф 47)

УМРЕН *прид. мртвов; (спрот. ж и в); отидоа до една планина, / седнаа ручек да ручат / до ним пиле пееше, / пееше и говореше: / – Жив со умрен ручек ручат (Tax. 118); стори се, ќерко, умрена, / и легни си спроти сонце (Р. 262 /1/); не те праша, море домаќину, / кој те пречека, кој ти измет стори? / Умрените носи немает, да те пречекает, / да те пречекает, да ти измет стореет (Шапк. 5, 340); во синонимен сирег со м р т о в; Димчо си е мртво и умрено, / ја мајка му тешко, жално плаче, / и на Марко вели и говори: / – Е ти Марко ле, Марко калитатата, / ајде, Марко, Димча да соживиш (СБНУ ЛIII, 534).*

УМРЕЊЕ *ср. ѕл. им. од умре; умирачка, умреж, смрт; јас сум болен, Кате, на умрење, / ако станам, Кате, сам ја земам, / оф, никого, богме не прашувам, / ако умрам, Кате, ќ' им опроста (Р. 291, Јужен Брод, Пореч); на умрење: три години, лудо, болна лежам, / и три други армасана ... / ти не дојде, лудо, да ме видиш. / Сега дојде, лудо, на умрење, / кога снага овенала, / ... / бело лице потемнало, / бело лице, лудо, потемнало, / црни очи пропаднале.* (Дон. 81, Егејска Македонија)

УМРЕШЕ *ср. Вид. умреж; ели мајка, моја стара мајка, да Бог даде умреше немала, / зашто прокле да ја си не носам, / да не носам потајно оружје!* (Р. 139, Скопско)

УМРКА *ѓл. свр. извалка (алишиће и 9р.); мори невесто, тенка шиблико, / ... / та не е свекор тенка кошула – / да ја поносиш, да ја умркаш, / да ја умркаш., да ја опереш* (МФ XI, 21–22, 99).

УМРКНЕ *ѣл. свр. сїтемни, заїтче некаје мрак; јо, ој мори, сувечер се ле, сувечер се / Турци зговарале, Турци, ле, зговараа, / зговараа Турци здумуваја, / што е мома далек умркнала.* (Кауф. 42, Пирински крај)

умрсен *ѣл. йриq. од умрси; милото ти бело лице, / што је толку пребледнело, / като платно небелено?! / Милите ти црни очи / што са толку премрежени, / като риба отровена?! / Милите ти танки вежди / што са толку умрсени, / като трева некосена?!* (Тош. 90, Пиринска Македонија; Сазд. 108)

УМРСИ *ѣл. свр. замрси, заїлеїка; милите ти танки вежди! / Што са толку умрсени / като трева некосена?!* (Тош. 90, Пиринска Македонија); Мијаиле, мој премили сине, / ти-зе ми се перчик умрсило; / ела маќа перчик да изреже! (Павл. 296, Малешево)

УМРУВА *ѣл. несвр. од умре; умира; разболе се кучка Павлевица, / та лежала до девет години; / нито умрува, нито станува; / па си стана и она си крена, / да си иде в црква Маријица* (Тош. 77, Пиринска Македонија).

УНЕМЕ *ѣл. свр. онеми; мајка Стојана водила / в бели цркви на преческа. / Црквите се затворили, / поповето унемели, / ѓаконето успепели. / Мајка Стојана питаше: / – Сино Стојане, Стојане, / кажи си тешки греове!* (Молер. 248, Разлошко)

УНИКНЕ *ѣл. свр. изникне, йоникне, йорасне; болен Дојчин болен лежи, / болен лежи три години, / искинал е три постели, / три постели, три душека, / три душека, три јоргана! / Коски трева уникнала!* (Шапк. 4, 198)

уништен *ѣл. йриq. од уништи; Вид. уништи.*

УНИШТИ *ѣл. свр. соїре, исїтреби, искорени, ис-иусїи; кинисале бoggme и решиле / како да го Арапот јуништат, / си собрале јунак над јунака (ИФ); ој Македонијо, земјо уништена, / земјо уништена, Македонијо, од целијо свет!* /

Секој ден се бија(т) Турци, Македонци, / по твоите полиња,
Македонијо, пустоши прават (Мрнп 187).

УПАДНЕ *ѣл. свр. насиљно (и ненаџејно) навлезе;* дори рече, не изрече, / упа(д)на силна потера, / па фанаа татко му. / Ногу го мака мачиле! (Мих. 228); дур да види Филип Марциарино, / дете упани у равни двори (Тош. 70, Пиринска Македонија); те упад(н)е у шарене собе, / пресече ми осам мила сина, / те гу узе осам русе главе, / и ми узе миле снаве (Р. 80, Скопска Црна Гора).

УПАЛИ *ѣл. свр. зајали (ламба, слама и 9р.);* упалила Иба три кандила, / три кандила во све три одаје, / ми послала Иба три постеле, / три постеле во све три одаје (МФ II, 3–4, 459); бргу, бргу слама донесова, / они слама лел је упалива, / слама се стори црни јаглење (Р. 144, Скопско).

УПАТИ *ѣл. свр. 1. назначи џаји, џравец. 2. даје ућаји сијива; насочи некојо;* ајде, ајде, Радула војвода, / не чекаме денум до пладнина / ... / цар не добро нас је упутило / и ни дало секакво оружје / тебе одма да те забереме (Р. 291, Јужен Брод, Пореч).

УПЕЧЕ *ѣл. свр. исјече;* маја му се милно помолила: / Убо да ме умесите, / убо да ме упечите, / от ќе појдам мошне надалеку, / да н' ме мене шега подбиет. (Трен. 3, 79)

УПИТА *ѣл. свр. поситави прашање, праша, зајраша;* кога помина на раскрсници, / да си јупита Кралевиќ Марко: / – О, ај ви, вами, дечиња мали, / дали је тује Дете Дукадинче (Пул. 63); да ви упитам (младоженци) да ми кажите / дали чини да се жена? / – Зош' не чини, старо старче? (Маз. 368).

УПЛАКАН *ѣл. прио.* од уплаче се; *расилакан, сиот во солзи;* што си, ќерко, уплакана? / – Писмо сум, мајко, добила / од бојно поле разбојно; / во писмо, мајко, пишуваш / либето ми го убиле (Фирф. 1, 159); не можеше мајке збор да дайт, / одвај Митре је одгоорило: / – Как да не су, мајко, уплакано, / как да не сум мошне ујадвано? / Бог го убил Петре Вајрадинче (Мил. 260). *во соситав со прио.* увилен, у ж а

л е н, ужалан; е, невесто црноока! / Што си тоуку уилена, / уилена, уплакана / и у црно облечена? (Шапк. 1, 60); крушевчани, браќа моји, / што сте толку замислени, / ужалени, уплакани, / со куките порушени, / со топови изгорени? (ИФ); и му рече Стојаница: / – А Стојане, а стопане! / Што си толку ужальано / ужальано, уплакано? (Мил. 177); дружина му се присмеват: / – Везир Марко, арен јонак, / ама лошо љубо љубе! / Тува стана везир Марко, / тува стана, та си ојде / уилено, уплакано. (Шапк. 2, 125); ој ти, моме, мало моме, колку те милвам, / ќе те прашам да микажеш, да не ме лажеш: / – Што си толку ужалено ем наплакано? / Дали мајка ти умрела или татко ти, / или брат ти ти е болен, или сестра ти? (Кон. 192)

уплачен *ѓл. при⁹*. од уплаче се; Недините девет брата / на Неда си зборуваха: / – Варај, Недо, милна сестро! / Што си толко ожалена, / ожалена, уплачена? (Пенуш. 6, 113)

УПЛАЧЕ СЕ *ѓл. свр. (силно) расплаче се;* Симон мошне ми се ујадвело, / мошне младо ми се уплакало (ИФ).

УПЛА(М)НЕ *ѓл. свр. їламне;* што гу изгуре, што гу уплана ливен Иван / ја пу Јана, ја пу Јана, / бела Стана, / што гу изгуре, што гу уплана / фидан Ристу (МПр. X, 3–4, 154).

УПЛАШЕН *при⁹.* обземен од справ; малка мома уплашена, / што си очи замрежило, / како ружа повенала (Р. 209); море, дома дојде кратовче Радоња, / ногу увилено, ногу уплашено. / Море, ој ти, ој ти, млада Радоњице, / море, сумватило голема облога. (ХМ 7, 91)

УПЛАШИ *ѓл. свр. I. заспираши неко¹⁰, внесе справ во неко¹⁰;* наче грло Секулово да зборуват: / – Ој ти тебе, хубаа неесто, / хубаа неесто, Секулице млада! / Јас понапред од тебе ја видов, / тебе не ти казав, да не те уплашам! (Шапк. 4, 119); уплашен; леле вујко, Марко Крали Марко, / јазе сумти, вујко уплашено, / уплаши ме гола Дервишина! (Милош. 47); пашо ле, царска заптио, / ја дај ни, паша, низами, / в малешки села да идам, / Илија да си уловим, / кожата да му

одерем, / оти распрскал агите, / оти уплашил пашите, / оти пролеал турска крв / на оди и на ации, / на аги и на сејмени (Пенуш. 4, 82; Сазд. 6, 130)

И. уплаши се исилации се, обземе сиправ некоѓо; а што беше Кралевиќе Марко! / Јунак беше, ама се уплаши, / оти беше страшна халетина (Мил. 243); ношчи сакав да ти дојдам, / ситна роса зароси, / затоо не дојдов. / – Каков јунак ќе ми бидиш, / од роса да се уплашиш, / а бре будала! (Црн. 102); се уплаши тоа машко дете, / врати коња назад да си бегат (Цеп. 36); уплаши се младата невеста, / навела се бисер да собира, / пресегна се постари сестричник, / та си фана до две малки моми, / та ги фрли зад него на коне, / та препушти низ поле широко. (МФ V, 9–10, 63); **во синонимен сиред со əл.** у с т р а ш и с е: кога го видоа Марка Кралевиќа, / с' уплашија (варошки девојки), богме ле, с' устрашија. / Запре коњо Марко Кралевиќе: / – Ој ви вије, варошки девојки, / попејте ми преѓешната песна. (ИФ, Песна ми пејат варошки девојки, с. Локвица, Порече, 1969); **со ȳрилоғот:** с т р а ш но: тражат, тражат, аман бре кардаш, овчар да си најдат / и тој ми се, аман бре кардаш, страшно уплашило, / чанта фрла, аман бре кардаш, од бука висока, / раскásали, аман бре кардаш, пусто расфрлали; / тогај са го, аман бре кардаш, псета познали, / па тогај си, аман бре кардаш, овчарче спаднало, / прегршта ги, аман бре кардаш, и трите ми псета, / целива ги, аман бре џанам, меѓу двете јочи. (Тр. 192)

УПЛАШУВА СЕ əл. *невр.* од уплаши се; мори Митро, шеќер Митро! / Везден шеташ, Митро, горе долу, / од никој, Митро, не се уплашуаш, / ни од мајка ти, ни од татко ти (Tax. 98).

УПЛЕТЕ əл. *свр.* I. 1. *израбоӣти со ȳлейшење;* са нош сам, Стевчо, седела, / седела, тебе чекала, / девет вретена напрела / и алов чорап уплела (Тр. 180); са нош Латина седела: / товар дрва изгорела, / страна борина исквила, / чоен је чорап исплетила / свилен је ракав навезла, / ... / сè те је тебе (Стојане) чекала (Тош. 114, Пиринска Македонија); плела

мома копринена мрежа, / и ја плела и ја уплела, / и ја фрли во глабоко море (Иљ. 45); у п л е т е н : хайде, да ходиме, моме, во Лефена града: / тамо да ми видиш, моме, чудо почудено, / чудо почудено, моме, патка поткоена; / патка поткоена, моме, гуска зауздана; / гуска зауздана, моме, крава уплетена; / крава уплетена, моме, а елен со чалма, / крава прилегаше, моме, невеста да бидит! (Шапк. 1, 439)

2. а. *9оѓера коса правејќи прцили, плетенки;* се накачи на чардакот, / се пресегна на полица, / ми си зеде филдиш чешел, / да си чешљат убаа коса, / да напраит туртурици, / да уплетит леса на коса, / да ја видат трговчина (Мил. 364); во петок спроти сабота / Кираца млада невеста / станала рано наутро / бело си лице измила, / руса си коса исчешла, / исчешла, ситно уплете, / та ми отиде на пазар, / на пазар во град Битола (Кав. 52, Пирински крај). **б.** *уље мома, жена и сл. – ѝ ја 9оѓера косата;* снао ле, бела Тодоро! / Стани си, Тодора, оми, / да те свекрва уплете: / Ќе станете, ќе идете / сос нашите измиќарки, / сос твоите алајќи (Тош. 104, Пиринска Македонија); ќерко ле мила, Грунко ле! / Јас лепо ќе те исчешлам, / полепо ќе те уплетам, / ушч' полепо ќе те променам (Шапк. 1, 233); Лепоќа не је слушала, / Лицбан низ порти искочи, / она се лепо промени, / промени и накити, / коси у бисер уплете. (Р. 209); *со прилогот с и т н о:* во петок спроти сабота / Кираца млада невеста / станала рано наутро, / бело си лице измила, / руса си коса исчешла, / исчешла, ситно уплете, / та ми отиде на пазар (Кав. 52, Пирински крај); имам си сестра постара, / таа ме бело промени, / таа ме ситно уплете, / таа ме често нареде (Стр. VI, 3, 71); *во ѓл. приг.* у п л е т е н : идит Јана од баната / измијена, уплетена. / Најде волкот рудо јагне, / не умеје да го јади; / 'ржит којна, не се држит! / Јана му се присмивала. (ИФ, Идит Јана од баната, с. Јанкоец, Ресенско 1956); *со прилогот:* с и т н о: дење што те гледам. / ноќе те сонујам / бујната градина / бело променета, / ситно јуплетена, / китки наредено. / гуша си врзала, / свилена шамија, / при мене си спијеш, / на десната рака. (СБНУ X, 44, Велес)

П. уплете се *9оӣера си коса юравејки си юлейенки;* това Јана не слушала, / оти се Јана уплете, / уплете коса сос злато (Ил. 312); ми се врати на трите години / се уплете Стојан ситно дробно, / се нареди леса до пети / ми се бело Стојан испромени (Стр. VI, 6, 60); станав рано во недела, / та са измив, са уплетив. / Та са лепо напроменав, / та си ојдов шерден-чесме, / тамо најдов две Влашина, / тије влашки си зборвае, / никој не 'и разберваше. (MJ VIII, 2, 213)

уплетен *ѣл. юрио.* Вид. у п л е т е 1 и 2.

УПОЗНАЕ *ѣл. несвр. запознае;* Татарине, Татар ќеја, / не сам рода упознала, / туку искам да поиграм, / тамо горе на танецо (Павл. 301, Малешево).

упознаен *ѣл. юрио.* *запознаен;* Вид. упознае

упознат *ѣл. юрио.* од у п о з н а е с е; ој ви вије, два добра абера, / почекајте петок и сабота, / сега сум се младо оженило, / со невеста не сум упознато! (Р. 291, Јужен Брод – Пореч)

УПОИТ *юрио.* *шило ојива; ојоен;* б и л к а у п о и т а – лековито средство за ојивање; ми го вкачи високи дивани, / ми послужи лутана ракија / а у ракија билка упојита, / ми се опи Лутица Богдане, / заспа јунак како рудо јагне (Р. 225, Битолско).

УПОЛНИ *ѣл. свр. исюолни; наюолни;* стани, Јано, стани, мила снао, / какви Турци дворо упанија! (Мих. 136); куга (Стојан) дојде у дворове / сватовето уп'нили – / сви седнали на трпеза (Јан. 77–78).

УПРАВИ *ѣл. свр.* овде: *управи се, упаташи се;* едно лудо младо, / на дуќанче било, / рујно вино пило, / та се е упило, / пат е пригрешило, / у нас управило (Кауф. 343, Пирински крај).

УПРАША *ѣл. свр.* *юраша, запраша;* постој, слнце ле, почекај, / ја да те тебе упраша: / дали да сада босилек / на суа

рида без вода, / на неградена градина? (Р. 291, Јужен Брод, Пореч)

УПРАШИ *ѣл. свр. наїтраши, исїтраши;* кога, коњо, през поле заминеш, / кротко оди, праове не дигај, / ќе управиш, коњо, сватиците! (СбНУ LIII, 469; Сазд. 45)

УПРЕГНЕ¹ *ѣл. свр. вїрєгнє, заїрєгнє (кочија и сл.);* сториле се трговци, / прекупиле, купиле / бела свила ко-прина, / тури свила зелена / у ѡунѓулиа алова, / упргнале ко-чија (Шапк. 1, 284); еј, упргнал (Стојан) руси биволе, / прегнал си Вида невеста, / еј, цел ден је Вида орала / на тија летни денове! (МФ XVII, 33, 249)

УПРЕГНЕ² *ѣл. свр. заїрєгнє (ракави);* сметнала се (Ружа прекоморка) од враната коња, / упргнала поли и ракави, / та пливнала през црното море (Мих. 104–105).

УПРОПАСТИ *ѣл. свр. наїрави да юроїаџне; фрли во юроїасїй;* четворица кумити / ... / вов Струмица влегое, / Иса-бега фанае / ... / жив го Исо одрае / за едно младо момиче / шо Исо го упропости (ТМ 499; Црн. 297).

УПРЧИ¹ *ѣл. свр. напрчи – крене уѓоре;* сторил нијет зајко, / зајко да се жени, / зајко кокоражко, / си натресол гаки, / упрчил мустаќи, / нагрнал џамадан, / токмо младожења (ХМ 6, 43).

УПРЧИ² *ѣл. свр. з а в р т и – заїрєгнє ракави;* е, Милкано, Милкано невесто, / ја си стани из утрена рано, / та упрчи поли, ем ракави, / та омеси до бела погача, / и источи до тенка баница (Кауф. 134, Пирински крај)

УПУЛИ СЕ *ѣл. свр. оїули се, заѣлеџа се;* Стана мајка покарала: – Ај ти, Стано, мила ќерко! / Не одај ми рано в црква, / в црков имат многу ѓаци, / в тебе ќе се упулеет, / цркви ќе се убореет. (Мил. 14)

УРАНИ *ѣл. свр. р а н и – нанесе некому рана;* веќе и мракот пристигна, / Страхила го урания, / десна рка му строшила. / По него падна што падна, / падна ми Крсте воде-

ничар, / тр(е)тиот падна што падна, / Глигор од Велгошти падна. / Ефтим Апоче се борит / за живи да не 'и фатат. / Турците се уплашиа / сос ноќта си побегнаја. (ММ 1946, 9–10, 417)

УРАСНЕ *ѣл. свр. зарасне (во) нешићо; обрасне; кам' децата? / Бегаа по пато. / – Кам го пато? / – Урасна го трева. / – Кам таја трева? / Изеде ја крава (Шапк. 5, 408); јазе мисла далек да те прата, / далек, далек, на моите двори. / Да ми видиш двори, какви ми са? / Дали ми са равно изметени, / или ми са пелин ураснали? (Павл. 294, Малешево); подадоа на Маркоте чаша, / Марко је на чаша задремал. / Малку дремнал, гулем сон сонувал: / си му двори пелин ураснали (Ил. 307); најмалото братче што им говори: / – Ајде чујте, чујте, ви осмина браќа, / ајде јас ќе бегам у туѓа туѓина, / ајде там ќе седу три године дёна / од вашата, браќа, тешка неправина. / Кад ќе назад, браќа, ја да се поврну, / дворовите ваши пелин да ураснев. (ГлЕМС 1, 305); Еване, Еване, влашки тупане, / вика те мајка ти / да ручаш каша. / – Кам каша? – Изели сватове. / Кам сватове? – По пут. / Кам пут? – Ураснала трава. / Кам трава? – Изела гу крава. / Кам крава? – У орман. / Кам орман? – Исекла секира. / Кам секира? – У ковача. (Каран. 85)*

УРВА *ѣл. свр. и несвр. I. урне, урива. 1. собори, соборува, куїниа, куїне, куїнува, руши, разруши, шурне, шурнува; што је станало јов царови двори, ле, / дали му са порти пропаднали, / дали му са сараи урвали, / или му са ханами јумрели? (Кауф. 589, Пирински крај); гробарите гроб копаја! / – Ох гробари, две гробари, / гроб копајте за двамина, / широчина за двамина, / и дўлжина за двамина! / Гледам љуба да ја носат, / двеста, даду, 'а урваја, / триста даду, 'а открија, / му открија мртво лице (СбНУ XVI–XVII, 67)*

2. симина, симне; сиушића, сиушићи наземи; барала мома, шетала мома, / та ми урвала крај Црно Море, / крај морје нашла мраморна плоча, / под плоча нашла љутика змија (МЈ VIII, 2, 216); Петре, пиле шарено, / јурвај долу на со-

јот, / кај цумка снегова. / Топи, цумко, не топи / ка што топе јунаци / за девојки в селото. (Паск. 17, Егејска Македонија)

3. *кине* (*лисје, цвеќиња*); урва Митра долу поле / да собери чрно грозје / и чрвена лисичина / и зелена агурица (Паск. 46, Егејска Македонија); малка девојко, блага јаболко! / Јурвај ми, моме, солба босиљок, / солба босиљок, гранка карафил, / за да закачам на бела чалма, / на бела чалма, над црни очи! (Мил. 343)

4. (*брзо*) *слеѓува, слезе; се стушишта; се стушиши; се симна, симне се, симнува се;* урва Јанкул од коњата, / удри маждрак во земјата, / брза коња за маждрака (Шапк. 4, 314).

5. *стирчне се, се стирчнува, јурне, јурнува, втурне се, се втурнува, юлешта, юлештува;* станала Стојна од столо, / фрли ризата во огно, / урвала долу в керале, / извади црни појаси, / фрли појасо на гренда, / кладе назамка на гуша, / тргнала, ми се оплти (Паск. 52, Егејска Македонија); урва Фанка по полето, / ... / да собери црно грозје / ... / црно грозје лисечина (Дон. 75, Егејска Македонија); минав, наминав преко врво планина, / урвав долу рамнина, најдов сено косено /... / си го кладов в пазуа, што му реков, нареков: / – Венај, сено косено, ка вене млад јунак, / ка вене млад јунак за девојка од село (МЈ VIII, 216).

II. се урва овде: Вид. урва 4; се најади Јанкулчето, / се урва долу земен авур / да потседла брза коња (Шапк. 4, 314).

УРВИ *жл. свр.* Вид. **урва.** **I.** **1.** Вид. урва 4; урви, урви, наша снао, / оти којна постанае, / девет реки поминае, / нијде вода не најдоје, / нито вода, нито трева (Шапк. 5, 298); Стојан свирна од планина, / мома запеа од градина: / – Урви, урви, овчаре, / од високата планина / на широкото поле! (ИФ)

2. Вид. урва 5; одговори Ничовица, нан, море, нан: / – Ој ви, моми, мали моми, здрој, чупче, здрој, / бргу урвите у село, нан, море, нан, / и кажите на мој Нично, здрој, чупче, здрој, / да брза Нично да дојди, нан, море, нан, / да откини Ничовица, здрој, чупче, здрој! (Драг. 201)

П. урви се Вид. урва 4; јурви се, јурви, мила ми врбо, / да ти искажам мојти јадови, / мојти јадови, мојти дердови, / што су притигнала (претргала) од свекур, свикрва (Црн. 31).

УРЕВА СЕ *жл. несвр.* урва се – *руши се*; девојче танко, високо, / не одај близу крај брегон, / брегон се рони, јурева, / ќе падни, ќе те подвати! / – Де гиди, лудо, будала, / што ти е тебе за мене? / – Жал ми е мене за тебе: / бело ти лице симиче, / черни ти очи череши. (Иљ. 72, Демирхисарско)

УРЕДИ *жл. свр.* I. 1. *стапи во (некаков) реo; нареди, суреди;* на екимо му велеше: / – Еким бashi, ич не бој се, / сечи, дупи, како знаиш, / само сельамет да видам, / јас сиромав да оздравам, / за куќата да си уреда / и децата да си удомам (СБНУ V, 63); ич не ти преличи, Фано, / боса по налони, / на диван да стоеш, / жалтици да броеш, / флорини да низиши, / гуша да јуредиш, / рудо грло да јуредиш (ИФ); ми се врати Марко добер јунак, / ми се качи на арапска коња, / ми си дојде во негова кујка, / ми се пикна во темна коњушница, / си јуреди двата добри коња (НСтв. VIII, 29–32, 200); уреди ги (Кузман) пушки на рамо, / нека дојдат они кај мене / и изан тебе да дадам (Р. 114, Блато, Скопско);

2. *организирана по установен реo; да ни живее младината, / да ја уреди републиката* (МпНОБ 221).

П. уреди се овде: ред се уреди – *помине по (ои-ределен) реo;* изворлие сабја ременлија, / немат јунак кој да ја отворит; / софра ред се уредила, / ред му падна на Марковото дете (Шапк. 4, 346).

УРИВА *жл. несвр.* и **урва** (Вид. ги значењата). 1. *руши;* потекол је Вардар мјатен и пороен, / мјатен и пороен, од брег на брег биет; / од брег на брег биет, брегот уриват; / брегот уриват, мостеи преливат, / каде мостеи седат млади колари. (Шапк. 1, 278)

2. *соборува, кутнува;* а Кузманојте сејмени / до каде што да фрлеа, / дебрани ми уриваа, / та се сториа стомина (Шапк. 4, 175).

3. *се сиушиа, слегува;* елен урива јод гора / в ливада трева да паси, / в јазови вода да пие (Шапк. 2, 142); намервам ена и друга, / намерва Стојна Попова – / од лозјето уриваше: / кушница грозје на глава, / шамија лапки у раци (Рап. 46).

П. се урива се руши; пливај, пливај, за брегон фаќај се! / – Ja се фаќам, јубава девојко, / ja се фаќам, брегон се јурива (ИФ).

УРИПА *гл. свр. изриꙗ;* шири, вири, бели Дунав, / ќердосај ми рамна става, / Турчин да ја не ќердоса, / Турчин тафра да не чине! / Па урипа бела Јана / удави се в бели Дунав, / там ќердоса рамна става. (Мих. 106)

УРНЕ *гл. свр. ог урва, урива.* **I.** **1. а.** *сруши, собори;* си виде мајка кај кука, / си виде куќа урната, / со црно платно покрита, / во дворје трева обрасле, / низ тревје змии пролазле (Пенуш. 6, 190) **б.** *во ѹасивна уђошреба;* да се урнит и калето, / јандим аман, / ... смешат и Варошот (Кис. 94, Охрид и Преспа). **в.** (прен.) *собори;* (партизаните) ден за ден се борат, / фашизмот да урнат (Рац. 43). **г.** *урне чест – ѻоѓази ѹостоинство;* колку пари ти ќе арциш, / и ја ќе ми ти поможам, / за да не си урниш честа: / куќа ни е домаќинска, / домаќинска прочуена (СБНУ III, 69).

2. *сїрча се, вїтурне се;* урна Јана, / урна Јана по полето (ИФ).

3. *їреїрча;* па ми слегна (бела Вела) во полето, / се наведна да ми жние, / санце басна, се наведна, / санце басна, се исправи. / Кога виде бела Вела, / го урнала сето поле. (Кар. 1, 77)

4. *симне, сиушии;* тера коња Асан до селото, / цело село ми је излезено, / ми ја носат, цанам, чучук Митра, / ми ја носат тија на гробишта. / Напре тргат, леле, попоите, / и по ними, леле, чучук Митра. / Штом говори, цанам, Асан-ага: / – Урнете је, леле, чучук Митра, / тргајте го, леле, бело платно, / уште сега Митра да ја видам, / пак носете Митра на гробишта. (ЗБР LXXV, ЕИ 4, 38)

П. урне се 1. *йоӣрча, юлеӣа, се вӣушиӣ; вӣурне се; со ѹрил.: смело:* над Кочанско Поле со фашишки орди / се урнавме смело во нерамен бој, / за страотни борби, за подвизи горди / Брегалница – сведок, песни ёе ни поји. (МпНОБ, 312)

УРНИСА *ং. свр. урне, разурне, сруши, разруши;* рипнало Кузман, прескочи, / цели се конак затресе, / тогаш се бегот јуплаши: / дали се конак урниса / или се земја затресе? (Ил. 88)

УРОНИ СЕ *ং. свр. орони се, изрони се (на зрница);* пак таја не се пульвит, / сегна си (момче) рака пазуа, / изваде црвено јаболко / и ми ја удри по ћердан; ћерданот је се урони – / удри ми моме да плачит (Шапк. 1, 327).

urosен *ং. প্ৰিয়. নারোসেন;* Вид. **urosи.**

УРОСИ *ং. свр. নারোসি;* овде: *ং. প্ৰিয়. у р о с е н:* невестице црноока, црничка, / што ти поли запретнени, запретнени, / запретнени, уросени, уросени? (Мих. 3)

УРОЧИ *ং. свр. I. দোনেসে উরোচি নেকুমু. II. উরোচি সে* сам себеси си нанесе урок, зло; *ফাইশি* урок; таму тие ми се подзатскриле, / ја видоа таа лута змија: / лели змија ми се урочила, / лута змија вчасо ми треснала (Цеп. 168); ти ёе јодиш краља Димитрија, / ёе му збориш краље Димитрија: / – Дејди, крање, крање господаре, / коњче ми се, коњче урочило (Рад. 26, Мариовско); али чујеш, црна Арапино, / девојка е многу урочлива, / ако 'а видиш, ти ёе се урочиш. (ИФ, Седнал Марко со мајка вечера, Скопје 1961)

УСВЕТЕН *প্ৰিয়. (যো)স্বেইণ;* ми отиде (цара) в црков во недеља / дојдоје му гласи од небеси: / – Ај ти тебе, царо Ефимјане, / имаш дома душа усветена (Јастр. 229).

УСВЕТУВА *ং. নেস্বৰ. ও উস্বেতি* Вид. **усвiti;** кога бевме мила мајко, помали, ацами, / ацами, – клети кесции, / сум запалил, – девет трла, / девет трла – сে руди јаганца; / кога гореја – гореа усветваја, / дори на Бога – гре му падинаше (Шапк. 5,

УСВИТИ *ѣл. свр. вжешии; жар сѣане, вжари; ќ' усвитите една свита маша, / ка ќ' одгрнам десната пазува, / ќе посигам, џанам, со машата, / ако е жива Јана, бре, ќе мрдни, / ако е умрена не мрднува (ИФ).*

УСВРЕСКА *ѣл. свр. одеонаш свреска; од солунско рамно поле / усврескаха, успукаха / пушки, бомби, динамити (МФ I, 2, 24).*

УСВРШИ *ѣл. свр. изврии; овде: облог не усврши – не ȝо исйолни веїувањеїо; кога вечер солнце ќе заоѓа, / тога јунак дома да си дојде; / да донеси три бели нишани. / Ако облог, облог ми го сврши, / ќе му давам три товари азно; / ако ли ми облог не усврши, / ќе му земам убава невеста! (Рад. 19, Мариовско)*

УСЕДЛА *ѣл. свр. сѣави седло врз коњ и сл.; оседла; е тизека, болен Дојчин, налбатин ми очи сака, / да заложа бело лице, тогај кона ќе поткова. / Тогај вели болен Дојчин, вели, море, ем говори: / – Уседлај ми добра кона, ќе го јана непоткован / и изнеси остра сабја, остра сабја колаклија. (Нед. 26, Малешевско); Вангелино, милој мое добро, / саноќ си ми на рака лежала, / дур ми десна рака отрпнала, / дур не могам којња да уседлом / не могам римејње да пристегном. (МПр. III, 3, 103)*

УСЕДНЕ *ѣл. свр. јавне; та расна Манол, порасна, / станал е јунак кăдарен, / уседнал конче ранено, / фоф Анадол е отиден, / при таја чешма шарена! (Теох. 617)*

УСЕРЕ *ѣл. свр. їејор. извалка, оїогани со фекалии; посерe; усрала Неда кошульче, / седнала Неда да плаче. – / О, тухо боже, до бога, / чудно сам чудо правила, / гниле сам крушке прејала. (Кар. Л.162); зажени се мома желка / по Прилепско рамно поле / у среќа ѝ ерген ежо / па ѝ раздра вастанчето, / па ѝ устра бели нози, / измрси ѝ руси коси (Кар.1, 13)*

УСЕТИ *ѣл. свр. I. сеїи, осеїи, їочувсївува; отишле гора зелена, / сите цвеќе набрале, / китка закачиле налево, /*

Безимка китка надесно – / тогај ми ја усетиле / оти е ќерка
Безимка (СбНУ XIII, 44); итар Митар итро оди, / итро оди,
итро носи – дења оди на папуци, / ношќа оди на трлици, / да
го никој не усети (Молер. 195, Разлошко); си слезохме долу в
поле, / малце есте да земиме, / благо вино да купиме; / ниљ нè
наска уситиа, / уситиа, уфатиа, / кого, мале, убисиа, / кого на
кол си удриа (Шапк. 5, 111).

П. усети се *сејти се, осети се, почувствува се;* Еврејче
се веднаш усетило / и се назад она повратило, / потргнало
сабја димискиа, / се пуштило Марко да го сечит (СбНУ XIII,
95); натема го това слепо Влаше, / нел му стори голема
превара, / нел му стори ѓаолска магија. / И Секула на кон ми
задрема, / тешка дремка ми го навалила, / и оружје, море, му
изваде, / а Секула не ми с' усетило! (Шапк. 4, 121); тогај
Марко ми се усети / и си зеде прсти да си кршит / и од очи
дробни солзи ронит (Р. 262 /2/)

УСЕТУВА СЕ *гл. несвр.* од у с е т и с е; *сеќава, чувствува;* а мор моме јубавино, / триж блазеј ти на тебика, / јем
сус мајка, јем сус татко, / а јазика пуст сираќ, / ни сус мајка ни
сус татко. / Сам лигнувам, сам станувам, / преку ноќа се у с и
т у в а м, / шик пирница пригрнувам. (Биц. 1, 146)

УСЕЌА СЕ *гл. несвр.* од у с е т и с е; па уигра дете
Дукатинче, / уигра си таја добра коња, / уигра го налево – на-
десно, / тогаш се е дете усеќало / оти му е Марко крс пре-
секло (Мих. 191).

УСИЛНО *прил.* 1. *шешко, мачно, болно, тажно;* де-
ња је жално и не је, / ношти је много усилно, / кога се моми
соберат, / момите на седенките, / момите песни да појат, /
момците с кавал да свират – / тога је много усилно / на клето
срце моминско (Пенуш. 6, 220); мамо ле, мила мајчице, / де-
ња е лошо и не е, / вечер је фното усилно, / ага се збера момите,
вода да си наливаа, / с момчета да си думаа (Молер.
83–84, Разлошко).

2. *моишне, многу;* нози да им троште, / усилно вного крв
ќе се чини, / поболе главе им скинете (Верк. 289)

УСИЛУВА СЕ *ѣл. несвр.* од усили се – *стапане сѣ* *їпосилен, їпосилно; засилува се;* ој леле ви, триста калуѓера, / зберете се и стари и млади / да исчатим триста евангели, / белки ќе се морето посопре! / Собраа се триста калуѓера, / чатили са два дни и три ношти, / како иде – ошт се усливува (Јан. 54).

УСКОКНЕ *ѣл. свр.* овде: *скокне;* коњот беше, мило добро, в пајван врзан, / тој ускокна, Јано јагне, да ми бегат (Р. 291, Јужен Брод, Пореч).

УСКРЦА *ѣл. свр.* *їпочне (силно) да скрица; заскрица, искрица;* зажени се танка Митра, / ... / тамо долу Овче Поле, / ускрцаа колиштата, / узрикаа волиштата (ХМ 6, 42).

УСКУБЕ *ѣл. свр.* *искубе;* овде: *искине;* селене, кметове, / мома золумџиска / золум очинила, / бостан ускубала, / џердан загубила, / јазе го сам нашел (Молер. 240, Разлошко).

УСЛАДИ СЕ *ѣл. свр.* да ти се услади – *да їши* *стапане слатко, да їши бидеј пријатино;* мари бабо стара, / куга да те свара? / – А бре синко млади, / макар на поклади – / да ти се услади! (МФ XI, 21–22, 98)

УСЛАНИ *ѣл. свр.* *їпокрие со слана;* што го викнале лудото младо, / што се прашале на лудо младо, / лудото вели, младото вели: / – Снаата ми је есенска слана, / кај ќе услани, сè ќе попари; / зolvата ми је пролетна роса, / кај да пороси, сè ќе порасти. (Фирф. 3, 158; Црн. 91); шо си, горо, шо си, горо, Ѓорѓи ле, / повенала, / дали роса, дали роса ... те уброси, / ели слана ... те сланоса? / – Нито роса ... ме уброси, / нито слана ... Ѓорѓи ле, ме услани (ИФ); повалило ми се дрво бршљаново: / – Зиме, лете, сè зелено стојам, / слана слани, не ме усланује, / ветер веи, не ме занишује, / роса роси, не ме обросује, / дури сега слана ме услани, / дури сега ветар ме заниша, / дури сега роса ме зароси. (Фирф. 3, 161)

УСЛАНУВА *ѣл. несвр.* од услани; *осланува;* слана слани, не ме усланува. / Откако ме мајка посврши, / слана сланит и ќе ме усланит, / ветер веит и ќе ме занишат, / роса

росит и ќе ме наросит (Мил. 426); повалило ми се дрво бршљаново: / – Зимо, лете, се зелезно стојам, / слана слани, не ме усланује, / ветар веи, не ме занишује, / роса роси, не ме обросује, / дури сега слана ме услани, / дури сега ветар ме зашиша, / дури сега роса ме оброси (Фирф. 3, 161).

УСЛЕПИ *ѣл. свр. ослеїи;* мајка Стојана водила / в бели цркви на преческа. / Црквите се затворили, / поповето унемели, / гаконето услепели. / Мајка Стојана питаше: / – Сино Стојане, Стојане, / кажи си тешки греове! (Молер. 248, Разлошко); На Лилјана говореха: / – Бре Лилјано, малај моме, / да не дојдеш, од дек дојде, / та докара тове цвете – / попове нѝ унемеа, /jakове ни услепеа. (Кауф. 720)

УСЛУША *ѣл. свр. ѹослуша;* Калинабрата не услуша, / закачи тешка навреда, / та спадна доле в селото, / та се фана на орото (Кауф. 823, Пирински крај); мртва си глава думаше: / – Грујо ле, Грујо Груище, / дали ти бре не услуша, / та ми одреза главата / како на јагне Ѓургево, / како на пиле Петрово? (Мих. 146); услушал га е берберето, / избричил ѝ е рука коса, / остал ѝ ја до дуга чумба (Верк. 282).

УСМЕВНУВА СЕ *ѣл. несвр. од усмевне се – насмевнува се;* седнал Марко с маќа да вечеря / сола. леба и црвено вино; / ем вечеря, ем си усмевнува (Јан. 66; СБНУ XI, 33).

усмеан *ѣл. ѿрио.* Вид. **усмее се.**

УСМЕЕ СЕ *ѣл. свр. несмее се;* у с м е а н – *насмеан;* па ми стана, Лазаре, богати Jax, / усмејано / усмејано, Лазаре, урадвано (Р. 262 /5/).

УСМИХНУВА СЕ *ѣл. несвр. од усмихне се – усмевне се, насмевне се;* ој ле Марко, ој ле мили сину, / што вечераш и се усмихнуваш, / дал се смееш на добра вечеря, / ил' се смееш на мојата старост? (Пенуш. 5, 188)

усмрден *ѣл. ѿрио.* Вид. **усмрди се.**

УСМРДИ СЕ *ѣл. свр. стапане смролив;* овде: усмрдена вода – *смрдена, смролива вода;* да набериш,

Мито, да набериш, / да набериш, Мито, идна китка цвеќе! / Се излажа Мита, ми се свали, / ми се свали Мита, доло на портата. / Ја замина Мита, ја замина, / ја замина Мита вода јусмрдена. / ... / Пубигнала Мита по турцки џандари. (Биц. 1, 51)

УСНЕ *ѣл. свр. засѣиe;* узнал ми је владика / Ристо Богу на колена; / Ристос ми го скориваше: / – Стани, стани, а владику, / ето ти се Лазарици, / Лазарици, посестрими, / што ќе дарчок ќе 'и дарвиш (Мил. 443).

УСОЛИ *ѣл. свр. насоли;* сваќе, сваќе Стојанице, / што је сваќа несолена, / што не дојде наше село /.../ малко солца да зајмеш / сваќа да усолиш? (Фирф. 2, 201)

УСОНИ *ѣл. свр. сони;* сончик усонив – видов сон; легнал ми Делчев, заспало ... / кога се од сон разбуди, / Делчо ми вели, говори: / – Дружино верна, зговорна, / лоши си сончик усонив: / лута ме змија, бе, клукна / од лева страна во срце (Мрнп 115); кад усонил и извикал / на владици, на ѓакони и попове: / – Почекајте, ќи ви кажам нешто! (Драг. 41)

2. *засѣиe;* Света Недела тивко говорит: / – Свети Јоване, мило брате ле, / ... / Усони си ја змејчена мајка / и земи си го змејче малаво. (Трен. 7, 107)

УСПАВА *ѣл. свр. Вид. успие;* ластавице, мори, црно пиле! Не шетај се, мори, горе-долу, / горе-долу низ бавчето, / ќа растераш билбильчето, / ќа пробудиш господара! Сама сам го успавала, / сама ќа го, мори, ја пробудам (Ѓорѓ. 123).

УСПЕВА *ѣл. свр. Вид. успие;* ластвице, мори, црно пиле! / Не пуштај се, мори, горе-долу, / горе-долу, низ бавчето, / ќа растераш билбильчето, / ќа пробудиш господара! / Сама сам го успавала, / сама ќа го, мори, ја пробудам (Ѓорѓ. 123).

УСПИВА *ѣл. несвр. од успие. I.* Вид. успие I; Катерина ошче седе, / успива си машко дете (Шапк. 4, 32); море сношчи дојде од туѓина, / ајде саа нојќ сум го успивало, / ајде дури зори ми заспало! (Црн. 100); послушала го Гроздана, /

па стана рано порано, / обанала машко дете, / обанала и успала; / ем успива ем нарача: / – Да спијеш, дете, да спијеш, / дур до тамо да ида, / и од тамо да се врна (Тош. 163, Пиринска Македонија).

II. се успива Вид. **успие се**; славеј се милно молеше: / – Не ме продавај, девојко, / и мене води сац тебе, / ја ќе те рано разбуѓам, / ти ќе се рано успиваш (СбНУ II, 61); Јана је итра невеста, / та па деверче учеше: / – Дејане, мало деверче! / Пиј, брату, не опивај се, / спиј, брату, не успивај се (Шапк. 1, 14); колку гајда свири, моме се јуспива, / моме се јуспива и се поднасмива, / па се чуди момче как да ја разбуди, / кротко се приближи, милно ја прегрна, / милно ја прегрна, слатко ја целуна. (ИФ, Заспало девојче на бистро изворче, Т. Велес, 1954; Фирф. 2, 340)

УСПИЕ гл. свр. I. *найправи да засије некој; засије некоѓо*; узборувале се Јанини друшки: / – Ој друшки, друшки, Јанини друшки, / ајде д' одиме вечер у Јана, / да успијеме Јанина мајка, / да загубиме убава Јана (Црн. 215); невестите жално милно плачат: / – Мили наши, сами машки деца! / Та кој ќе ве обана, успие, / та кој ќе ве повие, развие? (Тош. 13, Пиринска Македонија); дојди, соне, дојди, / Мариче да спие! / Дојди, соне, дојди / од Битола града, / ти да ми успиеш / мое то Мариче! (Кав. 8–9, Пирински крај); кога беше јутре рано, / рано, рано у недеља, / омила си е главата, / завила си е косата, / обањала машко дете, / обањала и успала (Мих. 235–236);

II. успие се *иадне во (долабок) сон; засије (долабоко)*; успала ми се девојка в камења, бели бигорје, / тује помина татко је: – Ќерко ле, мила ќерко ле! / ... зашто си ми се успало? (Бел. 260, Галичко); немој да земеш овчара, / овчар сом го имала / до повноќ сом го чекала, / на страга сом се успала / со жвто ведро во руке, / со кор алишча на себе, / со кăносане ручице, / со чатмосане вефице. (МФ II, 3–4, 431; Биц. 9, 22); ми се успало моме Божана, / ми се успало меѓу мајка е, / шилки шилеше нејзина мајка, / шилки шилеше ќерка будеше: / – Ај стани, стани клинчарнице ле, / твојте другачки ти

заминаја (Цел. 191, с. Арбиново); тогај (Радич) веле и говоре: / – Ангелино црнооко! / Што м' остави да с' успиам? / Тебе Арапин ќе земит. (Мил. 237); што си се успал толку, братенце, та ме не чуеш? / Кој ќе ти, брате, летовина збира? (СбНУ XI, 17–18); *со ѹрилозиїтє: од вечера:* не го веруј, маје, не го слушај, / од вечера, маје, се јуспало, / мене остај младо уздубено, / со ручице, маје, кончосане, / со кол пика, маје, во сред чело, / со веѓице, маје, чатмосане. (МФ II, 3–4, 447); **тешко:** си послала Јана, си легнала, / тешко Јана се успала, / ми дојдоа клети Турци, / отепаа три амани (Стр. IX, 1, 66).

УСПИСКА *ѣл. свр. п и с н е – одеднаш ѹочне да ѹиска, да ѹишиїти;* успискаа триесе билјарки: / – Проклет да си, незнајна дељо, / как не можем Филип Маџарину! / Одговара Марко Кралевиќи: / – Ја го правам за вашето добро. (Драг. 71)

УСПИСНЕ *ѣл. свр. ѹисне, сишиїти;* узвикна Стојан, усписна / под таја бука висока, / под таја сенка широка, / на таја чешма шарена (Р. 144, Скопско).

УСПРАВИ *ѣл. свр. исїрави (уѓоре), извиши;* овде клетва мие ќе земеме / и за сабја клетва ќе земеме. / Јусправите вие два бајрака – / једен ален, море, други бели: / алениот ми је за на крвје, / а белиот ми је за слобода! (Мирп 108).

УСПРЧИ *ѣл. свр. Вид. упрчи;* замени се Зајко, / Зајко кукурајко / растресол си гаќи, / упрчил мустаќи (Кар. 1, 11)

УСПУКА *ѣл. свр. ѹочне одеднаш да ѹука; сиука;* од солунско рамно поле / усрескаха, успукаха / пушки, бомби, динамити (МФ I, 2, 24).

УСРАМИ *ѣл. свр. I. засрами, ѹосрами, ѹосрамоїти;* дегиди моме убаа, / убаа жолта Гркинка, / ако ние те одврзиме, / нè страв да не ни избегаш, / пред царо да нè устрамиш (Цеп. 158); кога чуле кралеи и банеи, / кога чуле валбите од Марка, / сите, брате, се изнасмејале, / сите шега нему му се збиле, / и го Марка многу устрамиле (СбНУ II, 116);

стари Јано, стари Јано, Лазаре, љуто колнит: / – Ој голаби, ој голаби, Лазаре, два голаби, / два голаби, три голаби, / ни летале, ни претале, / што ме мене, устрамивте / пред моиве, Лазаре, страмни гости (МФ VII, 13, 199)

П. устрами се *почувствишува срам; засрами се, посрами се;* тога ми се сестра устрамила, / та си влезе во земни ќерали, / ничкум легна, дробни салси ронит, / дури ми го ќерал завадила (Мил. 200); кајмакамо се устрами, / и сам тргна да оди, / кумитите да вати, / и заповед издаде, / царцка војска да оди, / да сардиса кумити (СБНУ XII, 84); Фросина ми 'и разбрала, / Фросина ми се устрами, / натре си влезе в одајче, / Јанино сонце загина (Шапк. 4, 14); ракија ќе сака, Каљо ќерко, / ние си немаме, / дејгиди Каљо, ќерко мори, / ќе се усримиме, / дејгиди врашко чедо море, / ќу се усримиме! (Црн. 62); ракија ќе сака (лудото), Каљо ќерко, / ние си немаме, / дејгиди Каљо, ќерко мори, / ќе се усримиме, / дејгиди врашко чедо море, / ќу се усримиме! (Црн. 62)

УСРАМОТИ *зл. свр. I. устрами, посрами, посрамоти;* ако јас го устрамота, / ако му леќе донеса, / глаата да ми ја пресечит, / на ражен да м' ја испечит! (Шапк. 4, 166); ај море старци охридцки! / Јас немам што да ви чинам, / два крсадера сум клало, / мене ме устрамотиле, / мене ми леќе донесле, / Дебарон не го послале! (Шапк. 1, 164).

УСРЕЌА *зл. свр. во пресреќа, пред себе; Тодор ќе иде комита, / стара го мајка не пушта, / Тодор си мајка не слуша, / Тодор си ојде комита, / накачи гора зелена, / усреќа сретна млад овчар (Мих. 278).*

УСТАНЕ *зл. свр. поведе борба; втората пушка што пукна, / Тобур исано стрелија. / Па му распрсна дружина. / Дине Дирманчов устана, / пет дена оган држеше / у тоа село Пăтăли. (Кит. 3, 146)*

УСТЕГНЕ *зл. свр. I. сбегне; у сабота Марко нарачаше, / у сабота Марко пред Велигден: / – Јанѓелино, мило првно љубне, / ега станеш од саран порано, / да устегнеш коња, да обрежаш / и менека порано да скрнеш, / ега ида по-*

рано на црква, / да не ида црква на отпусо. (Кост. 144, Малешевско); устегна си Марко тија врани коне, / та киниса на бој да си иде, / поминал е крај река Бистрица, / тамо најде триесе билјарки (Драг. 70); устегна си коња ситноода, / дури нога на зенгија сложи / и онаа нога да префрли, / удри коне сос четал камшија, / та си ојде на Маркови порти, / дваж повикна, трипати потчукна, / нема маќа на порти д' излезне. (Пенуш. 5, 190); послушал је Огнан дете, / та си стегна башчин којна / брзоода, шарконога, / шарконога, свездочела. / Устегна го, уружа го, / та си ојде у Дунаво... (Кост. 213, Малешевско)

II. устегне се *стегнє се*; устана си Грозда, устегна се, / ојде у гора зелена (Р. 209); зашто си се, рако, толку јустегнalo, / алени колчаци, сини беневреци? (ИФ)

УСТОИ СЕ *ঠ. свр. овде: зас্টои се (поворче време во извесна положба); овде: ос্টане немажена; устојала се Стојна девојка, / устојала се до сто години / на сто и една се свршила / на сто и две се омажила (ИФ).*

УСТОРИ *ঠ. свр. I. найрави, учини; станала и руса, / ... / вечере зготвила: / тая усторила девит чисти пити / и си расточила девет баници (СБНУ XXXVI, 32); фати, Боже, лјатна роса, / да навадиш лјатнини, / лјатнини и зимнини, / да са ранет сирумаси, / сирумаси и сираци. / Ја пудајте сас ситу, / да је сита гудина, / да усторим Богу кулак (Ил. 345); циле ле, пиле орлово, / што ти сাম измет сторило, / та и ти на мен' устори? (Кауф. 34, Пирински крај); со гл. на прави: Стана му 'и усторила (на момчето), / усторила, направила / девит лјулки на гајтани. (Кауф. 768, Пирински крај)*

II. устори се *стори се, учини се, найрави се; мэр оди, Яно, мэр оди / девет години главена, / га дое време за свадба, / здрава се болна устори, / чудна понуда поискај – / од дива коза сирене, / од кошута пресно млеко. (Кауф. 230, Пирински крај).*

устрамен *ঠ. ঈরিয়. од у с р а м е н; не стој вишин, покланај се, Лазаре! / Оп невесто, оп невесто, Лазаре, црно-*

oke, / што си толку, што си толку, Лазаре, уведено, / уведено, Лазаре, устрамено? (МФ VII, 13, 195)

УСТРАМИ *ѣл. свр.* Вид. **усрами**; јуначе, море, јуначе! / Убаво рока цаливај, /.../ да не устрамиш татка ти, / да не устрамиш мајка ти. (Јастр. 440); стари Јано, стари Јано, Лазаре, љуто колнит: / – Ој голаби, ој голаби, Лазаре, два голаби, / два голаби, два голаби, Лазаре, три голаби, / ни летале ни летале, Лазаре, ни претале, / што ме мене, што ме мене, Лазаре, устрамивте, / пред моиве, пред моиве, Лазаре, страмни гости, / страмни гости, страмни гости, Лазаре, пријатели! (МФ VII, 13, 199)

УСТРАШИ СЕ *ѣл. свр.* *уѣлаши се*; овде: во синонимен *сѣрећ со* *ѣл.* уплаши се; кога го видоа Марка Кралевиќа, / с' уплашија, богме ле, с' устрашија. / Запре коњо Марко Кралевиќе: / – Ој ви вије, варошки девојки, / попејте ми преѓешната песна. (ИФ, Песна ми пејат варошки девојки, с. Локвица, Порече, 1969); Турче викат од далеку: / – Ја излези, млад Стојане! / Стојан ми се уплашило, / уплашило, устрашило: / – Леле, леле ја сиромав! / ... / ами сега што ќе чина, / каде пари ќе ѝ најда (на невестата), / назод Турче да ѝ врата! (Мил. 178–179); *ѣл. ڀриڊ.* устрашен: и ми стана сестра Ангелина, / ми отвори нивни вити порти / уплашена, мошне устрашена; / кога виде глаа од Арапа, / го прогрна млада Ангелина, / го однесе в шарена одаа (Мил. 122).

УСТРЕЛА *ѣл. свр.* Вид. **устрели**; собрале ми се, набрале ми се, / набрале ми се триста јунаци, / никому око на му го фати. / Што ми се најде жалто Еврејче, / да му устрељат звезда Деница, / звезда Деница низ златен прстен (Мил. 230); баче ле, баче Стојане! / Подмести се од местото, / да не те Господ устрела / од јаснина до пладнина! (Кон. 177); Мадри-ага говореше: / – Ајде вие мој сејмени! / Што стоите, што гледајте, / донесите лак и стрела, / устрељајте ова пиле, / ова пиле соколоо! (Мил. 445)

УСТРЕЛАТО *ирио. сӣреловӣшто, брзо како сӣрела;* она гледа говедаро: / – Море, говедар јас нејќу, / говеда кара пред него, / море, устрелато бега (Мих. 163–164).

УСТРЕЛЕН -лна *ирио. устрелно билје – смртносно билје;* Стојна и Стојко се содружиле, / ми останале по патиштата. / – Ај не берете, Стојна и Стојка, вашето билје погано билје, / нашево билје устрелно билје (Ник. 116, Охридско).

УСТРЕЛИ *жл. свр. и устрела* **1.** *урни, по̄годи, убие* (*со сӣрела и ор. оружје*); тогај вели Мара, вели и говори: / – Робини, робини, дајте до два лака, / дајте до два лака, дајте до две стрели, / за да си устрелам три бели гулаби (Кон. 205); па они на Мара велат и говорат: / – Не сме дошле, Маро, за да нас устрелиш, / тук сме дошле, Маро, мома да гледаме, / мома да гледаме за нашег брата! (Кон. 206); Мадри-ага говореше: / – Ајде вие, мој сејмени! / Што стоите, што гледајте, / донесите лак и стрела, / устрељајте ова пиле, / ова пиле соколоо! (Мил. 445); што седите, Лазаре, сеир гледате, / што н' земете остри стрели, / д' устрелите лепо пиле? / – Не сум пиле Лазаре, за стрелање, / тук сум пиле допуштено / (j)од твојот Лазаре, мили сина (ИФ)

2. *устрел устрели – уст̄релотӣ ги со̄пре;* Маринка вели, говори: / – Огин изгорел селото, / пресанала им водата, / пуста да им е кашчата, / устрел устрелал говеда, / бутур 'и фанал конето, / метил 'и фанал овците, / краста фанала козите, / еле је грубно момчето (Кост. 51, Малешевско).

Со прилогот: **однатре:** ој ти, синко, Кралевиќе Марко, / ти се готвиш во Костур да идеш / за да губиш Велета од Костур, / ти не можиш него да погубиш, / оти тоа ми е затворено, / вјако кале, кале од железо, / порти му се богме, челикои, / тој однатре тебе ке устрели (СбНУ, XIII, 101).

УСТРЕЛУВА *жл. несвр. од устрели и устрела;* и ми ја дочу Петре војвода, / Петре на коња, Јана на полпät; / Петре на полпät, Јана на порта. / Со стрела стрелит, не ја

устрелвит, / со коња трчат, не ја втасуват (Мил. 23); Тrenoј моме, карафозе, / шо ме милно подгледнуши, / на срце ме устрељуши / на глава ми болки давиш? / ... / ка ме чиниш луд да одам / за твоите црни очи! (МПр. III, 3, 101); море, моме черноока, / вино ли са твојте очи / или љута баш ракија / кат ме милно погледнуваш / на срце ме устрељуваш, / на глава ми болка даваш. (МПр. II, 4, 125).

УСТРЕСКА *ѣл. свр. стїреска, оденаш ючне ѹа Ѧреска;* од солунско рамно поле / устрескаха, успукаха / пушки, бомби, динамити (МФ I, 2, 24).

УСТРОПА *ѣл. свр. стїроїа;* издрнкали белезици / устропали ѿрданите. / Провикна се стара мајка: / – Леле, Јано, бела Јано, / што ти дрнкат белезици, / што ти дрнкат ѿрданите? (Мих. 54)

УСТРОПНУВА *ѣл. свр. од устропне – стїроїне; стїроїнува;* єди ѿрко, мила ѿрко, / што ти ѿрдан устропнуе? (Црн. 68)

УСТРПНЕ *ѣл. свр. стїрїне, оїтїрїне;* се разбудил лудо, рака устрпнала, / рѣка устрпнала, мома избегнала; / и на перничката веле, ем говоре: / – Перничко душманко, камо ми момата? Мил. 451)

УСУКА *ѣл. свр. и усуче – со сукање наїрави.* **а. конец, врвца;** му се фати за десна пола, / му се фати лен појасмо, / го усуга тѣнка врвца, / па го пушти у пеколот (Мил. 53–54). **б. свека;** да станеш (бела Петкано) јутре порано / да месиш вити колаци, / да усугаш жати свешти (Стоил. 15). **в.** (умеси) баница, ѹитїа; па се врни од зимници, / запрегни поли ракави, / омеси бела погача, / усугај тенка баница, / ќе идем деди на госје / мене дедо, тебе татко (Мих. 99); станала рано Струма нејеста, / ми усукала девет зелници, / ручек однесла на мајсторите, / си зазидале Струма нејеста, / да задржи сидот што сидале (Стоич. 187).

2. увие. **а. деїе;** а тај ле млада робинка / ни јаде, џанам, ни пие; / машка си рожба родила / сред таја гора зелена.

/ Сопаша појас копринен, / та си усуга детето, / име му тури
Манолче (Совр. XV, 7, 437). **б.** *мустаки, брада;* Караџа си
њима не слуша, / потстегна коња дорија, / (ј)усуга црни мус-
таќи, / развитка крстач бајрака, / со све ми коња дорија (Р.
114, Блато, Скопско).

усукан *гл. приq.* од у с у к а; еј клучаре, море бу-
лукбаши, / није двама брата са ќа лежим, / са ќа лежим, море,
сто години, / ниту знаем, леле, зима ле је, / зима ле је, леле,
пролет ле је, / пролет ле је, леле, зима ле је, / лете ле је, леле,
есен ле је, / сос брада сме, леле, усугана, / сос мустаки сме,
леле, на рамења! (ЗБР IV, ЕИ 1, 17)

УСУНЕ *гл. свр. I. осамне;* се стемна, легна – задреми, /
удри Дојница – усуга, / си вјавам коно, си ода, / си ода да го
напија (Рап. 46); удри звезда над село, / мене ми се стори –
усуга. / И си ја вјана којната / право на чешми јотидо(в)
(Црн. 206).

II. усуне се 1. расони се; Марко пијан тешко се усугни, /
а Арапин весел и превесел, / весел кани убава Елена, / да ја
води у Арапска земја, / да му биде верно младо либе (СбНУ
53, 738).

2. усуне ми се сони ми се; си шетав три дни и три ноќи, /
ништо ловчек јаска не уловив / ... / туа, брате, ми се усугнало
(Р. 225, Битолсо);

УСУЧЕ *гл. свр. a.* Вид. усуга 1. а; јас момче тер-
зивче не сакам – / сабајле ќе ме скорива / конците да му усуг-
чам / и на скут да му преспијам! (Црн. 179); та појди си (ти) на
Леген чаршиа, / та купи си сè карака свила, / усучи си три
силни гајтани, / та појди си во горното лозје, / тамо имат др-
во кистатово, / префрли си три силни гајтани, / та врзи се под
белото грло, / сама себе, сестро, удаи се, / за тебе се земја не
мирујет (Мил. 355–356); просто тебе твоја мајка, да си појдиш
покрај море, / да усучиш танка врвца, / да ја пуштиш у
пеколот, / да се фати твоја мајка / твоја мајка грешна душа
(Мил. 53). **б.** Вид. усуга 1. б; невесто, млада невесто! / Ај
усучи ми свешчици, / лели вистина умрело. / И је усуга

свешчици, / та си отиде Бојана, / си собра цвеќе ружица, / за да запалит свешчица (Мил. 266); Мирче мајка скореваше: / – Стани, стани, стара мајко, / усучи ми жолта свеќа, / сите в црква испојдоа, / сите коњи изврзаа / кој за трнче, кој за грмче (Кит. 34–35) **в.** Вид. у с у к а 1. в; запрегни поли ракаи, / ти да ми месиш / Вельо, Вецо, мори, / девет погачи, / да ми усучеш / девет тепции, / да ми заколеш / девет кокошки (ИФ); ој неесто, брза работнице, / кога дојде, кога заработи, / да јусучеш на свекор печио, / да ѝ ставиш на кума вечера. (ИФ, Ој неесто, Кичево, 1968); јас сум, сестро, отвори ми, / здраво живо од мајка ти, / од мајка ти, од браќа ти, / ти на свадба да повелиш, / девет погачи да месиш, / девет колаци усучиши. / И накити девет киски, / девет киски ран босильок, / ран босильок, зелен бршлан, / полепен со жолти фрак (СбНУ XV, 55)

УСФРЛА *ঠ. несвр. যোচনে ওদেনাশ দা ফরলা;* Илија татко не слуша, / потера коња наеро, / усфрла пушка оддалек, / увикна тенко високо – / чуле го Турци сватови, / чуле го и го фанале (Кон. 57).

УТА *ঠ. несвр. বা উঠ, উঠকা: ইডাবা, ইসিউশিটা স্পে-
সিফিচেন শব্দ;* изговори Стојан мајстор: / – Е, тизека, Струмке кралице! / Пуст да ти стое Бендер града, / утки да утат у девет цркви, / суи да стојат до девет чешми! (Шапк. 4, 284); гугутките гугаа по чардаците, / утките утаяа по оџаците, / коли крцкаат по друмовите, / Румена мајка дворје си мети, / Румени друшки на вода ода(т) (Стр. IX, 2, 38)

УТАИ СЕ *ঠ. свр. অব্দে; স্থিত্বনে (সে), স্থিতি (সে);* свекор свекрва гувореа: / – Схао Китано, Китано, / пливни ми, чедо, набрже, / дано ми на крај испливаш, / дано се море утае! / – Пливнала млада невеста, / и си се в море удави. / Утајло се морето / заминаа сватовето (СбНУ ЛIII, 351); ага за неа ојдоа, / небо се бе разјаснило, / море се бе утајло (Молер. 176, Разлошко).

УТАЈУВА СЕ *ঠ. несвр. ও উতাই সে; স্থিত্বনুবা (সে),
স্থিতিশুবা (সে);* ја Гуро му вели, вели ем говори: / – Пиле мо-

ре, пиле, пиле соколенце! / Што ми кука, пиле, саран та поа саран, / това си је, пиле, моја мила сестра; / што ми кука, пиле, вечер та па вечер, / това си је, пиле, моја првно љубне; / што ми кука, пиле, ич се не утавја, / това си је, пиле, моја стара маќа (Кост. 232, Малешевско); узе млада да си го утеши, / она теши, он се не утавја. / Удари го сос десната рака, / удари го меѓу двете вежци, / с прстене му белези турила (Кост. 167, Малешевско); и на дрвото до три кукавици: / една кука заран, та па заран, / друга кука вечер, та па вечер, / трета кука, ич се не утавја (Павл. 294, Малешево; Пенуш. 5, 192); заблејала вакла овца / та ич си се не утавја / туку блее и ден и нош / та ја пита чобанино: / – Мари овцо вакла овцо / што си блееш и ден и нош / та ич си се не утавјаш (Теох. 136); узе млада да си го утеши, / она теши, он се не утавја. (Кост. 167, Малешевско).

УТАЛОЖИ СЕ *ѣл. свр. и сталожи се – овде: смири се, скројши се, усюкочи се, утиши се;* дали ми те сечи срце / зашто молчиш, мило ќерче? / Дали ми ти се олесни? / Што се толку уталожи? / Кажи, ќерко, жити мене, / што си толку налутено? (СБНУ III, 70).

УТВРДИ *ѣл. свр. наїрави нешићо тврдо, црвсћо, јако;* Бог го убил Марко добер јунак, / ја јутврдел црната катрана, / ја потпалил млада Марковица, / си јузеде това машко дете, / ем си зеде сребрена кочија, / па си дојде негови дворови (Р. 139, Скопско).

УТЕЛИ *ѣл. свр. оїтели;* сура кравица, суро теленце утелила, / сами го утелила, сами го улижала, / сами го пулекувала, сами му лек дала, / да даде лек и на (болнија) (СБНУ XII, 150)

УТЕПА *ѣл. свр. вид. отепа;* што се пофалил Жолти Гине: / – Јас сум, рекол, утепал / до деведес и девет мина: / јиским јошче да утепам / тоа краљот Марко! (Шапк. 4, 317); долетаја два галаба / на тој дрво јаворово, / испуштија ситен пердух, / напрашија чаша вино, / разљути се Димитрија, / па си фрли с тенка пушка, / па утепа два галаба (ИФ); загрмело

е у Овче Поле, / па трештило море Султан-Тепе, / утепало това сиво стадо (Мих. 100); Света Недела тивко говорит: / – Свети Јоване, мило брате ле, / ти не ми можиш да е утепаш. / Ајде појди си Солунско поле, / собери си и се соноине, / се соноине од овчарине. / Усони си ја змејчена мајка / и земи си го змејче малаво. (Трен. 7, 107)

П. утепа се Вид. **отепа се**; не оди, моме, крај брегон, / брегон се рони, ќе паднет, / ќе паднет, ќе се утепаш (МФ XXIII, 45, 124); моме се лулат, еј Гурѓе ле, / на осој дрво. / Лудо го гледат, еј Гурѓе ле, / од присој место. / Кроце нишајте девојче, еј Гурѓе ле, / оту е јаже многу јазливо, еј Гурѓе ле, / оту е место многу камливо, еј Гурѓе ле, / да не ми паднит да се утепат, еј Гурѓе ле! (Ник. 126, Охридско); Перуниче девојче, / не стој, Перо, на брего, / брег се роне, ќе паднеш, / младо ќе се утепаш! (Шапк. 1, 447)

УТЕРА *ѣл. свр.* о т е р а – (*за ѡобиѣток*) изгони; тој Осман Мура харамија, / ... / да не му дадат, Масо, да не му дадат / тој да плењават стока братска каурска, / ... / та да јутерат, Масо, та да јутерат / во Долна Дибра латинска, / де мори Масо, латинска (Пул. 52).

УТЕСНИ *ѣл. свр.* о т е с н и – *стїане шесен*; Зенепо, бела кадано, / стана девет-десет години, / всичко си, Сенеп, имаме, / само едно си немаме. / – Алијо, прва севдијо, / мен ми са дреи укасели, / укасели и утеснели. (Кауф. 218, Пирински крај)

УТЕЧЕ *ѣл. свр.* *ѿобегнє* (*ѹефиништивно*); (Дојчин) си крена боздогана, / та си фрли по Турчина, / и боздоган му утече / и не погоди Турчина (Мил. 222); туку рече (Грујица) на машкото дете: / – Иди, сину, крај твојата маќа, / милувај се крај нени (не(j)ните пазви, / та укради ношче ибришимче, / да пресечеш тове свилен гајтан, / да бегаме, сину, да утечем. (Кост. 212, Малешевско); пуштете ми десна рака / да си сплета руса коса! – / Пуштиле ѝ десна рака, / сплела си е руса коса, / побегнала да утече (Мих. 106); кога оддали убава Јана,

/ кога оддали и му се пофали: / – Ај оре Петре, Петре
Вајрадин, / в рака ти паднав, пак ти утеков. (Трен. 6, 53)

УТЕШИ *жл. свр. 9онесе утеша;* седум години станаа /
болна ја кај лежам, / при мене никој не дојде / за да ме утеши,
/ само мене ми дојде / мојето прво либе (ИФ); проговори
младата невеста: / – Прости мене, куме господине, / да утеша
млади младожена. / – Просто да је, премлада кумице, / утеши
си млади младожена (Кост. 167, Малешевско); побегнал си
Зајко / напрчил опашо, / раширил ушите / в голи очите / да
не би га стигнев / белите 'ртове / што мож' да утеше /
младожења не е. (Кар. 1, 12)

УТЕШУВА *жл. несвр. од утеши;* расплака се младо
младоженче, / сите са го наред утравале, / дете мало не се
утешува (Драг. 59); земале ја младата невеста, / па си ошла у
лепана црква. / Привеле ги да ги венчат, / расплака се млади
младожења, / сите тешат, не се утешуе (Шапк. 4, 197).

УТИШУВА СЕ *жл. несвр. стишувасе – спане
тих; спивне;* овде: (прен.) умири се, смири се; па го зема
младата невеста, / тиши, тиши, не се утишуе. / Па го фрли од
врх од себе: / – Проклет да е тој што жене сина у пелени, /
проклет да е мој стари татко што ме даде! (Шапк. 4, 197)

УТКИНЕ СЕ *жл. свр. оїкине се – спаси се;* мојата
мајка душманка, кабаат има: / магија ми има чинето, / чужда
сабја мен да не ме фата! / Туку идно да се утбере, / он да хо-
де, мојта сабја да зева, / да ми а сечите мојта глава, / и јас да
се уткинам ивија! (Вардар 27–28)

УТОКМИ *жл. свр. I.* 1. *спокми, спреми, приготви;*
сврии; мама жене сина питимиа, / у петок го мајка утокмила,
/ у сабота огледници дошли, / у недеља сина је венчала, / у
понеделник сина закопала, / у торник је снаа испратила
(Шапк. 1, 57–58); а кирации говорат: / – Тоа ни је утокмено, /
за свадбата вино носеме (Шапк. 1, 131).

2. *спави (нозе) една 9о 9руџа;* кажи ќерко, жити мене,
/ што си толку налутено, / налутено, намуртене? / Очи црни

заклопило, / бели раце прекрстило, / брзи нозе утокмило, / како да си се свршило (СбНУ III, 70).

П. утокми се *стокми се, а. сирреми се, приготви се.* **б. сврши се;** додек је мома при мене, / левен одила, носила, / левенску песен пејала, / левенско оро играла, / утокми се, зацрни се (Горѓ. 28); Димитриа, Стамболлиа! / Утокми се Димитриа / за девојче прекоморско, / ама му го ногу кудат, / едни викат: болникава, / други викат: маалуша (Шапк. 2, 153).

утонат *гл. приг.* од утоне; галена Рада не се (j)одзива. / и ми се вкачи Радина мајка, / и ми (j)отвори шерена одаја, / кога ја виде галена Рада: / Радини очи мрежа фатиле, / белото грло крв утонало, / рушкото ноже е преку перницица (Фирф. 3, 107).

УТОНЕ *гл. свр. 1. йојоне, пројадне; йојоини, уйоини се;* утонала ми девојка / в длабоко, тивко езере, / никој крај неа немаше, / ни татко, ни стара мајка (Р. 404, Мијачко); излезна мајка од чардак, / подигна бели јоргани, / виде Димитре убоден, / убоден, у крв утанал / и се од душа одделил (Мих.153); загази Бојана бел Дунав, / загази и ми утона (Трен. 2, 62); Марко чува тај гора зелена, / сваки вечер оде обноде, / еден вечер не гу е јобнало, / треќи заран ишли и обишло, / ливадите крви утонале (Фирф. 2, 399); а што се месец у крви утанало, / ќе загинат паши и цареве; / а што се звезди по крај бегале, / тија се си тажни сиромаси (Драг. 124); од жалби е земја продумала: / – Ој ле мале, ој ле стара мале, / не доодеј, мале, мила мале, / кога дојдеш котел сази спустиш, / тело ми е ф сази утанало. / Бог да бие Умеро берберо, / шо ми ости коси до поаси, / у коси ми две змии пилаа. (Молер. 222, Разлошко)

утопен *гл. приг.* од утопи се; ја си пројдов из гора зелена, / нишчо стреќа не сум си стретило, / морва дремка шчо ме предремила, / на коњева тонка половина; / голем сончук шчо сум дogleдало: / месечина ф корви утопена. (Шапк. 4, 192); от убодие Павлева коња, / Марини ножа в крв

утопена, / пак не отмиле сестра на брата. (Икон. 11, Дебарско-Кичевско)

УТОПИ *жл. свр. I.* *йотои со нурнување во вода, крв и џр.*; а што беше Марко од Вароша, / тој ми зеде шавар рогузина, / ја утопи лоја и катрана, / ја завитка младата невеста, / ја запали, чудо, од нозете (Цеп. 110); Павлева коња / да убодеме / с Марино ноже. / Пак убодое / павлева коња, / с Марино ноже / в крв утопено! (Р. 404, Мијачко); ај ви вие, два браќа роѓени! / Што је овој збор што ми зборовите! / – Кога си ни, сестро, на праина, / изваи си твоите ножеи, / што се ножје в крви утопени (Мил. 71).

II. утопи се *йотои се*; го дogleда негва стара мајка: / – Ај ти, Митре, ај ти, синче мило, / што си олку, синко, ујадвено, / што ми рониш, синко, дробни салси, / сè во салси си се утопило, / дури си ја земја навадило, / од жаљои, Митре, од плакои? (Мил. 260).

УТОПУВА *жл. несвр.* од утопи; *йотоиува*; леле, леле, јас сиромав! / Сам легнувам, сам станувам, / на полноќ се разбудувам, / ... / перништата (ј)утопувам (Фирф. 3, 88); моме, мали моми надумувам, / ајде, винџал солзи поронувам, / ал шамија утопувам, / на гради ја исушувам, / тенка пушка прегрнувам, / моме, кога и вас надумувам (Рад. 62, Мариовско); саноќ седам врз постела, / врз постела вино пијам, / вино пијам, тебе мислам, / вино пијам, чаша пайлам, / на гради ја истурујам, / танки крпи (ј)утопујам! (СбНУ X, 38).

УТОЧИ *жл. свр. избршие;* (кога ми беа) размирни гудини, неверни дружини, / брат си ми заведи жена с машко дети, / та си е приведи прес Црнуту мори, / ја мени устави на пате, распате, / на пате распате, на друме, раздруме. / Де си мака е дочул ојну добар јунак, / та при мени дојди и си мака примени, / уточи ми убрса салзи огнени / и си мака примени с чобанску руху. (Сазд. 43)

УТРАВА СЕ *жл. несвр.* Вид. утрајува се; штото кука пиле, / и не се утравја – / това си е, пиле, / моја мила мака (Јан. 62).

УТРАЕ СЕ *ѣл. свр. смири се, утиши се, стихвне; оди, Милкано невесто, / това не е жати темјан, / но е листе од гората! / Утрајала се Милкана* (Мих. 99).

УТРАЈУВА СЕ *ѣл. несвр. од утрае се; на дрвото до три кукавици: / една куска заран та па заран, / друга кука вечер та па вечер, / треќа кука, хич не се утрајава!* (Мих. 111); ој Елено, Елено девојко! / Ја назрни, Елено девојко, / зашто лајат тија селски пчета, / лајат, лајат, ич се не утрајват (Мих. 239; Ил. 317).

УТРЕБИ СЕ *ѣл. свр. исѣреби се, исчисти се; света маќа Богородица рече: / – Мили маќи самовили, / това оченце не поткращтајте, / не поткращтајте, не подбуждајте. / Крви да не пушта, да не јаска, / да не м аска, да не гложде. / Сички са се разнесли, сички са облагнили, / едничка си е останала, / и на неа са се помолили, / и та да се очисти, и та да се утреби.* (СбНУ XII, 147, Неврокопско)

УТРЕВИ *ѣл. свр. џорасне со џрева; отреви; ниве ти (лудо) јутревиле, / 'ржој попа(д)нале, пусти го станале, / сама сам га жнела, ем сама врзувала* (Кар. 99).

УТРЕПА *ѣл. свр. убие, отеїа; изопиа се Цигане, / напањиа меаната, / утрепаа Циганче* (Молер. 416, Разлошко); ако љубе друга мома креј тебе, моме, / коња јаам, кон да пукне под мене, моме, / пушка носе, пушка да ме утрепе, моме, / сабја носе, сабја да ме сосече, моме! (Молер. 155, Разлошко).

УТРЕСЕ *ѣл. свр. вѣпресе, стѣресе; од там се назад подврна, / од далек иде иде и вика: / – Бре, мале мале, стара Пехаро! / Ја постели ми рогозина / и фрли ми едно бел проскефал, / че ме е утресла љута треска* (Верк. 24).

УТРКАЛА *ѣл. свр. исѣркала; право оде Радич јунак / на арапски тешки порти; / порти најде закључени, / па зеде јуначки мегдан, / се префрли преку порти, / м' утаркали руса глава* (Мил. 238).

УТРОВИ *гл. свр.* Вид. **отруе**; уотовила сладок ручок, Калино ле, /.../ ej, наручала два луди млади, Калино ле, / наручала две луди млади, Калино ле мори, / ej, наручала ги, утровила ги! (Кот. 28, Струмичко)

УТРПНЕ *гл. свр.* Вид. **отрпне**; Анѓелино, моја прва љубо, / са нош ми си на рѣка лежала, / дури ми је рѣка јутрпнала, / та не можам ћуркот да наметнам, / нито можам чубук да запаљам. / Снахи ми се ћуркут наметнали, / шчерки ми се чубук запалили. (Шапк. 2, 103)

УТРЧУВА *гл. несвр.* од утрча – влезе со јирчање; *сирча се, ојирча*; книгу ми гледа, дробни слаже рони, / брого ми она китка расфръяла, / брого, јадна, дома утрчује, / и на свекру книгу је кажује (Р. 144, Скопско).

УФАНЕ *гл. свр.* Вид. **фати**; бостан искинале, / ёрдан загубиле. / Бостан си кимале, / падар 'и уфанал. / Мина ми велеше: / – Пушти мене, падар, / мајка не јет тука, / овде ќе ме најдит, / в куќи не ме земат (Мил. 286).

УФАТИ *гл. свр.* Вид. **фати. I. 1.** Вид. фати 1; овчари, верна дружино, / уватите го момено, / доведете го при мене! (Р. 404, Мијачко; Пенуш. 6, 277); оно отиде у зелени чаир, / те увати ждребе потстрижанче, / га отседла, лепо га отимари / и му тури узда позлатена (Р. 80); си слезохме долу в поле, / малце есте да земиме, / благо вино да купиме; / ниљ нè наска уситиа, / уситиа, уфатиа, / кого, мале, убисиа, / кого на кол си удриа (Шапк. 5, 111); прерипнала Стојна / преко плетишата / уфати ју дедо, џанум, / за белата нога. (Р. 240 /2/, Мариово).

2. уфати дремка некого за време; и сите си дома испојдоје, / пак говорит дете на невеста: / – А невесто, убава невесто! / Мошне ли ме дремка уфатило, / поповчи ми моја руса глава! (Р. 404, Мијачко)

II. уфати се фати се; калуѓер гледа низ прозореца, / калуѓер фрла црната риза, / па се уфати до млада мома (Вас. 236); оро се вије крај манастира, / нафанале се све млади булки, / и до булките све млади момци. / Калуѓер гледа низ

прозореца, / калуѓер фрла црната раса, / па се уфати до младо булче. (Ѓорѓ. 82)

УФТАСА *ѣл. свр. фтаса, втаса – сѣтићне, сѣтаса;* останале Вангелија / Вангелија с млад Јанкула. / Се растели, пораснали, / уфтасали за женење / и се двете заљубили, / се водили три години, / си добили машко дете (МПр. III, 4, 97); и кинисале да идат накада Стамбola града: / – Помалца ходат, повичќе подлитнуват, / И ка уфтасале на града Стамбola, / ка наближиле, песна си запејал: / – Не се радум сус Бано, шо гу носам, / туку се радум сус Бановата држава, / оти јас ќи седнам на неја! (Вардар 25); и тогај тоја Турче Босналијче / гу вјана бановото којна Карамана: / – Уддека утида уф три дена нанака, / уф три саата уфтаса навака! (Вардар 28)

УХА *ѣл. несвр. ука – вика ууу, арлука; малихери пукат, мале мори, / малихери пукат, / малихери пукат, мале мори, / Турците ухат* (Дон. 32, Егејска Македонија)

УХВАНЕ *ѣл. свр. фати; хајде бре Митре, саc мене, / баш чауш да бидеш, / селата да си одеме, / ајдути да си размааме, / Мурата жив да ухванеме, / арапска глава донесим, / рајата да ослободим.* (Каран. 44)

УХВАТИ *ѣл. свр. фати; седе Марко во тешки сандани, / Ангелина ништо не си знае: / аждерињат до нум не отиде, / тој сакаше Марка да го гл'тне, / си испружи чурило сандани. / Ухвати го Марко за чурило, / раскина му, сандана остана.* (Каран. 34)

УЦРНИ СЕ *ѣл. свр. сѣтане, се направи црн; поцрни се;* тогај Ми лел се уцрнело, / се направи црни Арапина, / се направи страшна алетина (Р. 144, Скопско).

УЧЕДИ *ѣл. свр. добие чедо;* (Србинка моја невеста) откак сме се није узели / ево дванајсет години, / никак чедо не сме учедили, / ниту мушки ниту женско. / Дали младу да те оставам / или младу да те погубам? (Ив. 134)

УЧЕН -а и -чна *тици*. **1.** образован, (добро) чисмен; учен што е чесно с' обесчести, / што е мирно, отепаа, / отепаа, ограбиа, / моми, деца истурчиа, / учените распадиа! (Разгл. IX, 917); мајка роди машко чедо, / па го крсти Ѓорѓи, / силен да е, личен да е, / учен да ми стане (Мрнп 27); гражданка мома учена, / са лето дома не седи, / по чардак ситно да оди, / од пармак далек да гледа, / у лиген бело да пере, / па си је жата, прежата / като пролетна качунка. (Кост. 78, Малешевско)

2. *навикнац*; Грозданка мома учена, / са лето дома не седи, / по чардак ситно да оди, / пармак далек да гледа, / у лиген бело да пере, / па си је жата, прежата / като пролетна качунка (Кост. 78, Малешевско); тогај велит челник Пејо: / – Арамији, браќа мили! / Пуштите ми десна рака, / десна рака, лево чулче, / подајте ми шарен кавел / да засвира, да зацвила, / да кинисат рудо стадо, / не је учно со терање, / тук је учно со свирење (Рус. 19).

3. *во именска служба*: у ч е н и т е; јунациите ви 'и истепаа, / учените ви 'и обесија, / избесија и 'и сурдисаа, / едни в море ви 'и издавија, / други в зандан ви 'и изумреа (Разгл. IX, 91).

Со именките: **гражданка, Грозданка мома; ѓаче Николче; даскалче; мома.**

4. с а м о у ч е н: во манастиро има дос, девет попови / девет попови дос, десетто ѓаче / десетто ѓаче дос, ѓаче Николче, / ѓаче Николче, дос, само учен, / книга да гледа, дос, ем да кажува. / Ова година, дос, умор година / ќе умира, дос, сè девојките, / сè девојките, дос, сè ергените (Стр. VII, 1, 74).

УЧЕШЛА *жл. свр. исчешла*; овде гл. прид.: у ч е шла н; Видо, тенка Видо, / ... / умиено, учешлано, / леса уплетена, / на лесата пари, / пари мециданi (Трен. 3, 10)

УЧИ *жл. несвр. I. а. со дирекцион предметом, со предметната реченица.* **1.** предава некому некакви знаења за овој да ги научи; тамо ќе одам даскал ќе бидам, / даскал ќе бидам село Грбанци, / тамо ќе учам сè млади момци, / сè млади

момци пушка да држат. (Филип. 38, с. Курија, Неготинско); ајде аир да правиме, / да правиме леп манастир, / сид сидаме од петаци / покривачот од шестаци, / да учиме добри ѓаци (Стр. VI, 2, 51); тамо ќе одам даскал ќе бидам, / даскал ќе бидам село Грбинци, / тамо ќе учам сè млади момци, / сè млади момци, пушка да држат (Филип. 38); учили Тодор дробна книга, / дробна книга, ситно писмо, / учили, учили, та научили (Молер. 258, Разлошко); има мајка мила ќерка, / мила ќерка Ангелина. / Промени ја, накити ја / во свилено копринено, / па пушти ја на чколија / да ти учи бела книга, / бела книга, црно писмо (Фирф. 3, 48)

2. стекнува некакви знаења; ука учи: ај море, лудо, јабанчице, / и това ли баба ука да те уче? / Слегни си доле чаршија, / улези у младо берберче, / избричи руси мустаќи, / облечи черно фастанче (Иљ. 149); ќерка мајка променува, / променува и ја ука учи: / – Ој ти ќерко, ти Султано, / ти ќе одиш туѓа куќа, / туѓа куќа, туѓи луѓе (Фирф. 3, 58); Јанинка мајка чешљаше, / наука је учеше: / – Јанинко ќерко, Јанинко, / кога ќе појдиш кај вујка ти / песните да 'и не пејиш / ората да 'и не играш (Р. 240 /1); што ми је мило ем драго, / млада нивеста да бидам, / на туѓа кујќа да јодам, / чуждински јуки да јучам, / на свекор диван да правам, / стара свекрва да слушам. (Биц. 4, 207)

3. советува, упатува, дава совет; учи ме, мајко, карај ме, / како да земам Лилјана, / Лилјана танка, висока, / Лилјана шишман широка, / Лилјана бела, црвена (Совр. XXIX, 7–8, 40); Илија на ум думаше: / Арно ме татко учеше, / ама јас него не слушав, / да не се вујчо, ожениш, / да не ѝ вујне поведеш, / на каква свадба ме викаш (Кон. 57); ката вечер нè учеше / како арни да бидиме, како куќа да крепиме (СбНУ V, 62); суд ми даде да ме турчет, / суд ми даде да ме бесет, / али да ме в орган горет; / учете ме што да чина! (Мил. 99)

П. без преомет – се претруди да стекне некакви знаења (на училиште, сам и сл.); кога си бевме мали малечки, / на едно школо учевме, Велико, / на една клупа седевме, / од ед-

на книга учевме, Велико, / на големство се сакахме, / на големство се земахме, Велик^о (Горѓ. 19); дали паметваш, Јано мори, уш' од детинство, / кога си двајца, Јано мори, није игравме; / на едно сколе, Јано мори, двајца одевме, / на една книга, Јано мори, двајца учевме, / двајца учевме, Јано мори, и се љубевме (Кис. 46, Охрид и Преспа).

III. учи се исто што и учи **II. а. за да научи нешићо**; едавј чека будимска кралица / од пустио чадар да излегне, / земала је до две машки деца, / божом бега покрај слано море, / ојде си у Србинската земја, / тамо даде деца да се учат, / да се учат бела книга, црно писмо (Стоил. 77–78); има мајка мила ќерка, / та ја пушти на вечерки, / да се учи три години, / не се учи три години, / туку се учи три месеци (СбНУ V, 26). **б. за да се оквалификува за нешићо**; имала мајка милиго сина, / клава, го клава поп да се учи, / поп да се учи, поп и граматик, / таја го кладе за три години, / то се научи за три месеци! (МФ I, 1, 163); мälчи ми, сестро Марио! / Ја ћа Ристоса измола, / а тебе ти го не дaa. / Ток' ќе го прата на занат, / тој да се учит мајсторче, / страшни мостои да праит, / греовни души да врват (Икон. 135, Дебарско-Кичевско); отишол је надалеку, / надалеку у Софија / да се учи гумрукчија, / гумрукчија, папукчија, / гумрук бере, вино пије (Кост. 57, Малешевско).

Со прилог от итро: Марко кове коњ, а у заграде – / ... . ем го кове ем го итро учи: / – Ој ле, коњу, ој ле, мој другару, / ... / вода гази, да се не отопиш, / кал да калеш, да се не окалеш! (Сазд. 30; Молер. 384, Разлошко)

учинен ёл. *ириџ.* од **учини** (с е): чуј ме мене, Марко стопанине! / Да јас сум си твојата невеста, / ова ми е малечок Секула, / тоа не е, чудо, потурчено, / туку ми е тебдиљ учинено. / Тогај ми се Марко развесели. (Цеп. 95)

УЧИНИ ёл. *свр.* Вид. **направи, стори.** **I. 1. а. створи нешићо;** стани, Павле, стани, мој стопане, / ваша сестра што је учинила: / испуштила девет бायчи вино / и десета – тај љута ракија (Црн. 212). **б. направи некојо (да стапне) џрво, ише,**

јунак и џр. изгледа те, порасна те, / учини те голем јунак, / голем јунак за женење (Мил. 19); бега марко по кирицијите: / – Братка да сте, триста кирицији, / младо мене јардам учинете,. / ќе загина од жати Чифутин! (Кост. 160, Малешевско); море Велико, море кадуно! / Изгоре ме опали ме, Велико, / учини ме сухо дрво, Велико, / сухо дрво јаворово, Велико! (Верк. 62); излегла Маруша ванка на дворове / и на Бога се помолила: / – Учини ме, Боже, пиле лаштовица, / да префркна Сава и Морава, / да се става на Будима града, / да си види будимски ергени, / дето фрљат това тешко камене, / и да види будимските моми / дека играјат това ситно оро! (СБНУ XXXVI, 16)

2. спори некому нешишо. **а.** *без преомей;* Стојна му је учинила ле, / девет града да обиде ле, / како Стојна да не најде ле, / нит' у моме, ни невеста ле, / нит' у млада удовица ле (Ѓорѓ. 33); што ти учиних, Дафино моме, сношчи ф орото? / Ни те настапих, Дафинко моме, ни те целивах, / току ти узех шарена китка, / шарена китка од руса леса (Молер. 160, Разлошко); фала богу за чудо големо, / ... / и тичето без брата не бива, / што напраив, јадно, што учинив, / што јучинив на мојата љуба, / што ѝ реков она да направи (Р. 114, Блато, Скопско). **б.** *со ювеке именки како преомей:* **аир:** Стојан Маринка говори: / – Маринко прво љубене, / фного имане имаме, / машко си дете немаме, / ајда си аир учиним – / ф сред село црква да зградим, / и село ќе ми помогне, / дано ми Госпоќ помогне / машко детенце да родим (Молер. 205, Разлошко); **грев:** дал' ме чујеш, Сава егумена? / Ништо гревје не сум учинило (Р. 144, Скопско); **гревчок:** ај ти тебе, Дуко Станковиќе, / да што си гревчок учинило? (Р. 404, Мијачко); **дубара:** послушал Стојан мајка му, / учинил Стојан дубара, / божем ми оно умрело (Р. 80); **зулум:** одлетнавме, Цвето, тамо доле, / тамо доле, Овчо Поле, / туна зулум, Цвето, учинивме (Вас. 394); **измет:** другачко верна, неверна, / зашто си вера немало, / кому ќа тратиш бабо ти, / кој ќа му измет учинит? / Имам си сестра помала, / таја ќе измет учинит! (МФ V, 9–10, 103); **кабает:** учинил Стојан кабает, / цаливал селско

девојче, / Стојана ќе го обесит ./ на Јанината црница, / со Јанината суница (Црн. 105); **лав учини** – *йоразговара; 9оговори се;* два ми брата верно живувале, / меѓу себе лав си учиниле: / – Да идемо, брате, јабана (МФ I, 1, 182); **менка** (= замена); коња му веле, говоре: / – Што ме на тимар удираш? / Даљ ќе ме мене продадиш? / Или ме менка учиниш, / за друга коња похарна? (Мил. 132); **место:** еве, иде Митре сиромашец, / сите му са на носе станали, / сичките му са место учинили (ИФ); **магија:** запуало, мори, пиленце / на вратиче дилберово: / – Стани, дильбер, млади дильбер, / жена ти га ољубеа, / жавти прстен ѝ менале, / магије ѝ учиниле (МФ II, 3–4, 438); **пакос:** Бог убил го Мурџо арамија, / гулем пакос он ни е учинил, / ми загубил дете Дукатинче! (Мих. 193); Анѓа си је много јадовито, / јадовито ем та жаловито: / лудо ѝ е пакос јучинило, / јод рака ѝ прстен извадило (Иљ. 227); **срамота:** назад девојка ја ќе вратам, / ќе учинам голема срамота (Р. 144, Скопско); **тайн:** кондисали Црна Арапина, / кондисала во града Солуна, / отегнала зелена чадора, / учинила голема тайна (ИФ); **чудо:** од Бога да најдат троемски христјани, / што се чудо учинило, брате, / во града Троема, / што имаше седумдесет чешми, / ... / Господ чудба им даде, / водата им пресуши. (Мил. 35); **штета:** ела, Анѓе, да повечераме, мори! / – Вечерајте, мене не чекајте, / мене ми се штета учинила, / влегло лудо в нашата градина (Р. 404, Мијачко; Црн. 120; Ѓорѓ. 144).

II. учини се *сїпори се, сїпане.* **1. а.** за человека; да ај ти тебе, еј мила мајко, / камо ми мене ушче два брата? / – Да ај ти тебе, убаво Јанино! / Тие (твоите два брата) шетает в гора зелена. / Се учиниле два јаничара, / два јаничара, два кесии (Икон. 10, Дебарско-Кичевско); Јанкула се учинило / добар јунак за женење, / а Јанинка се сторила, / добра мома за мажење (Мил. 150); **пишман се учини** – *се премисли;* а бегот се пишман учинило, / за Каурин ќерка не ја дава, / па отиде Тево најмалечко, / улезе му његови конаци, / и со зорум ќерка ќе му зима (Р. 114, Блато, Скопско). **б.** за *премей:* јори Јано, моја мила ќерко, / вчера ми се битка учи-

нило, / учинило на Пирин Планина – / многу јунак, ќерко, загинале, / славен Ѓорѓи, ќерко, погинало! (Мрнп 135); ми извадила (она) фрушконо ноже, / да се убоди под бело грло, / се учиније два пресни гроба (Пенуш. б, 260); ми изгоревте, Стојне ле, Стојне, / оба со Турче, / кој пепел падна, Стојне, ситната леса, / тутка с' учини Стојне, бела калдрма (Р. 291, Јужен Брод, Пореч); жали ме, мајко, плачам те, / оти ме Турци плениа! / Дури да гламна рашумит, / корија да се учинит (Р. 291, Јужен Брод, Пореч). **в.** за време (*йомине*); учини се време три години, / тогај прати абер на баба си, / а абер прати и сам отиде / и чукна си на портите (Шапк. 5, 308); учини се два дни, три дни, / Јана готви сладок ручок, / робина ѝ дете лула, / ем го лула ем му пее: / – Нани, нани, машко дете, / и од сина и од ќерка, / и на баба мило внуче! (Кон. 46); учина се таман девет годин, / никој нема на гости да дојде, / Јану свекар често прекоруе, / дека нема од род да ву дојдат (СбНУ XV, 79).

УШИЕ *жл. свр. сврзе, состави шиејќи; сошие;* громни, тресни, Боже, из јаснина, / та разгрми кула каменена, / да излеза на бело видело, / да си вида Јувана јунака, / да му вида танката кошула / што ја му сাম скришома ушила, / та ме никој, Боже, не усети (Молер. 193, Разлошко); качила се Маџа мори, на црница, / да набери Маџа росна шума, / да нарани Маџа бубиците, / да наточи Маџа танка свила, / да наткае Маџа танко платно, / да ушие Маџа црвен бајрак / и на него Маџа да навезе, / да навезе „Смрт или слобода“. (Пенуш. 4, 185; (Кауф. 152, Пирински крај; ИФ; ТМ 364).

УШТАВИ *свр. оштине;* сторил ја господ, престорил, гургуто ле Елено, / на пиле, на ластовица, гургуто ле Елено, / та фркна да си префркне, гургуто ле Елено, / а Марко си се пресегна, гургуто ле Елено, / пресегна да си ја фане, гургуто ле Елено, / та јуд опашка јуштави, гургуто ле Елено! (СбНУ LIII, 568)³ И др.⁴

---

¹Бо книгата: Лексички и лексикографски прилози.

„Струм-Скоп“, Скопје 1995, стр. 39–46, е поместена статијата „Лексикографска обработка на глаголот *ури* во македонската народна поезија.

²Податоците во заградата го означуваат изворот, страницата на изворот и сл.

³Скратеници: *гл. несвр.* – глагол од несвршен вид; *гл. свр.* – глагол од свршен вид; *гл. при⁹.* – глаголска придатка; *при⁹.* – придатка; *м.* – именка од машки род, *ж.* – именка од женски род, *прил.* – прилог.

⁴нерегистриран збор во РМНП **КАРАУЛЕЦ** -лци *м. војник што работи на караула;* на пат го сретнале Турци караулци, / леле, ... / го туриле Дончо в темни зандани, / во темните зандани, во тесни долапи, / на нози му Дончо тешки букагии, / на раци му Дончо тие лути спици, / на глава му Дончо угорени вршник (ХМ 5, 53).

**ИЗВОРИ НА УПОТРЕБЕНИОТ ИЛУСТРАТИВЕН
МАТЕРИЈАЛ И НИВНИТЕ СКРАТЕНИЦИ ВО
РЕЧНИКОТ НА МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА
ПОЕЗИЈА**

Речничката картотека на македонската народна поезија во Институтот за македонски јазик содржи зборовен материјал ексцерпиран од следниве изданија и ракописи (од левата страна е условната скратеница на изворот, а од десната е неговиот полни наслов):

Арн. – Михаил Арнаудов, Владимира Пенчев, Анатол Анчев. Една научна командировка в Македония. Академично издавателство „проф. Marin Drinov“, Университетско издавателство „Св. Климент Охридски“, София 1999, стр. 91–314.

Атан. – Македонски народни умотворби од Разлошко, Пиринска Македонија. Подготвиле: Лазо Каровски, Ѓорѓи Ѓорѓиев и Ѓорѓи Поп Атанасов. Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1992, стр. 33–88.

Бел. – А. Белић, Галички дијалекат. Српски дијалекат. Српски дијалектолошки зборник, кн. VII, Београд – Срем. Карловци 1935.

Белц. – Ѓорѓи Белџигеровски, На угари без другари. Македонски народни песни. Друштво за наука и уметност, Битола 1989, стр. 25–335.

Биц. 1 – Македонски народни песни од Мегленско. Избор и музиколошка обработка д-р Трпко Бицејски. Редакција и забелешки д-р Лазо Каровски. Народни песни, книга 6. Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1985, 167 стр.

Биц. 2 – д-р Трпко Бицевски, Двогласни македонски народни песни, книга 7. Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1988, 102 стр.

Биц. 3 – д-р Трпко Бицевски, Македонски народни песни од Кукушко. Народни песни, книга 9. Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1989, стр.15– 162.

Биц. 4 – д-р Трпко Бицевски, Македонски народни песни од Воденско. Народни песни, кн. 9. Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1989, стр. 15– 321.

Биц. 5 – д-р Трпко Бицевски, Македонски народни песни од Драмско. Македонско народно творештво. Народни песни, книга 11. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје 1995, стр. 11– 190.

Биц. 6 – д-р Трпко Бицевски, Македонски народни песни од Леринско. Македонско народно творештво. Народни песни, книга 12. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје 1995, стр. 13– 187.

Биц. 7 – Македонски народни песни од Серско и Демирхисарско, Избор и редакција Трпко Бицевски. Македонско народно творештво. Народни песни, книга 13, Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје 1997, стр. 11–87.

Биц. 8 – Македонски народни песни од Костурско, Избор и редакција Трпко Бицевски. Македонско народно творештво. Народни песни, книга 14, Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје 1999, стр. 13– 392.

Биц. 9 – Народната песна на Гораните, Избор и редакција Трпко Бицевски. Македонско народно творештво, Народни песни, книга 15. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје 2001, стр. 21– 305.

Брад. – Томо Смиља и и ѩ ~ Бадина, Песмарница. Скопље 1929.

Вард. – Вардар (списание). Наредник-издавач К. П. Мисирков. Год. I (1 септември 1905), бр. 1, Одеса, стр. 7– 30. Прилог во книгата на Блаже Ристовски, „Вардар“ научно-литературно и општествено-политичко списание на

К., П. Мисирков. Народни песни. Посебни изданија, книга 4. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1966, стр. 21–30.

Вас. – М и о д р а г А. В а с и л е в и Ћ, Југословенски музички фолклор. II. Народне мелодије које се певају у Македонији. Просвета, Издавачко предузеће Србије, Београд 1953, 171–321.

Вель. – Ил. Николиќ, Рукописна збирка м. н. песама Михаила М. Вељића, XIII конгрес на СФЈ, Скопје 1968.

Верк. – Македонски народни песни. Собрани од Стефан И. Верковиќ. Редакција и предговор [на] Кирил Пенушлиски. „Кочо Рачин“, Скопје 1961, стр. 15–345.

Верк. 1 – Стефан И. Верковиќ, Македонски народни песни. Книга прва. Женски песни. Подготвил и редактирали Кирил Пенушлиски. „Македонска книга“, Скопје 1985, 414 стр.

Верк. 2 – Стефан И. Верковиќ, Македонски народни умотворби, книга втора. Трапезариски песни. Подготвил и редактирали Кирил Пенушлиски. „Македонска книга“, Скопје 1985, 335 стр.

Верк. 3 – Стефан И. Верковиќ, Македонски народни умотворби, книга трета. Јуначки и трапезариски песни. Подготвил и редактирали Кирил Пенушлиски. „Македонска книга“, Скопје 1985, 330 стр.

Вид. 1 – Божо Видоески, Поречкиот говор. Дипломски работи, книга 1. Катедра за јужнословенски јазици. Филозофски факултет на Универзитетот, Скопје 1950, стр. 78–84.

Вид. 2 – Божо Видоески, Кумановскиот говор. Посебни изданија, книга 3. Текстови; Песни. Институт за македонски јазик – Скопје 1962, стр. 299–301.

ВМКД – Гласник на Музејско-конзерваторското друштво на НР Македонија. Скопје 1953–1961.

Гин. – Сборник Пана Јоата Дъновска го из села Галичника (в Дебрах). Песни, обычай и разныи мелкий

материал. Живая старина, год девятый. Выпуск I (с. 113– 129) и II (с. 236–248). С. Петербург 1899.

ГлЕИБ – Гласник Етнографског института, IV–VI. Београд (1955–1957). Уредник Војислав С. Радовановић. Начучно дело, Издавачка установа Српске академије наука, Београд 1957, стр. 287; 290–297.

ГлЕМБ – Гласник Етнографског музеја у Београду. XIX књига, Београд 1956, стр. 14–23.

ГлЕМС – Гласник на Етнолошкиот музеј. Скопје 1950.

ГлЕМС – Гласник на Етнолошкиот музеј. Скопје 1960, стр. 139–140; 149; 157–159; 208–210; 227–230; 232–233; 250– 258; 297–314; 320–324; 341–346.

ГлЕМС – Гласник на Етнолошкиот музеј. 2, Скопје 1965, стр. 100, 106–202..

ГлСНД – Гласник Скопског научног друштва. Скопље 1928– 1938/39.

Дим. К. – В а с и л Т о ц и н о в с к и, Светлина и текови. Едиција Македонска книжевност. Прилози (Песни кон написот „Кире Димов – Мал Кире и народната поезија“. Наша книга, Скопје 1987, стр. 329–367.

Дон. – Сокол ми лета високо. Збирка на народни песни од Егејска Македонија. (Збирка на изворни револуционерни и лирски народни песни од Егејска Македонија). Собрал и подготвил за печат Г о рѓи Д о н е в с к и . Културноуметничко друштво „Гоце Делчев“ – Скопје 1978 година, стр. 13–180.

Драг. – Македонско-славянскій сборник с приложением словаря. Составил П. Драганов. Выпуск I. С. Петербург 1894, стр. 5–233.

Горѓ. – Српске народне медодије (Јужна Србија). Скупшио Влад. Р. Ђорђевић. Са уводом Ернеста Клосона. Скопље 1928, стр. 1–154.

Жунг. 1 – П е т а р П о п о в с к и, Георгија Кастроит – Искендер крал на Епир и Македонија и втор Александар Македонски. Запишал: А в р а м Ж у н г у л а. Азбуки, Скопје 2005, стр. 827–976.

Жунг. 2 – П е т а р П о п о в с к и, Мијаците потомци на античките Македонци и прастари жители на Македонија (денешна Албанија). Собрал: А в р а м Ж у н г у л а, стр. 819–892; Речник Бошкачки јазик, стр. 899–942. КАМ, Скопје 2006.

ЗБР...ЕИ – Зборник радова Српске академије наука. Етнографски институт. Београд 1949 [и други годишнини].

Ив. – И в а н И в а н и ћ, Мађедонија и Мађедонци. I. Путописне белешке. Београд 1906.

Иван 1 – Мађедонија и Мађедонци. Опис земље и народа. II књига. Написао: И в а н И в а н и ћ. Јубиларно издање „Београдске задруге“, Нови Сад, 1908, стр. 99–149.

Идн. – Иднина. Списание за литература и култура. Скопје 1947–1950.

Икон. – Сборник от старонародни песни и обичаи в Дебърско и Кичевско (Западна Македония). Събрали и издава Васил Икономов. София 1893, стр. 71–182.

Икон. 1 – Васил Икономов, Старонародни песни и обичаи од Западна Македонија. Редактирали: д-р Кирил Пенушлиски, д-р Блаже Ристовски, д-р Блаже Петровски. Посебни изданија. Книга 13. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје. Скопје 1988, стр. 71–182; стр. 211–270; стр. 293–300.

Ил. – Сборник от народни умотворения, обичаи и др. Събириани из разни български покрайнини. Нарежда А т а - на с Т. Илиев. Първи отдел. Народни песни. Книга I. София 1889, стр. 3–388.

Иљ. – Македонски народни песни, собрани на фестивалите во Битола и Штип на 11 октомври 1947. Редактирали: Васил Ильоски. Државно книгоиздателство на Народна Република Македонија, Скопје 1948, стр. 3–259.

ИФ – Речнички материјал ексцерпиран од текстови на народни песни запишани во Институтот за фолклор „Марко Цепенков“ во Скопје.

Јан. – Малеш и Пијанец IV. Народни песни од село Блатец. Собрани од Михаил Жанушев. Македонска академија на науките и уметностите, Скопје 1982, стр. 11–105.

Јастр. – Обычай и песни турецких сербов (в Призрене, Ипеке, Мораве и Дибре). Из путевых записок И. С. Ястребова. С. Петербург 1886.

Кав. – Битола, бабам Битола. Народни песни во кои се споменува Битола. Собрал, предговор и речник напишал проф. Филип Каваев. Битола 1969, стр. 7–115.

Кар. – Македонски печалбарски народни песни. Избор, редакција и забелешки д-р Лазо Каровски. Македонско народно творештво, Народни песни, книга 2. Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1979, стр. 35–215.

Кар. 1 – Македонски народни хумористично-сатирични песни. П. Избор, редакција и забелешки д-р Лазо Каровски. Музиколошка обработка д-р Трпко Бицевски. Македонско народно творештво, народни песни, Книга 5, Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје 1985, 112 стр.

Кар. Л. – Македонски народни хумористично-сатирични песни. Избор, редакција и забелешки д-р Лазо Каровски. Народни песни, книга 4. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ и Македонска книга – Скопје 1982, 176 стр.

Каран. – Ефрем Каранов, Кратовски зборник. Редакција д-р Блаже Петровски. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје, НИПД „Патрија“ – Скопје 2000, стр. 7–92; стр. 122–124; стр. 131–132.

Кауф. – Народни песни от югозападна България. Пирински край. Съставили и редактирали Николай Катуфман и Тодор Тодоров. Том I, БАН, София 1967, стр. 17–856.

Кис. – Киселинови Ѓ. Ѓ. (Ђорђе), Охридско-преспанска лира. 100 народних женских песама из Охрида и Преспе. Битола 1926, стр. 22–116.

Кит. 1 – М а р к о К и т е в с к и, Златна чаша. (Прилози за фолклорот). „Студентски збор“, Скопје 1983, стр. 14; стр. 16; стр. 18; стр. 27; стр. 33–39; стр. 41–55; стр. 57–60; стр. 68–70; стр. 74; стр. 82; стр. 111–114.

Кит. 2 – д-р М а р к о К и т е в с к и, Истражувања на македонскиот фолклор. НИП „Студентски збор“, Скопје 1996, стр. 8–12; стр. 57; стр. 59–60; стр. 72–73; стр. 98–99; стр. 137–143; стр. 147; стр. 157–158.

Кит. 3 – М а р к о К и т е в с к и, Јунак падна бајракот не падна. Антологија на македонски револуционерни песни. По повод 100 години од Илинденското востание 1903–2003, Скопје 2003, стр. 25–227.

Клич. – В е р а К л и ч к о в а, М и л и ц а Г е о р г и е-в а, Галичка свадба. Здружение пријатели на Галичник „Ѓорѓи Пулевски“, Скопје 1996, 90 стр.

Книж. – Книжици за прочит. С белетристическо, техническо, научно и забавително съдржание. Книжка втора. Солун 1889 (стр. 57, 58); Книжка трета. Итн.

Кон. – Збирка на македонски народни песни. Редактирал Б л а ж е К о н е с к и . Издава Државното книгоиздателство на Македонија, Скопје 1945, 365 стр.

Кон 1 – Од борбата. Народни песни. Собрал и редактирал: Б л а ж е К о н е с к и . Просветно дело, Скопје 1959, 28 стр.

Кон. М. – М и л и ц а К о н е с к а, Мариовскиот говор. Дипломски работи, книга 3. Катедра за јужнословенски јазици, Филозофски факултет на Универзитетот, Скопје 1951. (Песна од с. Пештани, стр. 38–39).

Кост. – Малешевски народни песни. Збирка на Станко Ко стиќ . Редактирал Т од о р Д имитровски . Филозофски факултет на Универзитетот во Скопје, Институт за македонски јазик. Скопје 1959, стр. 19–234.

Кот. – И в а н К о т е в, Черешница род родила. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје. Библиотека на списанието „Македонски фолклор“, 15, Скопје 1984, стр.

7–84. Македонски фолклор година XVII, бр. 33, Скопје 1984, стр. 241–323.

Крст. – Тихомир Крстовски - Томе, Ми до лета ред голуби. Народни песни од Тетовско. Тетово 1971, стр. 15–118.

Крст.Т. – Тихомир Крстовски - Томе, Ити, дејче, надеј се. Тетово 1978, стр. 11–125.

Лин. – Александар Линин. Тиквешки народни песни. Мисла, Скопје 1978, стр. 15–187.

Лојо – Јужносрбијанска лира са 30 народних песама на јужносрбијанском дијалекту. Бр. 1. Сабрали и издали Елизабета и С. Лојо. Битољ 1940, стр. 3–28.

Маз. – André Mazon, Documents, contes et chansons slaves de l'Albanie du sud. Bibliothèque d'études balkaniques. 5. Paris 1936, стр. 355–377.

Манол. – Биляна платно белеше. Македонски народни песни. Съставител: проф. д-р Илия Манолов. ИК „Труд и право“, София, 1998, стр. 7–185.

Манч. – Лазар Манчевски Пинцир, Аспекти на македонската борбена поезија. Фолклористика. Култура, Скопје 1988, стр. 97–119.

Мил. – Младиновци, Зборник 1861–1961. Скопје 1962, стр. 11–462.

Милен. – 202 песни бисерлии. Приредувач: Беба Миленковиќ. Редактор Даниела Маневска. Второ преработено и дополнето издание. Interadvert, Скопје 2001, 202 стр.

Милош. – Деца јунаци Народни песни. Редактиран Горги Милосhev. Книгоиздателство „Кочо Рацин“, Скопје 1954, 75 стр.

Мисир. – Раните ракописи на Крсте П. Мисирков на македонски јазик. Македонска академија на науките и уметностите. Скопје 1998, стр. 93–105.

Мих. – Български народни песни от Македония. Събрал Панчо Михайлова. Издава Щипското Благотвор, Братство въ София, София 1924, стр. 1–287.

Мих. П. – Панче Михајлов, Градскиот дебарски говор. Дипломски работи, книга 5. Катедра за јужнословенски јазици. Филозофски факултет на Универзитетот – Скопје 1954, стр. 28–29.

MJ – Македонски јазик, год. VIII, кн. 2, Текстови. Институт за македонски јазик, Скопје 1957: с. Стење, стр. 192–197; с. Граждено, 199–200; с. Герман, стр. 211–219.

Македонски јазик, Год. IX, кн. 1–2, Текстови. Институт за македонски јазик, Скопје 1958, стр. 105–106.

Македонски јазик, год. X, кн. 1–2. Институт за македонски јазик, Скопје 1959.

ММ – Македонска мисъл. Орган на Македонския научен институт. София 1945–1946, стр. 414–423.

Молер. – Братя Димитър и Костадин Г. Молерови, Народописни материали от Разложко. Под редакция на акад. Ст. Романски. Сборник за народни умотворения и народопис. Книга XLVIII. Изздание на Българската академия на науките, София 1954, стр. 27–405.

МпНОБ – Македонски песни за Народноослободителната борба. Зборникот го подготвиле д-р Лазо Каровски и (избор, редакција, забелешки) и др. Македонско народно творештво. Народни песни, книга 3. Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1980, стр. 91–370.

МПр. – Македонски преглед. Списание за наука, литература и обществен живот. Издава Македонският научен институт. София 1924–1942.

Мрнп – Македонски революционерни народни песни за Годе Делчев, Јордан Пиперката и Питу Гули. Избор, редакција и забелешки д-р Блаже Ристовски. Македонско народно творештво. Народни песни, книга 1. Македонска книга – Институт за фолклор, Скопје 1974, стр. 27–233.

Муз. – Музеји. Часопис за музеолошко-конзерваторска питања 5. I–III, Београд 1948–950.

МФ – Македонски фолклор. Списание на Институтот за фолклор. Скопје 1968, Година I. [и други годишнини].

Нан. – Љубовни народни песни. Избор и редакција [на] Душко Наневски. Македонска книга, Скопје 1971, стр. 53–297.

НД – Нов ден. Списание за уметност, наука и општествени прашања. Скопје 1945–1948.

Нед. – Душан Недељковић, Облици малешевске епике. Прилози проучавању народне поезије VI (1939). Св. 1. Београд 1939.

Ник. – Трајан Никодиноски, Народни песни од Охридско. Охрид 1974, стр. 11–199.

НСТВ. – Народно стваралаштво. Folklor. Орган Савеза удружења фолклориста Југославије. Београд 1962 [и други годишнини].

Огњан. – Риста Огњановиќ-Лоноски, Галичник и Мијаците. Приредиле: Оливера Јашар-Настева и Тодор Димитровски. Македонска академија на науките и уметностите. Фондација „Трифун Костовски“. Скопје 2004, стр. 179–333.

Орган. – д-р Цветанка Органциева, Карактеристиките на епските песни на Македонците-муслумани од Делчевско (Пијанец). Библиотека на списанието „Македонски фолклор“. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје 1981, стр. 29–51.

Павл. – Јеремија М. Павловић, Малешево и Малешевци. Београд 1928, стр. 46–47; 179; 226–228; 236–237; 291–306.

Паск. – Народни песни од Егејска Македонија. Собрал Паскал Паскалевски. Редактирал Благоја Корубин. Македонски народни умотворби, книга 2. Филозофски факултет на Универзитетот – Институт за македонски јазик. Скопје 1959, стр. 17–124.

Пеев – Коста Пеев, Кукушкиот говор, книга II. НИО „Студентски збор“, Скопје 1988, стр. 235–236; стр. 253; стр. 256–258; стр. 260; стр. 272–274; стр. 296–298; стр. 303; стр. 313–318; стр. 326–334; стр. 347–348.

Пеев 1 – К о с т а П е е в, Дојранскиот говор, Текстови: Николич. Македонистика 2. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, стр. 155.

Пенуш. 1– К и р и л П е н у ш л и с к и, Црвен се бајрак развива. Народни борбени песни. „Култура“, Скопје 1965, стр.. 55–224.

Пенуш. 2 – Обредни и митолошки песни. Избор и редакција [на] д-р К и р и л П е н у ш л и с к и . Македонско народно творештво. Македонска книга, Скопје 1968, стр. 31–320.

Пенуш. 3 – Јуначни народни песни. Избор и редакција [на] на д-р К и р и л П е н у ш л и с к и . Македонска книга – Скопје 1968, стр. 17–287.

Пенуш. 4 – Ајдутски и револуционерни песни. Избор: Ј о в а н Б о ш к о в с к и и д-р К и р и л П е н у ш л и с к и . Редакција [на] д-р. Кирил Пенушлиски. Македонска книга, Скопје 1969, стр. 21–219.

Пенуш. 5 – К и р и л П е н у ш л и с к и . Малеш и Пијанец III. Малешевски фолклор. Македонска академија на науките и уметностите, Скопје 1980, Народни песни, стр. 89–223.

Пенуш. 6 – К и р и л П е н у ш л и с к и . Македонски народни балади. Скопје 1983.

Пенуш. 7 – Трудови, семејни, хумористични песни. Избор и редакција д-р К и р и л П е н у ш л и с к и . Македонско народно творештво. Македонска книга, Скопје 1973, стр.19–228.

Поп. – А р и т о н П о п о в с к и , Македонскиот говор во Гостиварскиот крај. Песни. Собрание на општината Гостивар. Гостивар 1970, стр. 183–200.

Поп. 1 – Реканскиот говор. Македонски јазик Год. X, Кн. 1–2. Песни. Институт за македонски јазик, Скопје 1959.

ПСп. – Периодическо списание на Българското книжовно дружество. Средец 1891–1895.

Пул. – Г о р г и ј а М. П у л е в с к и и неговите книшки „Самовила македонска“ и „Македонска песнарка“.

д-р Блаже Ристовски. Библиотека за списанието „Македонски фолклор“. Институт за фолклор, Скопје 1973, стр. 39–64.

Р. 77 – Етнографска збирка бр. 77 на САНУ. Михаило Велић, Народне песме из Дебра (1902).

Р. 80 – Етнографска збирка бр. 80 на САНУ. Атанасије Петровић, учитељ у Кучевишту, Српске народне умотворине из скопљанске околине Црне Горе (1901).

Р. 114 – Етнографска збирка бр. 114 на САНУ. Атанасије Петровић, Народне умотворине из скопске околине Блато (1903).

Р. 139 – Етнографска збирка бр. 139 на САНУ. Б. Каменковић (Атанасије Петровић), Народне умотворине из скопске околине (1906).

Р. 144 – Етнографска збирка бр. 144 на САНУ. Б. Каменковић (Атанасије Петровић), Збирка народних умотворина из скопске околине (1907).

Р. 209 – Етнографска збирка бр. 209 на САНУ. Милојко Веселиновић, Усмене народне песме из Македоније и Старе Србије (1912).

Р. 225 – Етнографска збирка бр. 225 на САНУ. Лазар Думба, Јужна Стара Србија (Битољски вилајет) (1913).

Р. 240 (1–6) – Етнографска збирка 240. Михајло Ђ. Миладиновић, Народне песме из Македоније.

Р. 247 – Етнографска збирка бр. 247 на САНУ. Михаил С. Профорић, Збирка народних песама и обичаја из Среза галичничког (Окр. тетовског) (1914).

Р. 262 – Етнографска збирка бр. 262 на САНУ. Михаило Миладиновић, Народне песме из Велешког, Штипског и Прилепског краја (1922).

Р. 269 – Етнографска збирка бр. 269 на САНУ. Срећко Марковић, Јован Аврамовић и Радивоје Боројевић, Народне песме из Македоније (1912).

Р. 274 – Етнографска збирка бр. 274 на САНУ. Јован Костић, Народне песме са српског Југа (1923).

Р. 291 – Етнографска збирка бр. 291 на САНУ. На ум Ј. Ристић, Македонске народне песме (Збирка народних песама из околине Јужног Брода, Пореч) (1925).

Р. 292 – Етнографска збирка бр. 292 на САНУ. Риста Апостоловић, Народне песме из Пореча и из околине Штипa (1925).

Р. 306 – Етнографска збирка бр. 306 на САНУ. Станоје М. Мијатовић, Нешто из обичаја Срба у граду Водену и околини (1917–1918).

Р. 308 – Етнографска збирка бр. 308 на САНУ. Христо Ђорђевић, Ђевђелија, Песме македонских Срба.

Р. 343 – Етнографска збирка бр. 343 на САНУ. Атанасије Петровић, Скопска Црна Гора.

Р. 403 – Етнографска збирка бр. 403 на САНУ. Непознати скупљач, Дебарско поље, Охридски крај.

Р. 404 – Етнографска збирка бр. 404 на САНУ. Тома Смиљанић - Бадина, Стари народни мелоси и песме племена Мијака (1949–1960).

Рад. – Маријовци у песми, причи и шали, од д-р Војислава С. Радовановића. Отштампано из издања Скопског научног друштва. Зборник..., књ. I, Скопље 1932, стр. 3–88.

Разгл. – Разгледи. (Списание за) уметност, култура и општествени прашања. Скопје 1958 [и други годишници до 1975].

Рап. – Михалис (Михаил) Раптис. Фолклорот на јановенските села во Костурско. Посебни изданија, книга 3. Институт за фолклор – Скопје 1977, 97 стр.

Рац. – Македонски народно-ослободителни песни. Штампарница „Годе Делчев“, I, II, 1943. (Библиотека на списанието Македонски фолклор 3. Блаце Ристовски, Институт за фолклор, Скопје 1974. стр. 31–65.

Рус. – Бранислав Руслановић, Прилепени гуслар Апостол. Прилози проучавању народне поезије. Посебна издања бр. 2. Београд 1940, стр. 36–85.

Сазд. – На тенка срма нижани. Народни умотворби од Пиринска Македонија. Приредил проф. д-р Томе Саздов. НИО Студентски збор, Скопје 1982, стр.15–252.

Сазд. 1 – Македонска народна лирика. Приредио: д-р Томе Саздов. Превео с македонског Радивое Пеш ић. „Градина“, Ниш 1981, стр. 6–341.

Сазд. 2 – Народни песни од Пиринска Македонија. Приредил д-р Томе Саздов. Наша книга, Македонска книга, Култура, Мисла, Детска радост. Скопје 1988, стр. 5–82.

Сазд. 3 – Крушевската република во народната поезија. Приредил Томе Саздов. „Феникс“, Скопје 1993, стр. 16–57.

Сазд. 4 – Томе Саздов, Македонска народна поезија, II издание. „Култура“, Скопје 1976.

Сазд. 5 – Томе Саздов, Фолклористички студии. „Наша книга“, Скопје 1986.

Сазд. 6 – Македонска народна литература (Лирска и епска поезија, лирско-епска поезија и проза). Избор и предговор проф. д-р Томе Саздов. Наша книга, Скопје 1988, стр. 27–144.

Самар. – Јордан Самарџиски, Смојмирово. Месна заедница село Смојмирово 1986, стр. 72–76.

СБНУ – Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Издава Министерството на народното просвещение София 1889 [и други годишнини].

Совр. – Современост. Списание за литература, уметност и општествени прашања. Скопје 1951 [и други годишнини].

Спасе – Стерјо Спасе, Македонски народни песни од Мала Преспа – Албанија. Подготвил д-р Благој Стојчовски. Македонско народно творештво. Народни песни, книга 10. Институт за фолклор „Марко Цепенков“: – Скопје. Институт за национална историја – Скопје. Скопје 1992, стр. 23–193.

Стев. В. – XXI. додатак к Саңкпетербургским сравнильним речницима свију језика и нарјечија. Написао В ук С т е в а н о в и Ћ. У Бечу 1822, стр. 220– 229.

Стоил. – Сборник от български народни умотворения. Випуск I. Битови песни. Събирател-издател А. П. С т о и - л о в . София 1894, стр. 5–54.

Стоич. – Македонски народни умотворби од Кичевско. Подготвил д-р Благој Стоичовски. Посебни издањиа, книга 17. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје, Собрание на општина Кичево. Скопје 1992, стр. 27– 145.

Стој. – Г о р ѓ и С т о ѡ ч е с к и Вид. Прикаска за Бапчор. Торонто 1977.

Стр. – Стремеж. (Списание за литература, уметност и култура.) Прилеп 1954 [и други годишници]. (и подоцна: Списание за литературни, културни и општествени прашања).

Тан. – Српски народни обичаји у Ђевђелиској кази. Прикупио и описао С т е в а н Т а н о в и Ћ. Београд – Земун 1927. Етнографски зборник. Издаје Српска краљевска академија, Књига XL. Живот и обичаји народни. Књига 16, Београд – Земун 1927, стр. 37–41; 49–56; 68–69; 92–103; 141– 142; 155–159; 164–165; 171–173; 176–181; 195–206; 211–214; 263–266; 290; 328–339; 345–350; 367–371; 345.

Tax. – Сборникъ отъ македонски български народни песни. Събраль Н а у м К. Т а х о в ъ. Първо издание. София 1895, стр. 8–220.

Теох. – А х и л Н и к о л о в Т е о х а р о в (Протојереј – Ставрофор), Малешевски народни песни. НИП „Студентски збор“, Скопје 2000, стр. 27–646.

ТМ – Д-р Д у ш к о Хр. Константинов, З д р а в - к о Хр. Б о ж и н о в с к и, Тука е Македонија, Книга I. (Избор на објавени македонски народни песни од комитскиот циклус). Заедница за издавачка дејност при НИП „Нова Македонија“, Скопје 1970, стр. 127–523.

Тоц. – В а с и л Т о ц и н о в с к и, Светлина и текови. Наша книга, Скопје 1987, Прилози стр. 329–367.

Тош. – Народни умотворби од Пиринска Македонија. Редактирале К. Тошев и Р. Угринова. Државно книгоиздателство на НР Македонија, Скопје 1950, стр. 13–242.

Tr. – Birth of a Group, East Macedonian Folk Songs. Contemporary Traditional Material From Maleševo, Pijanec and the Razlog District. Acta Ethnomusicologica Danica 2. Akademisk Forlag. Copenhagen 1970, 126–221.

Трен. 1 – Блаје Тренески. Под горум село соборно. Лирски народни песни од Охридско. Развиток, Битола 1975, стр. 7–127.

Трен. 2 – Блаје Р. Тренески. Завекоти џерданчето. Лирски народни песни од Охридско. Народно творештво. Развиток, Битола 1978, стр. 7–137.

Трен. 3 – Блаје Тренески. Стојна ситноода. Лирски народни песни од Охридско. НИО „Студентски збор“, Скопје 1981, стр. 7–170.

Трен. 4 – Блаје Тренески. Под сенка седат златари. Лирски народни песни од Охридско. Библиотека: Културно наследство. Новинско-издавачка организација „Студентски збор“, Скопје 1984, стр. 7–90.

Трен. 5 – Блаје Тренески, До каде одат земја се тресит. Народни борбени песни од Охридско. Култура, Скопје 1986, стр. 5–113.

Трен. 6 – Блаје Тренески, Калина киска невенова (Лирски народни песни од Охридско). НИО „Студентски збор“, Скопје 1989, стр. 9–111.

Трен. 7 – Блаје Тренески, Пролетало змејче огноито. (Митолошки народни песни од Охридско). НИО „Студентски збор“, Скопје 1993, 9–122 стр.

Труд. – Трудови (списание). Година I, бр. 1. Прилози. Катедра за историја на книжевностите на народите на ФНР Југославија. Филозофски факултет на Универзитетот – Скопје. Скопје 1960, стр. 78–86; 98–107; 112–113.

Угр. – Рада Угринова, Говорите во Скопско. Дипломски работи, Книга 2. Катедра за јужнословенски ја-

зици. Филозофски факултет на Универзитетот, Скопје 1951. Текстови: стр. 34–39, Оризари, стр. 35, Дражилово, стр. 35–37; Стажковци стр. 37; Сопишта стр. 37–39.

Филип. – И л и ј а Ф и л и п о с к и, Неготинскиот говор. Дипломски работи, книга 4. Катедра за јужнословенски јазици. Филозофски факултет на Универзитетот – Скопје 1952, Скопје 1952. Текстови. Народни песни стр. 37–39.

Фирф. 1 – Македонски музички фолклор. Песни I. Уредил Ж и в к о Ф и р ф о в . Книгоиздателство „Кочо Рацин“ Скопје 1953, стр. 5–171.

Фирф. 2 – Македонски музички фолклор. Песни II. Музички редактори Ж и в к о Ф и р ф о в и М е т о д и ј а С и м о н о в с к и . Редактор на текстовите Р и с т о С т . П р о д а н о в . Фолклорен институт на НР Македонија. Скопје 1959, стр. 187–482.

Фирф. 3 – Македонските мелографи од крајот на XIX век. Редактирале Ж. Ф и р ф о в и М. С и м о н о в с к и . Институт за фолклор, Скопје 1962, стр. 37–325 стр.

ХМ 1 – Македонски народни песни. Собрал В а с и л Х а џ и - М а н о в . Кн. 1. „Кочо Рацин“, Скопје, 1953, стр.7–85.

ХМ 2 – Македонски народни песни. Собрал В а с и л Х а џ и - М а н о в . Кн. 2. Книгоиздателство „Кочо Рацин“, Скопје 1954, стр. 5–86.

ХМ 3 – Македонски народни песни. Собрал В а с и л Х а џ и - М а н о в . Кн. 3. Книгоиздателство „Кочо Рацин“, Скопје 1955, стр. 5–77.

ХМ 4 – Македонски народни песни. Собрал В а с и л Х а џ и - М а н о в . Кн. 4. Книгоиздателство „Кочо Рацин“, Скопје 1956, стр. 5–79.

ХМ 5 – В а с и л Х а џ и м а н о в . Македонски борбени народни песни. „Кочо Рацин“ Скопје 1960, стр. 7–118.

ХМ 6 – В а с и л Х а џ и м а н о в . Соборски народни песни. Кочо Рацин, Скопје 1964, стр. 7–132.

ХМ 7 – Македонски народни песни. Моми Тиквешанки. Собрал и уредил В а с и л Х а ц и м а н о в . „Македонска книга“, Скопје 1968, стр. 5–133..

Цел. – д-р Н а у м Ц е л а к о с к и, Дебарца. Обреди магии и обредни песни. НИО „Студентски збор“, Скопје 1984: стр. 30, 41– 46; 50–56; 58–60; 62; 64–66; 68–69; 71–72; 74–78; 81; 86–87; 95–99; 102–116; 120–127; 129, 130–133; 138–140; 143; 146–171; 173; 175–182; 185; 188–202; 206–212; 216–220; 222–240; 244–245; 248; 251– 255.

Цеп. – М а р к о Ц е п е н к о в , Народни песни. Книга прва. Редактирал д-р Кирил П е н у ш л и с к и . Соработник Б л а ж е П е т р о в с к и . Издавачи: Македонска книга, Институт за фолклор. Скопје 1980, стр, 17–330.

Црн. – Македонски народни песни. Текст и мелодии записал К о с т а Ц ъ р н у ш а н о в . Българска академия на науките. Етнографски институт с музей. Изздание на Българската академия на науките, София 1956, стр.11–352..

Шапк. – Сборник от български народни умотворения. Събрал и издава К. А. Ш а п к а р е в . София 1892.

Шапк. 1 – Част първа. Простонародна българска поезия или български народни песни. Отдел IV. Песни из обществений, семейний и частний живот. Книга V и VI.

Шапк. 2 – Част третя. Отдел I и II. Български обичаи, обреди, суеверия и костюми. Книга VII (като приложение на книга I).

Шапк. 3 – Част втора. Простонародна българска философия или български народни приказки, верования, пословици, гатанки, игри и пр. Отдел I. Български приказки и верования с прибавление на няколко македоновлашки и албански. Книга VIII и IX.

Шапк. 4 – Част първа. Простонародна българска поезия или български народни песни. Отдел III. Книга III и IV. Песни из политический живот.

Шапк. 5 – К у з м а н А. Ш а п к а р е в . Сборник от български народни умотворения. Том първи. Обредни песни.

Народни обичаи. Под редакция на Елена Огнянова.
София 1968.

**МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ПОЕЗИЈА КАКО
МЕЃНИК И ПОТВРДУВАЧ НА САМОБИТНОСТАТА НА
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК**

[Димка Митева, Глаголи и сл. со почетна буква „у“ во
јазикот на македонските народни песни (Толковен)]

Фолклорот честопати се појавува како гранична точка во процесите на создавањето стандардни јазици. Особено во оние јазични средини кои се одлучиле да тргнат по патот на познатото решение на германскиот граматичар Јохан Аделунг за фонетски правопис, односно јазиците што го зеле народниот говор и група дијалекти како основа за својот стандард. Како што ни е познато, таков е случајот и со македонскиот, но и со соседните словенски јазици. Со оглед на специфичната позиција на македонскиот јазик – да биде кодифициран најдоцна, и покрај извесни стремежи во 19 век, паралелни со другите соседни јазични средини – народното творештво одиграло клучна улога во зачувувањето на неговата автентичност. Од друга страна, народното творештво, патувајќи низ вековите стекнувало и нови репродуктивци. Тие придонесувале да се појавуваат и развиваат разни наддијалектни пројави во фолклорното творештво.

Институтот за македонски јазик, чиишто картотеки претставуваат дел од нашето културно наследство, како што споменува во Уводот и авторката на овој речник, во еден период има испишано над три милиони контексти собран материјал за изработка на три одделни речници. Институтот издаде четири одделни тома од „Речникот на македонската народна поезија“ (под редакција на Тодор Димитровски, автори: Мирјана Гигова, Тодор Димитровски, Димка Митева, Германија Шокларова-Љоровска). Овие четири тома ги оп-

фатија единиците со почетни букви од А до М. Целта на ова издание сигурно била повеќестрана: да го фиксира зборовниот фонд на нашата народна уметност (со оглед на тоа што јазикот е во постојано менување, а тоа најмногу доаѓа до израз на планот на лексиката, често некои зборови се подзaborаваат, односно времето ги истиснува и нивното место го заземаат нови). Но, освен чувањето од заборавот и од забот на времето, секако дека ваквите подвизи првично го покажуваат и обемот, богатството и, *in ultima linea*, посебноста на еден дијалектен ареал наспрема друг, исцртуваат граници на еден стандард наспрема друг (како што истакнува Прашката школа дека диференцијацијата може да биде во однос на факторот центар – периферија: она што е централно, важно, фреквентно кај еден стандард, јазик, дијалект, сеедно, може да биде периферна појава во друг, па да се наметне и како *diferentiaspecifica* на тие два одделни јазици).

Овој труд на Димка Митева, во блиска врска со претходно споменатиот потфат (Од работата врз петтиот том на „Речникот на македонската народна поезија“), ги обработува глаголите со почетна буква „У“ во јазикот на македонската народна поезија (стр. 7–124). Се работи за описан речник, во кој обработката на единиците се врзува со убаво концептирани дефиниции, придружени со голем број контексти, експертирани од народните песни. На крајот од секој илустративен пример е даден, во загради, изворот од кој е земен. (Изворите на употребениот илустративен материјал и нивните скратеници се дадени на стр. 119–137). Интересно е што во рамките на заглавната единица, се обработуваат и изразите во кои влегува овој глагол.

Речникот („Глаголи и сл. со почетна буква „У“ во јазикот на македонските народни песни) претставува продолжување на желбата на класичната генерација на македонистичката за детална обработка на лексичкиот фонд на македонскиот јазик на сите нивоа (стандардно, дијалектно, разговорно, фолклорно итн.) и придонес кон фиксирањето на историските епохи и обид за нивна лексичка реконструкција

(имајќи предвид дека граматичките обележја, може да се претпостави, а досега и често пати е истражувано и потврдувано, дека имаат белези описаны во историските граматики).

Читателот со оваа книга добива прирачник; тој ќе му помогне подобро да го запознае македонскиот фолклор и неговите извори. Од друга страна, научните работници на полето на фолклорот и лингвистиката ќе добијат корпус за понатамошни истражувања на сите рамништа. Преку собирањето и приопштувањето на овој материјал кон јавноста, авторката длабоко придонесува и ја потврдува големата улога на македонскиот народен гениј и неговото активно користење на македонскиот јазик во периодот пред неговата кодификација.

Скопје, мај 2018 г.

Рецензент,
Бобан Карапејовски, с.р.

СОДРЖИНА

Речник на македонските народни песни – Толковен –	
Глаголи на „У“	
Глаголи и сл. со почетна буква „У“ во јазикот на македонските народни песни. Толковен	1–141
Увод.....	3–6
Глаголи и сл. со почетна буква „У“ во јазикот на македонските народни песни	7–117
Извори на употребениот илустративен материјал и нивните скратеници во „Речникот на македонските народни песни“.....	119–137
РЕЦЕНЗИЈА	
Б о б а н К а р а п е ј о в с к и, Македонската народна поезија како меѓник и потврдувач на самобитноста на македонскиот јазик. [Димка Митева, Глаголи и сл. со почетна буква „У“ во јазикот на македонските народни песни (толковен)]	139–141

Издавач: Авторот.

Димка Митева, бул. „Јане Сандански“, згр. 104/16 – Скопје

Тел.: 070–449–011; 070–545–560

Е-майл: dimka_miteva@yahoo.com

СИР – Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

398.8(=163.3):81'374.3(038)

МИТЕВА, Димка

Речник на македонските народни песни. – Толковен -
Глаголи на У. / Димка Митева , - Скопје : Митева Д., 2018. –
144 стр. ; 30 см

ISBN 978–608–4824–01–5

а. Македонска наарона поезија - Лексика - Речници, толковни
COBISS. MK-ID 107441930